

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 7–8
IULIE-AUGUST
2018
Anul XXVIII
333–334

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
din ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
din mai 2018 –

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Victor VOICU
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Eugen SIMION
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Maria ZAHARESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Mihaela-Dora NECULA
Elena SOLUNCA-MOISE

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
Dr. Roland VASILIU

Operator-corector
Aurora POPA

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

REINDUSTRIALIZAREA ROMÂNIEI (II)	
Victor Voicu, Opinii despre dezindustrializare și consecințe	6
Nicolae A. Anastasiu, Resursele minerale ale României – o bogăție nevalorificată	8
ZIUA „BERTHELOT” LA ACADEMIA ROMÂNĂ	
Ioan-Aurel Pop, Cuvânt de deschidere	14
Victor Voicu, Generalul Henri Mathias Berthelot	16
Michèle Ramis, Allocution	17
Răzvan Theodorescu, Franța și noi, acum un secol	19
Liliana Țuroiu, Generalul Henri Berthelot – componentă vie în memoria românilor ..	22
Aurel Ardelean, Generalul Henri Mathias Berthelot și misiunea militară franceză la Arad și în vestul României Mari (1918–1919)	24
Nicolae Bud, Generalul Berthelot: un concetățean	28
Păun Ion Otiman, Contribuția generalului Henri Mathias Berthelot la formarea patrimoniului material și cultural al Academiei Române	31
PROIECT AL ACADEMIEI ROMÂNE	
Simona Poladian, Napoleon Pop, Valeriu-Ioan Franc, Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu Uniunea Europeană – un demers necesar. România și euro	38
PAGINI DE FILOSOFIE	
Alexandru Boboc, Naționalitatea în filosofie	62
Marin Aiftincă, Emergența filosofiei din cultură	67
UN SFERT DE SECOL DE MICROTEHNOLOGIE	
Dan Dascălu, O fereastră spre viitor	72
BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE	
Cătălina Macovei, Expoziția „Figura feminină în grafica lui Iosif Iser”	79
ISTORIE – STATUL MEDIEVAL	
Florian Dumitru Soporan, Legitimitate și dialog cu societatea legală: politici publice ale statului medieval în Europa secolelor XIII–XIV	83
EVOCARE	
Corneliu Dinu, Ludovic Mrazec și geologia petrolului	90
IN MEMORIAM	
Dimitrie Vatamaniuc (1920–2018)	98
Marius Sala (1932–2018)	100
CRONICA VIETII ACADEMICE	102
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	104
GHID PENTRU AUTORI	105

Reindustrializarea României

Opinii despre dezindustrializare și consecințe*

Acad. Victor Voicu

Vicepreședinte al Academiei Române

În martie 2018, în prima întâlnire a unor specialiști din domeniul economiei vizând această tematică în Aula Academiei Române, au fost analizate, în context, consecințele dezindustrializării României în ultimii 28 de ani și care ar fi căile realiste și eficiente ale reindustrializării.

Numeroase studii, analize ale fenomenului, ale consecințelor dezindustrializării globale, europene sau la nivelul țării noastre abordează aceste aspecte care în raport de nivel și de loc au avut consecințe foarte diferite.

Profesorul de economie internațională Dani Rodrick, de la Universitatea Harvard Kennedy School, analizează procesul dezindustrializării și consecințele sale, atât la nivelul țărilor dezvoltate industrial, cât și la nivelul țărilor cu industrie în curs de dezvoltare.

Autorul admite că în contextul dispariției barierelor comerțului internațional, consecutiv procesului de globalizare, țările în curs de dezvoltare au importat dezindustrializarea din țările dezvoltate, care ofereau prețuri de export competitive.

Fenomenul dezindustrializării, constată diverși analiști, afectează atât țările dezvoltate, cât și pe cele în curs de dezvoltare, dar în moduri diferite, cu consecințe, adesea, foarte nuanțate, economice și politice.

Se consideră că „importatorii dezindustrializării” ar trebui să analizeze aceste aspecte și să reinventeze un model de creștere economică în raport de resursele umane și de resursele locale, precum și de cerințele pieței locale și regionale.

Se apreciază că o soluție ar putea fi dezvoltarea industriilor bazate pe servicii sau inovare, cercetare științifică, tehnologia informației, care însă necesită pregătirea forței de muncă înalt calificată.

Într-o publicație a lui Dionysius Fota, din 2011, se precizează că „*reforma reformei românești*”, care a produs dezindustrializarea economiei naționale românești, a provocat un deficit extern de 157 miliarde de dolari, desființarea unui număr de 4 141 000 de locuri de muncă din cele 8 232 000 de locuri de muncă existente în 1989. În România, dezindustrializarea a cuprins toate sectoarele, substituindu-se producția internă cu importuri. În context trebuie admis că această scădere a producției interne de bunuri, care să acopere nevoile de bază ale populației, face improbabilă – dacă nu imposibilă – asigurarea bugetului național și a bugetului de asigurări sociale, a veniturilor guvernamentale pentru cheltuieli curente, cum ar fi salariile. Se apreciază de către autor că și aceasta a fost cauza crizei economice din 2009.

Autorul face o serie de propuneri care pot fi implementate pe termen mediu și lung.

În contextul analizat, în afară de studiile și cercetările menționate în prezentarea mea precedentă, efectuate de autori din institutele de cercetări economice ale Academiei Române, o serie de alte studii, realizate și publicate în ultimii zece ani, fac bilanțul dezindustrializării României.

Rezultă dispariția a peste o mie platforme industriale, precum și a desenelor, schițelor și cunoștințelor tehnologice aferente.

Un grup de jurnaliști de la „Adevărul” fac bilanțul „dispariției platformelor industriale” din București, Sibiu, Vrancea, Brașov, Râmnicu Vâlcea, Turnu Severin, Hunedoara, Oradea, Constanța, Iași, Cluj, Timișoara, Arad, Tulcea, Buzău, Electroputere Craiova, Fabrica de avioane Craiova ș.a.m.d.

*Cuvânt de deschidere rostit la cea de-a doua dezbatere națională „Reindustrializarea României”, dedicată Centenarului Marii Uniri (8 iunie 2018, Aula Academiei Române)

Consecințele grave asupra capitalului uman sunt pe termen scurt de necombătut. Acestea sunt cauzate în primul rând de exodul a peste patru milioane de români în Occident în căutarea de locuri de muncă, de o politică fără ținte precise, de învățământul românesc și de lipsa implicit a unei politici de reindustrializare corelată cu nevoile la nivel național și cu resursele disponibile.

O analiză recentă a situației demografice a României trebuie să ne îngrijoreze: în 2100 țara noastră va avea circa opt milioane de locuitori în ritmul actual (trecutul apropiat) al dezindustrializării. O analiză foarte relevantă asupra crizei demografice din România o face profesorul Vasile Ghețu de la Centrul de Cercetări Demografice „Vladimir Trebici” al Academiei Române.

Dacă ne centrăm atenția asupra industriei chimice românești rezultă că, în anii '90, această ramură deținea ponderea de 17% din totalul producției industriale naționale, valoric reprezentând circa 35 miliarde de euro.

Din cei 72 de jucători pe piața industriei chimice românești au rămas doar 14 semnificativi. În perioada de după 1990, în circa 27–28 de ani au dispărut peste 50 de combinate chimice și uzine, produsul acestei ramuri scăzând de 11 ori! Se consideră drept cauză lipsa de viziune strategică națională versus competitorii europeni mult mai performanți.

În sinteză, consecințele sunt că exporturile actuale se cifrează la circa un miliard de euro în Uniunea Europeană și importăm anual produse chimice de 6–10 miliarde euro.

De menționat un alt aspect de mare relevanță, corelat cu industria chimică românească. Aferent acestei ramuri industriale a fost organizat un sistem de învățământ performant pentru pregătirea resurselor umane: 12 școli profesionale, 23 de licee, 17 facultăți și 10 institute de cercetare și proiectare.

Rezultatul din 1990, ca un maxim al industriei chimice românești, a fost în valoare de 35 miliarde de euro, adică circa 17% din producția industrială națională. Prăbușirea acestei industrii a fost posi-

bilă prin dispariția unor domenii, cum sunt fibrele sintetice, masele plastice și cauciucul sintetic. Numărul salariaților din domeniu a scăzut de la 249 125 în 1990 la 73 800 în 2015! Câteva cazuri concrete: platforma industrială Săvinești cu o istorie de peste 75 de ani unde lucrau înainte de 1989 circa 20 000 oameni. A fost cel mai mare concern de fire și fibre sintetice din sud-estul Europei, fiind un competitor de temut. Consecința: în ultimii ani se confruntă cu un dezastru.

La Săvinești, în 1978, s-a înființat Centrala de Fire și Fibre sintetice, cu circa 40 000 oameni din toată țara care cooperau pentru producția respectivă.

În 1990, prin HG, centralele industriale s-au desființat, dând autonomie fabricilor care în câțiva ani au dispărut, falimentând. Istoria acestui dezastru are și aspecte dramatice, investitorul Fausto Radici s-a sinucis în contextul unei ciudate privatizări soldate cu dispariția combinatului.

Se apreciază că industria îngrășămintelor din România este pe cale de dispariție: din șapte fabrici șase sunt închise, în special cele ce țin de grupul InterAgro. Singura care mai funcționează este Azomureș, deținută de elvețienii de la Ameropa. Cele șapte fabrici menționate produceau valori de circa un miliard de euro printr-o producție de 2–2,5 milioane tone îngrășămintă, cu ajutorul a 10 000 de angajați.

Un aspect al prăbușirii industriei chimice – strâns corelat, cum am arătat mai sus, cu învățământul de specialitate și cu formarea de capital uman – este cercetarea științifică din industria chimică. Se consideră că moartea lentă a industriei chimice riscă să ducă la scăderea drastică a cercetării științifice de profil, chiar dacă cercetarea academică, în special a institutelor de cercetare științifică de chimie este performantă și prestigioasă.

Analiza directorului Centrului de Cercetare de la Olchim arată că în contextul dispariției unei mari părți a industriei chimice românești, cercetarea științifică de dezvoltare, inovare și tehnologică riscă să dispară.

Resursele minerale ale României – o bogăție nevalorificată*

Acad. Nicolae A. Anastasiu

...funcționarea civilizațoare a omenirii, posibilitatea de a produce și progresa se reazemă astăzi în principal, dacă nu chiar exclusiv, pe materia primă minerală și pe cea agricolă...

Ludovic Mrazec

(Președintele Academiei Române, 1932–1935)

Ideea organizării unei conferințe privind re-industrializarea României este bine-venită. Fără să fim nostalgici, potențialul natural al solului și subsolului țării noastre a putut susține și dezvolta domenii industriale de o mare diversitate (siderurgie, metalurgie neferoasă, construcții de mașini, petrochimie, irigații, infrastructură, electronică etc.) și pe care, astăzi, nu le mai regăsim pe simezele naționale. În ciuda bunelor intenții de a propune, validă și menține *Strategii de dezvoltare durabilă*, nenumărate după anul 1990, niciuna nu și-a urmărit țintele și nici nu și-a confirmat viziunea. Niciuna!

Anihilând, aproape complet, industria extractivă a minereurilor, statul a decupat rădăcinile adânci ale exploatărilor de metale feroase și neferoase și a omorât, astfel, coroana de producții care-și aștepta materia primă. Pentru că despre asta este vorba. Lipsa unei industrii aducătoare de materii prime, minerale și energetice, atrage după sine declinul rapid al beneficiarilor acestora și, implicit, al economiilor care s-ar dori performante.

În România, politici și interese de altă natură au condus la închiderea minelor, la părăsirea carierelor și la ecologizarea haldelor și iazurilor de decantare din vecinătatea perimetrelor cu profil minier. Uzinele de preparare a minereurilor au fost nu numai abandonate (abandon care ar fi lăsat speranța unei posibile reactivări), dar, într-o proporție foarte mare,

acestea au fost demolate sau comercializate pentru fierul vechi din structurile lor [2].

Problematika reindustrializării, cu cerințele ei, devine actuală și evidențiază numeroase curențe financiare, administrative și legislative. O reconsiderare din partea statului a resurselor minerale ale subsolului românesc – a calității lor, a repartiției lor teritoriale, a rezervelor geologice existente, a beneficiarilor și a costurilor de valorificare (pentru a găsi investițiile necesare) – se impune cu siguranță. Pentru că România are un potențial cert legat de spectrul larg al substanțelor minerale utile, pentru că noile concepte din domeniul Științelor Pământului pun condiția unei reevaluări a prezenței și rezervelor lor în spațiul carpato-dunărean, pentru că și nevoia noastră de metale și nemetale rămâne mereu mare și pentru că fără cunoașterea acestor elemente și a spiralei dezvoltării economice este și de multe ori trunchiată.

Vorbind de începuturi și cunoaștere, o pleiadă de distinși profesori universitari și membri ai Academiei Române și-a adus contribuția la îmbogățirea patrimoniului științific legat de potențialul mineral și energetic al spațiului carpato-danubian [1, 8]. Prima hartă geologică a României (scara 1:800 000), elaborată de Matei Drăghiceanu, este publicată în 1880 în *Anuarul Institutului Geologic* din Viena. În 1898, o echipă condusă de Grigoriu Ștefănescu (Sabba Ștefănescu, G. Botez, I. Pilide) redactează Harta geologică a României la scara 1:2.000.000. Apoi, după 1906, anul înființării Institutului Geologic al României, numeroase programe de cartare au generat numeroase hărți tematice (geologice, metalogenetice, a substanțelor minerale utile, hidrogeologice, pedogeologice etc., Fig. 1). Harta metalo-

*Alocuțiune susținută la cea de-a doua dezbatere națională „Reindustrializarea României”, dedicată Centenarului Marii Uniri (8 iunie 2018, Aula Academiei Române)

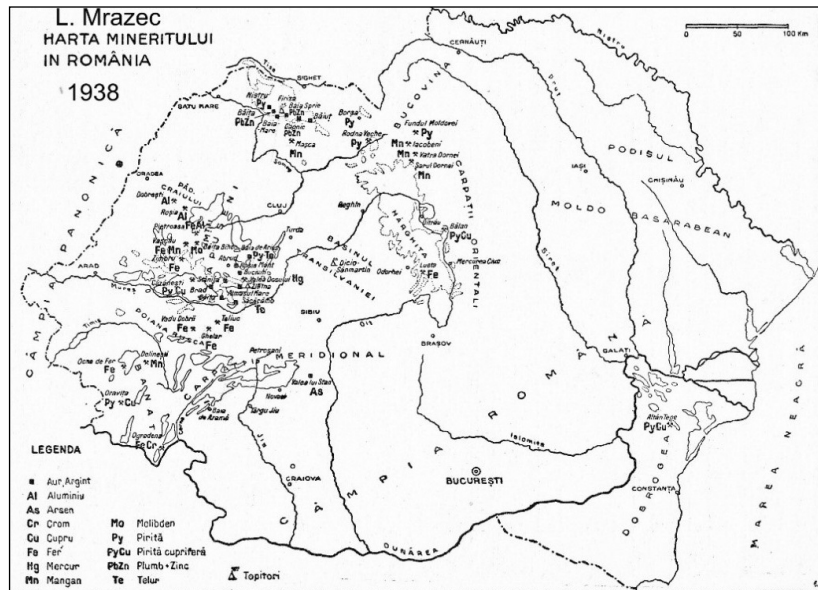

Fig. 1 Harta mineritului în România cu localizarea exploatărilor la nivelul anului 1938; autor Ludovic Mrazec

genetică a României, la scara 1:500 000, finalizată recent de acad. Gheorghe Udubașa și dr. Mircea Borcoș, așteaptă să fie difuzată pentru a deveni un instrument indispensabil prognozei geologice.

Zone miniere în spațiul carpato-dunărean – categorii de resurse minerale

Aplicând criteriile științifice și o terminologie adecvată, în cadrul resurselor minerale (substanțe minerale utile) trebuie să separăm *resursele nemetalifere* (minerale industriale, roci utile și materiale de construcție, roci decorative sau ornamentale) de *resursele metalifere* (metale feroase, neferoase, ușoare, nobile). Pentru că ele au valori materiale foarte diferite, iar prospectarea și explorarea lor se fac prin metode, tehnici și costuri diferite. Corpurile geologice care le găzduiesc au, de multe ori, dimensiuni foarte variabile, iar rezervele geologice au valori corespunzătoare [4, 11].

Patrimoniul de substanțe **nemetalifere**: *minerale industriale și roci utile* (rocile de construcție, rocile ornamentale) constituie în prezent – pe măsura epuizării potențialului – una dintre cele mai importante bogății minerale ale țării și este constituit dintr-un volum considerabil de resurse și rezerve. Acesta se regăsește într-o mare diversitate de acumulări, inegal cunoscute la nivel geoeconomic, și care nu se valorifică în condiții și cu eficiență corespunzătoare [3].

Rezervele de *minerale industriale și roci utile* sunt diferite de la o substanță la alta și repartitia geografică a acestor substanțe este, în multe cazuri,

echilibrată în raport cu infrastructura existentă și cu repartitia lor în teritoriu. Ele se cunosc în Carpați, în afara arcului carpatic (Podișul Moldovenesc, Depresiunea Getică, Câmpia Română, Dobrogea) și în interiorul său (Depresiunea Transilvaniei, Câmpia de Vest, parte a Depresiunii Panonice) [3,4, 5, 10].

Multe dintre mineralele industriale și rocile utile au cerere pentru export (*sare, nefelin, grafit, minerale de bor, zeoliți, calcare, granite*). Exploatarea lor se face în cariere. Costurile de exploatare, comparativ cu alte substanțe, sunt relativ mici. În foarte multe cazuri, astfel de resurse sunt la îndemâna administrațiilor județene și pot face obiectul unor valorificări pe plan local [13].

Resursele metalifere ale României, și ele de o mare diversitate, au constituit întotdeauna o bază solidă de materii prime necesare în multe ramuri ale economiei.

Resursele metalifere se găsesc sub formă de *ocurențe* mineralogice (semnalate prin cercetare geologică sau activități de prospecțiune geologică) și *zăcăminte* de minereuri (conturate prin lucrări de explorare geologică, cu rezerve calculate și intrate în exploatare în decursul timpului) în toate unitățile geologice, de la cele de orogen (Carpații Orientali, Carpații Meridionali, Munții Apuseni, Dobrogea de Nord) la cele de platformă (Platforma Moesică, inclusiv Dobrogea Centrală și Dobrogea de Sud) și în toate ciclurile geologice de la Proterozoic la Paleozoic și Alpin [4, 6, 7, 11].

Elementele de interes economic, care rezultă din exploatarea și procesarea minereurilor, sunt: Fe-Mn,

Mo, Cu, Pb-Zn, Al, Au-Ag etc. În minereurile enumerate și în paragenezele minerale care intră în compoziția lor sunt prezente și elemente minore (TR, elemente rare și disperse, numite în documentele Uniunii Europene *minerale critice*), care se pot concentra (separa) în procesele tehnologice (metalogice) de obținere a concentratelor de aur, cupru, plumb sau zinc. Aceste elemente sunt **In, Tl, Ga, Co, Ge, As**. Prin tratamente speciale se mai pot obține **Te, Bi, Sb, W, Sn, Cd, Se**. Valoarea lor economică este, întotdeauna, mare [2, 9].

Resursele posibile, estimate de ANRM și făcute publice, sunt diferite de la un tip de minereu la altul și ating următoarele valori medii (sursa *incomemagazin.ro*):

- pentru minereurile feroase 58,6 mil. tone;
- pentru minereurile neferoase 21 md. tone din care, pentru cupru 98 mil. tone;
- pentru aluminiu (din bauxite) 100 mil. tone;
- pentru aur 700 tone, iar pentru argint 12 000 tone.

Stagnare și stopare

După 1999, prin *Programul de Închiderea și Ecologizarea Minelor* (GCPIEM, prin HG nr. 418/1999) și, respectiv, *CONVERSMIN* (prin HG 1158/2004) a început închiderea și conservarea minelor și a uzinelor de preparare din vecinătatea lor. Evoluția procesului a fost accelerată și, astăzi, toate minele în care se exploatau minereuri de fier, neferoase, metale ușoare sau metale prețioase au fost închise. De la 550 de obiective miniere, în anul 2000, a mai rămas astăzi în activitate doar cariera de la Roșia Poieni (SC Cuprumin Abrud, Fig. 2).

În perioada 1998–2000, cele opt-nouă Întreprinderi de Prospekțiuni și Explorări Geologice (IPEG-uri) au fost privatizate și și-au schimbat treptat obiectul de activitate. În 2013, nicio întreprindere de stat nu a mai făcut cercetări, respectiv prospekțiuni și explorări geologice. Câteva perimetre mici au fost concesionate de opt agenți privați (SRL-uri), care au demarat programe de explorare pentru minereuri polimetalice, cupru, molibden, fier și aur-argint.

Vocea Uniunii Europene

În ultimii doi-trei ani – urmărind necesarul de materii prime (*raw materials*) al economiilor europene –, Uniunea Europeană a realizat că importurile nu pot constitui singura cale de satisfacere a acestor nevoi și se impun reconsiderări severe ale acestei lipse de atenție vis-à-vis de resursele minerale

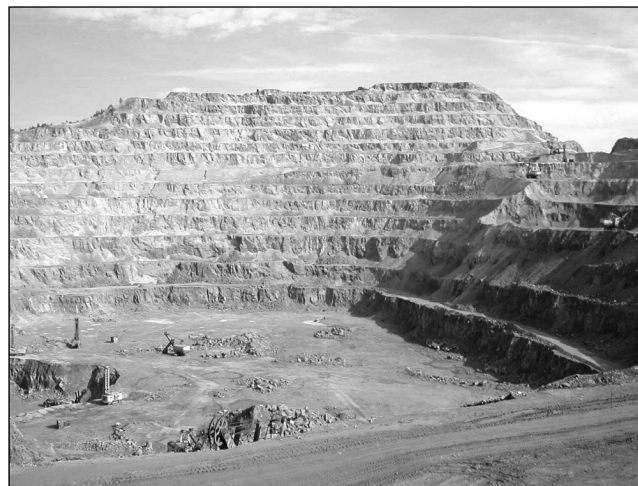

Fig. 2 Cariera de minereuri cuprifere de la Roșia Poieni, Munții Metaliferi (2010)

(„nonenergetice”). Uniunea Europeană importă anual peste 180 de milioane de tone de minereu metalic, în valoare totală de peste 10 miliarde de euro, comparativ cu producția de minereuri metalice a Uniunii Europene de numai 30 milioane de tone.

În Europa a început, de câțiva ani, o amplă restructurare în industria minieră, în contextul în care prețul metalelor pe piața globală este într-o continuă creștere și aproximativ 70% din industria prelucrătoare europeană depinde de substanțele extrase. Este cunoscut faptul că Europa nu-și poate asigura în acest moment necesarul de materii prime din exploatarea miniere de pe întinsul ei. În 2008 a fost lansată *the Raw Materials Initiative* (RMI – Inițiativa pentru Materii Prime Minerale) cu scopul de a identifica nevoile Europei și resursele minerale ale țărilor componente. Ținta este reindustrializarea Europei până în 2020. În anul 2010 s-a alcătuit Parteneriatul European pentru Materii Prime (EIP – *European Innovation Partnership on Raw Materials*) cu 22 de țări asociate în Euromines, având ca principal obiectiv identificarea și asigurarea nevoilor de resurse minerale pentru o dezvoltare durabilă a economiei și a societății [14,15].

În acest cadru, RMI încurajează țările membre (printre care și România) să lanseze noi politici minerale sau să le revizuiască pe cele existente. ERA-MIN va fi un nou Program (2013–2020) care va stimula cercetările pentru materii prime (metalifere și nemetalifere) în anii ce vin. EuroGeoSource va găzdui baza de date pentru toate aceste resurse ale Europei. Numai în 2011, cheltuielile Uniunii Europene pentru explorare s-au ridicat la aproape 400 mil. euro.

România este așteptată să participe la astfel de programe. Partenerii europeni o consideră

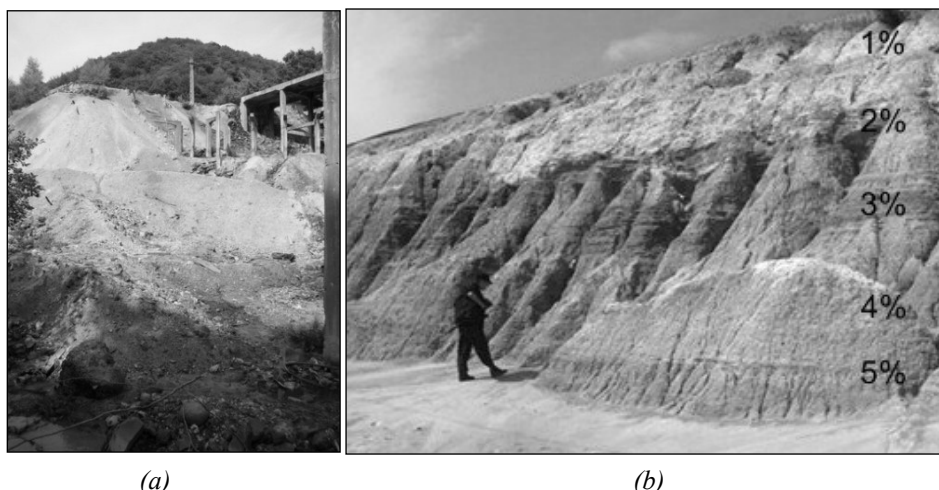

Fig. 3 Resurse secundare. Halda galeriilor de la Haneș, Munții Metaliferi (a) și sterilul din iazul de decantare de la Zlatna, Munții Metaliferi (b)

lider necontestabil în privința rezervelor de *gips, borați endogeni și sare gemă* și o situează în primii cinci la rezervele de *pirită, feldspat, cuarț și nisipuri cuarțifere de înaltă puritate, calcar, dolomite, wollastonit și zeoliți*.

România poate valorifica materii prime non-energetice considerate *critice* de Uniunea Europeană, precum *germaniu, stibiu, beriliu, grafit, magneziu, pământuri rare, wolfram sau galiu*, alături de *aluminiu, fier, mangan, molibden, telur sau zinc*. Multe dintre aceste substanțe sunt conservate în halde și iazuri de decantare și pot intra în categoria de resurse secundare (Fig. 3).

Industria extractivă din România ar putea livra anual circa 20 de milioane de tone de minereuri feroase și neferoase, dacă ar avea o politică eficientă de investiții în industria extractivă. Dar, România nu are, în momentul de față, o politică de dezvoltare

economică durabilă, de aprovizionare cu materie primă sau energie.

Constatări și perspective

- Cercetarea și prospectarea pentru identificarea de noi rezerve și resurse este, în prezent, accidentală.

- Nu mai există un Program național de cercetare sistematică a acestor resurse.

- Rezervele rămase nu mai sunt rentabile prin tehnologiile actuale (rămase în urmă), iar exploatarea lor impune procesări complexe mai costisitoare.

- Lanțul resursă-explorare (calcul de rezerve)-exploatare-utilizare în industrie are astăzi verigi lipsă: nu mai există cerere, pentru că mulți agenți economici (utilizatori) au fost lichidați, iar uzinele închise [10].

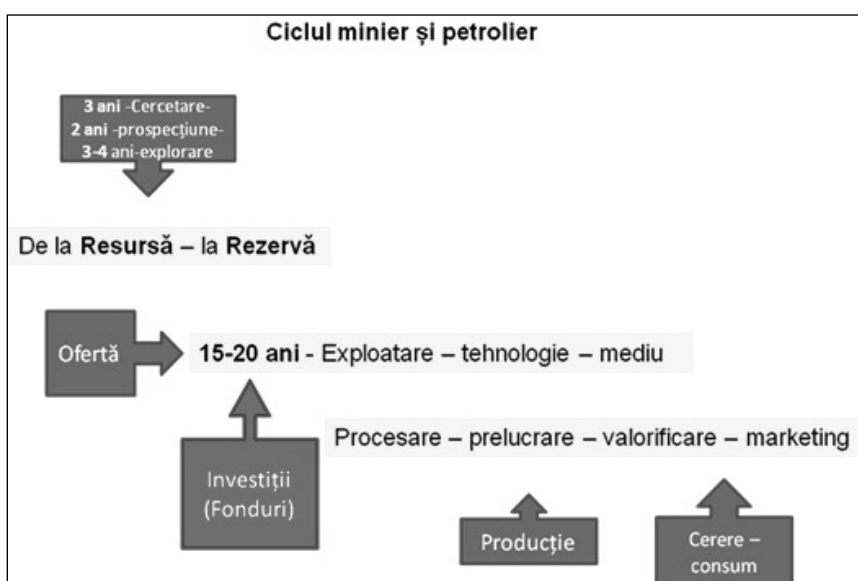

Fig. 4 Ciclul minier și petrolier; durata fiecărei etape

Perspective – strategii

Pentru progresul procesului de reindustrializare să avem în vedere și câteva obiective prinse în strategii oficiale recente.

După 2014 s-au definit patru domenii de specializare inteligentă (în „Strategia națională pentru cercetare, dezvoltare și inovare 2014–2020”, publicată în Monitorul Oficial nr. 785/28.10.2014): Bioeconomie, Tehnologia informației și a comunicațiilor, spațiu și securitate, Energie, mediu și schimbări climatice, Eco-nanotehnologii și materiale avansate. Toate aceste domenii fac apel la o bază solidă de materii prime metalifere și nemetalifere.

Aplicațiile de înaltă tehnologie (*high-tech*) se bazează pe *materiale multifuncționale inteligente*, printre care *nanomaterialele (produse cu dimensiuni nanometrice, de la 1 la 100 nanometri; 1 nm = 1/10⁻⁹ m)* au la bază materii prime feroase (Fe, Mn, Ni, Cr, V) și neferoase (Li, Mg, Cu, Zn, Sn), materiale ceramice (silicați, carburi etc.). Piața mondială a nanomaterialelor este estimată la 11 milioane de tone, având o valoare de piață de 20 miliarde EUR.

O strategie recentă, care ne pregătește pentru viitor, este *Strategia de dezvoltare a României lansată de Academia Română* (coordonator Ionel-Valentin Vlad, 2015–2017, cu 12 proiecte, în care proiectul doi acoperă și Resursele minerale, coordonator Bogdan Simionescu, 2015–2017). Din concluziile acestui proiect, am reținut:

- **nevoia** de resurse minerale și energetice va fi din ce în ce **mai mare**;
- procesele de exploatare și valorificare complexă trebuie să țină cont de **impactul** pe care derularea lor l-ar putea avea **asupra mediului înconjurător**;
- cercetarea trebuie să răspundă la dezideratele impuse de **epuizarea previzibilă** a numeroase tipuri de resurse pe care le folosim astăzi;
- **deșeurile industriale și miniere**, recuperarea lor și utilizarea fizică se conturează ca o **alternativă probabilă** la ritmul de utilizare a resurselor convenționale;
- pe măsură ce epoca digitală se consolidează și se dezvoltă, **nevoia de minerale critice și pământuri rare** va fi din ce în ce mai mare;
- valorificarea complexă a aluviunilor.

Așa cum spunea și Ionel C. Brătianu în anul 1880: *Un îndemn... prin noi înșine...*

Bibliografie

Anastasiu N. (2016), *Cercetarea geologică: mente et maleo** – trecut și viitor, „Politica Științei și Scientometrie”, Vol. 5, Nr. 4, decembrie, ISSN-L 1582-1218.

Anastasiu N. (Contributor) (2016), *Deșeurile miniere și mineralele critice – un reziduu, NU o alternativă neglijată* (p. 1142–1151) în *România Transatlantică* (coordonatori V. Iuga, Mihaela Nicola, R. Radu), Asociația Centrul de Resurse pentru Societatea Civilă, ISBN 978-973-32-1016-0, Club România, București.

Anastasiu N. et al. (2010), *Resurse minerale neenergetice*, Raport, Departamentul de mineralogie, Universitatea București.

Borcoș M., Dănălache I.E., Harosa S., Găbudeanu B., Rusu C. (2003), *Patrimoniul național de substanțe utile nemetalifere. Sursă potențială de cercetare și valorificare*. St. Cerc. Geol., t. 48, p. 121–135.

Jude R. (2006), *Introducere în geologia zăcămintelor nemetalifere*, Ed. Universității București.

Petruțian N. (1973), *Zăcămintele de minerale utile*, Ed. Tehnică, București.

Popescu Gh.C. (1986), *Metalogenie aplicată și prognoză geologică, Partea a II-a*, Ed. Universității București.

Rădulescu D., Săndulescu M. (1973), *The Plate Tectonic Concept and the Geological Structure of the Carpathians*, Tectonophysics, 16, p. 155–161, Amsterdam.

Sievers H. (2013), *Defining critical raw materials. The POLINARES project*, European Community's Seventh Framework Programme, Brussels.

Simionescu C.B. (2016), *Resursele strategice ale României – O abordare pentru următoarele două decenii*. Anastasiu N. Autor: Cap.7, *Resursele subsolului* (p. 113–141), Ed. StudIS, Iași. ISBN 978-606-775-010-2.

Udubașa Gh. (1996), *Mineral deposits, mining activity and related pollution problems in Romania*. In: H.G. Dill (ed.) *Past and Present in the Geoindustry and Geoadministration of former COMECON Countries*. Publ. by Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe und Fachvereinigung für Auslandsbergbau, Hannover, p. 13–29.

Udubașa Gh., Duda R., Szakall S., Kvasnitsya V., Koszovska E., Novak M. (2002), *Minerals of the Carpathians*. Granit Publ, House Prague, 479 p.

** Program MENER (2002), *Potențialul de minerale industriale al României și valorificarea sa pe piața internă și externă*, Arhiva Universității București.

*** Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – On the implementation of the Raw Materials Initiative. EUROPEAN COMMISSION, 24.6.2013 COM(2013) 442, Brussels.

*** The European Innovation Partnership on Raw Materials, Annual Conference of the Norwegian Mining and Quarrying Industries, Trondheim, 17–18 October 2013.

1918 - 2018

100

DE ANI DE LA MAREA UNIRE

Contribuția Franței și a
Misiunii Militare Franceze
condusă de Generalul
Henri Mathias Berthelot
la refacerea, dotarea și instruirea
Armatei Române
în Primul Război Mondial

Cuvânt de deschidere*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Acad. Ioan-Aurel Pop

Excelențele Voastre,
Distinși ascultători,

Între francezii care ne-au marcat soarta națională la începutul secolului al XX-lea – alături de Emmanuel de Martonne, de Robert Ficheux, de contele de Saint Aulaire și de câți alții – generalul Henri Mathias Berthelot ocupă un loc special. Când ne era mai greu, în octombrie 1916, misiunea militară franceză, condusă de generalul Berthelot, a sosit în țară și a rămas până la victorie. Victoria a însemnat pentru noi și Marea Unire, de aceea numele marelui

om de arme este legat pentru vecie de acest eveniment major din viața românilor.

Cu ocazia unirii de la 1 Decembrie 1918, generalul Henri Mathias Berthelot a spus următoarele cuvinte: „Sângele eroilor căzuți în luptele Marelui Război să fie pentru tine, o, frumoasă Românie, sămânța de noi virtuți, în așa fel încât copiii tăi să fie mereu demni de părinții lor și gata să-ți apere pământul sacru, atât de des invadat, dar în cele din urmă întregit prin efortul ultimelor generații”. Cu astfel de cuvinte, venite după pleiada de fapte

**Cuvânt de deschidere rostit la sesiunea omagială dedicată personalității generalului francez Henri Mathias Berthelot și rolului său fundamental la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial, desfășurată sub semnul Centenarului Marii Uniri (14 iunie 2018, Aula Academiei Române)*

militare și politice favorabile nouă, generalul a intrat în conștiința contemporanilor ca un prieten al popoului nostru. Manifestându-și atașamentul față de România, în momentul defilării unui detașament român la parada militară de la Paris, din 11 noiembrie 1919, generalul Berthelot s-a adresat generalului Ferdinand Foch cu următoarele cuvinte: *Foch, saluez! C'est la famille (Salutați-i, generale Foch! Sunt familia)*.

În semn de recunoaștere a meritelor sale deosebite, după terminarea războiului și încheierea păcii, generalul H.M. Berthelot a fost decorat cu cele mai înalte distincții ale statului român. Acesta l-a declarat cetățean de onoare al României și i-a oferit un lot de teren și o locuință. În 1926 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Generalul a decedat în 28 ianuarie 1931, iar în 6 februarie 1931 s-a citit testamentul său, prin care, spre a mulțumi nației românești pentru toate mărturiile de recunoștință și de dragoste ce i-au fost arătate, a lăsat Academiei Române domeniul din comuna Fărcașu de Jos (în prezent, redenumită General Berthelot, în județul Hunedoara) și sumele de bani de la banca „Marmorosch-Blank” sau din sucursalele ei din România, pentru a fi folosite la întreținerea unor tineri destinați a-și completa studiile într-o școală franceză, civilă sau militară.

La anunțarea decesului generalului Berthelot, Gheorghe Mironescu, prim-ministru al României, a trimis o telegramă către președintele Consiliului de Miniștri din Franța: „La mort prématurée du général Berthelot rempli de profonde douleur la nation roumaine reconnaissante au grand général pour son importante contribution à la réorganisation de l'armée roumaine, ainsi que pour sa part glorieuse dans la victoire commune. Au nom du Gouvernement roumain je prie Votre Excellence de vouloir bien agréer l'expression de nos condoléances les plus sincères. La Roumanie gardera éternellement au grand disparu un pieux souvenir” („Moartea prematură a generalului Berthelot produce o profundă durere națiunii române, recunoscătoare marelui general atât pentru importanta sa contribuție la reorganizarea armatei române, cât și pentru rolul jucat de el în victoria comună. În numele Guvernului, o

rog pe excelența dumneavoastră să binevoiască să accepte condoleanțele noastre cele mai sincere. România va păstra pe veci o pioasă amintire marelui dispărut”). Drapelele au fost coborâte în bernă și, în prezența Regelui și a cavalerilor Ordinului militar „Mihai Viteazul”, s-a ținut o slujbă de pomenire. Ministrul Instrucției Publice a hotărât ca în toate școlile din România să se țină o oră de curs consacrată memoriei defunctului general. Ziarul „Viitorul” a publicat următorul text: „L-am iubit mult. L-am venerat. Era al Franței, dar era și al nostru. Icoana sa va rămâne neuitată în cronică românilor, în timp ce memoria sa va trece peste generații ca o moștenire glorioasă a națiunii”.

Generalul Berthelot și misiunea militară franceză au menținut printre români vie speranța victoriei noastre militare și politice, în vremuri în care aproape nimeni nu mai credea în succesul cauzei naționale românești. Anii 1916–1918 au fost ani de imense sacrificii pentru națiunea română de pretutindeni, dar sacrificiile au fost răsplătite prin apoteoza Marii Uniri. Franța și simbolurile sale au fost atunci, ca și altădată, alături de România, cele două popoare închinând un imn comun întru latinătate, cu gândul la un viitor bun al națiunilor europene. Mărturia că acele acte au fost constructive este Europa de astăzi, care păstrează în linii mari arhitectura făurită atunci și se străduiește să construiască Uniunea Europeană. Ceremonia de acum este organizată de Academia Română în semn de recunoștință față de generalul Berthelot, de Franța și de fiii săi, dar și pentru ca instituția noastră să-și îndeplinească menirea de unitate românească, pe care și-a asumat-o încă de la înființare, în 1866. De atunci, Academia Română de află în serviciul națiunii și le amintește mereu românilor că trecutul este memoria noastră colectivă și că trecutul național rămâne mereu rezervorul de energie pentru construirea viitorului. Nu vom uita niciodată că între aceste energii, cea furnizată cu atâta generozitate de Franța și de personalitățile sale ne-a înnobilit viața și ne-a ținut vie speranța în misiunea pe care o aveam și o avem de îndeplinit.

Vive la France!

Vive la Roumanie!

Generalul Henri Mathias Berthelot*

Acad. Victor Voicu

Vicepreședinte al Academiei Române

Acad. Victor Voicu

Generalul Henri Mathias Berthelot, membru de onoare al Academiei Române, ocupă un loc aparte în memoria românilor.

Puține personalități de origine străină au avut destinul să se implice atât de profund în evenimentele ce au precedat și au grăbit ceea ce a devenit *lumina sfântă din „corola de minuni”* a neamului românesc: **Marea Unire din 1918.**

Mare comandant, format în contextul complex al marilor bătălii din Primul Război Mondial, cu o experiență de comandă de mari eșaloane și de stat major, colaborator al mareșalului Joseph Joffre, înzestrat cu inteligență și cu memorie remarcabile, meticulozitate și perseverență, generalul Berthelot a dovedit fidelitate și un puternic atașament pentru misiunea sa dedicată poporului român și armatei sale, fiind supranumit „părintele armatei române moderne”.

Glenn Torrey îl definește frumos și emoționant pentru noi, românii, „soldat al Franței, apărător al României”.

Generalul Henri Mathias Berthelot este omagiat astăzi în Aula Academiei Române ca un semn al recunoștinței noastre perene pentru contribuția sa la împlinirea visului multiseclar al românilor: **Marea Unire. Întregirea României din decembrie 1918.**

În ziua Marii Uniri, la 1 Decembrie 1918, generalul Berthelot rostea cuvinte de neuitat, cu valoare de mesaj pentru viitor:

„Sângele eroilor căzuți în luptele Marelui Război să fie pentru tine, o, frumoasă Românie, sămânța de noi virtuți, în așa fel încât copiii tăi să fie mereu demni de părinții lor și gata să-și apere pământul sacru, atât de des invadat, dar în cele din urmă întregit prin efortul ultimilor generații”.

Memoria generalului Henri Mathias Berthelot rămâne veșnică în sufletul și istoria românilor.

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată personalității generalului francez Henri Mathias Berthelot și rolului său fundamental la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial, desfășurată sub semnul Centenarului Marii Uniri (14 iunie 2018, Aula Academiei Române)

Allocution*

Michèle Ramis

Ambassadrice de France en Roumanie

Madam Michèle Ramis

Monsieur le Président de l'Académie Roumaine,
Messieurs les Ministres,
Messieurs les Professeurs,
Mesdames, Messieurs,

C'est un grand plaisir pour moi de participer à cet événement, dans le cadre des célébrations du Centenaire de 2018 et je vous remercie de votre invitation, Monsieur le Président, qui me permet d'évoquer le rôle essentiel joué par la Mission commandée par le général Henri Mathias Berthelot dans l'unification de la Roumanie. Je me félicite également de pouvoir m'exprimer au sein de cette institution, si chère au général Henri Berthelot, à laquelle il a légué tous ses biens roumains dans son testament.

Evoquer la Mission Berthelot et la Grande Unification roumaine, c'est s'intéresser à la chose politique et à la chose militaire. La mission du Général Berthelot a réussi à établir une stratégie militaire

pour un objectif politique : participer à la réorganisation de l'Armée roumaine pour combattre les forces ennemies certes, mais également pour permettre à la Roumanie de recouvrer son unité, son intégrité et sa souveraineté.

Personnalité éminente de la Première guerre mondiale, citoyen d'honneur de la Roumanie, élu membre d'honneur de l'Académie roumaine en 1926, le Général Henri-Mathias Berthelot a en effet eu une contribution importante à la réorganisation et la reconstitution de l'armée roumaine.

En effet, en 1916, la Roumanie est entrée dans un conflit qui, depuis deux ans déjà, avait modifié toutes les données de la conduite de la guerre. Le soldat roumain s'est toujours distingué par ses capacités de résistance, son courage, sa fierté et son dévouement mais l'attaque de la Triple-Alliance a surpris par sa cruauté et sa barbarie. Le premier apport de la Mission Berthelot fut donc de

**Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată personalității generalului francez Henri Mathias Berthelot și rolului său fundamental la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial, desfășurată sub semnul Centenarului Marii Uniri (14 iunie 2018, Aula Academiei Române)*

transmettre l'expérience des nouvelles formes de guerre éprouvées depuis deux ans.

Sur le plan des équipements, entre avril 1916 et décembre 1917, plus de 120 000 tonnes de matériel de guerre furent acheminés en Roumanie par une politique d'approvisionnement organisée par la mission Berthelot qui centralisait toutes les demandes roumaines adressées à la France et au Royaume-Uni. Dans ce domaine, la mission Berthelot a préservé la souveraineté nationale roumaine. L'historien Jean-Noël Grandhomme dit à ce propos: «*La France a contribué dans toute la mesure du possible à la production nationale et par là au développement d'une industrie nationale*».

Cette approche de la Mission Berthelot est d'ailleurs toujours celle de la France. Les temps sont certes moins tragiques, mais dans les partenariats que la France noue aujourd'hui avec la Roumanie en matière de défense, elle conserve la philosophie du général Henri Berthelot.

Je souhaiterais évoquer l'aspect humain de la Mission Berthelot, car son travail remarquable ne s'est pas fait en marge de l'Armée roumaine, mais bel et bien en totale coopération, sans jamais entraver les ordres et les compétences du Grand Quartier Général roumain. Le général Berthelot, sachant limiter son rôle de conseiller du Roi, a veillé à l'unité et à la vigueur du commandement roumain. La Première Guerre mondiale avait sonné le glas de l'improvisation et c'est ainsi que le général Berthelot s'est intéressé de près à la formation des cadres de l'Armée roumaine. De l'encadrement, de la formation et de l'équipement certes, mais de l'immersion avant tout. Les soldats français ne sont pas contents d'instruire leurs camarades mais les ont aussi accompagnés au combat. C'est ainsi que 531 Français ont payé le prix du sang ou de la maladie dans cette bataille. Et ce, dans tous les corps et dans tous les services de la Mission Berthelot, comme la mission militaire, qui aida autant la population que l'armée roumaine. Lors de la Première

Guerre mondiale, nos combats communs ont ainsi créé un lien fort et puissant.

En 1917, l'armée roumaine, épaulée par la mission française du Général Berthelot, a réussi à stopper l'avancée des troupes du Reich et à épargner à la Moldavie une occupation comme celles que subissaient au sud la Valachie et Bucarest.

Au cours de l'été de 1917, l'armée roumaine a remporté trois succès importants à Mărăști, Mărășești et sur l'Oituz. La bataille de Mărășești en août 1917 est devenue la plus grande opération militaire victorieuse menée par les forces roumaines. Et lors des affrontements à Mărășești, les militaires roumains ont même adopté la devise du général français Deville pendant la bataille de Verdun «Par ici, on ne passe pas» («*Pe aici nu se trece*»).

Il y a 100 ans comme aujourd'hui, nos destins sont liés. Les leçons de la mission militaire menée par le Général Henri Berthelot illustrent la nature de l'amitié franco-roumaine à travers les époques. Quand la France apporte son aide et ses savoir-faire, elle ne le fait jamais contre des intérêts et de la souveraineté de celui-ci.

Hier comme aujourd'hui, nous portons une attention particulière à la sécurité de la Roumanie. Comme il y a 100 ans, la France est engagée sur de nombreux fronts pour l'avenir des Européens. Elle sait qu'elle peut compter sur la Roumanie dans la réalisation de cette mission. Les opérations militaires d'aujourd'hui doivent certes promouvoir la paix, mais aussi construire des Etats, former des élites, équiper des territoires et des hommes. En ce sens, la mission du général Berthelot est une référence.

Depuis 100 ans, la Roumanie a parcouru son chemin. Maintenant, la France et la Roumanie sont membres de l'Union européenne et de l'OTAN. Gardons nos ambitions communes et perpétuons l'héritage du général Henri Berthelot.

Je vous remercie.

Franța și noi, acum un secol*

Acad. Răzvan Theodorescu

Vicepreședinte al Academiei Române

Acad. Răzvan Theodorescu

Nu există nicio îndoială că pentru istoricul vieții politice internaționale, pentru istoricul literaturii, pentru cel al artelor frumoase, pentru cel al vieții cotidiene din România, locul spre care s-a privit în întreaga noastră modernitate era capitala napoleoniană, cea a Bourbonilor restaurați, cea a trei republici succesive. De la „Pariz” – spre a cita un text moldovenesc de mai bine de două sute de ani – veneau institutori și preceptori, grădinari și cofetari, dar și nobili emigranți, academicieni filoromâni, diplomați și artiști. Ei au devenit adesea sprijinitori înfocați ai unirii lui Cuza, în vremea celui pe care nu puținii dușmani îl numeau „Napoleon cel Mic”, văr

al familiei principelui și apoi regelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, în Parisul unde studiasse o întreagă generație pașoptistă și care își trimisese la București regulile urbanistice ale baronului Georges Hausmann sau grupul de arhitecți care au proiectat și înălțat clădirile publice ale „Micului Paris”, Albert Galeron și Cassien Bernard, Paul Gottereau, Albert Balu și Louis Pierre Blanc, activi între 1885 și 1905, pentru – ironie a istoriei – un riguros suveran prusac căruia România îi datorează imens. Simbolic aproape, la București în 1874 și la Iași în 1883, ecvestrele celor doi voievozi-eroi ai românilor erau realizate de doi sculptori francezi, cea a lui Mihai

**Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată personalității generalului francez Henri Mathias Berthelot și rolului său fundamental la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial, desfășurată sub semnul Centenarului Marii Uniri (14 iunie 2018, Aula Academiei Române)*

Viteazul de Albert-Ernest Carrier-Belleuse, cea a lui Ștefan cel Mare de Emmanuel Frémiet, același care pusese la Paris monumentul eroinei franceze Ioana D'Arc și se poate spune că tot ce atingea Franța interesa pe români (ceea ce se văzuse și în mișcarea antigermană din 1871, atunci când la Sala „Slătineanu” de pe Podul Mogoșoaiei se sărbătorea victoria Prusiei asupra Franței, cu câteva zile înaintea izbucnirii Comunei din Paris, pe ale cărei bariade s-au aflat și români).

Apropierea opiniei publice de Franța și, implicit de Antantă, împotriva Puterilor Centrale de la începutul teribilului război de 1568 de zile nu a fost decât rezultatul unor decenii de apropiere românească de Hexagon și aici voi așeza o declarație emblematică din 1916, din timpul neutralității, a lui Nicolae Filipescu, președintele Partidului Conservator: „E mai bine să fii învins alături de Franța, decât învingător contra ei”, după ce afirmase: „Am o credință nestrămutată în victoria finală a Quadruplei înțelegeri”.

În tabăra liberală, aceeași afiliere sufletească era proclamată încă în noiembrie 1914 în ziarul „Dimineața” de dramaturgul Barbu Ștefănescu Delavrancea, viitorul ministru în guvernul Brătianu și fost primar al Bucureștilor: „Noi nu urâm Germania, iubim pe Franța [...], Franța vrea să fim una și pentru totdeauna [...] Franța nobilă și artistică, cea dintâi în civilizația lumii, Franța cu monumentele trecutului și cu arta de azi, Franța care a urmărit unirea popoarelor latine, întinzând o mână de ajutor Italiei, întinzându-ne o mână caldă și nouă când urmăream Unirea, această Franță e pradă azi războiului de dominație germană”, pentru ca, după un an, în 1915, la Sala „Dacia” să declare: „România nu mai rabdă să fie departe ținută de marea și cavaleriasca Franță, de eroica Serbie, de nobila Italie, de puternica Rusie, de formidabila Anglie”.

În această Românie a elitelor filo-franceze – cu excepția unor venerabili politicieni educați în spiritul rigorii germane și al „Junimii” și a unor intelectuali care voiau neutralitatea – venea generalul Berthelot, „soldier of France, defender of Romania”, cum l-a numit recent un profesor american din Kansas, iar imaginea sa este gravată în cuvintele, ca de obicei memorabile, ale lui Nicolae Iorga în *O viață de om așa cum a fost*: „Franța alesese bine trimitându-ne, din nenorocire prea târziu, împreună cu un grup de ofițeri cari știau ce înseamnă, nu războiul de pe vremea lui Carol I, ci teribilul război modern, pe generalul Berthelot. Jovialitatea lui de

voios burghez francez, netulburat nici în cele mai grele clipe, marea seriozitate cumpănitoare, ascunsă supt zâmbetul lui larg cu ochii în lacrimi, cunoștințele căpătate în momentul răspingerii atacului german acasă la el, în zilele de cea mai mare răspundere, se uneau la dânsul și cu tradiția pe care o reprezintă, iubind-o, și pe care o aveam și noi, în toate amintirile noastre”.

Tot istoricul național și directorul de conștiință din vremea retragerii în Moldova a fost cel care, în 1917, publica, în serie, deloc întâmplător, alături de istoria relațiilor românilor cu Anglia sau cu Rusia, și o istorie a legăturilor noastre cu Franța „această contribuție istorică pe care România o datora mai ales la acest ceas al luptei comune surorii sale iubite și nobilei protectoare a începuturilor sale”, după cum scria în prefața din 30 decembrie 1916 a cărții tipărite la Iași.

S-au numărat printre prietenii francezi ai României acum un veac Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților din Paris, care ne saluta la 1 septembrie 1916 cu cuvintele: „Scumpă Românie! Tu iei parte la lupta sfântă la care te îndeamnă noblețea originii tale” și care în iulie 1917, într-o ceremonie la Sorbona, remitea României celebrul steag al lui Ștefan cel Mare de la mânăstirea athonită Zograf luat de oștenii generalului Sarrail, urmat, în mai 1917, în parlamentul de la Iași de Albert Thomas, ministrul Armamentului care declara: „Astăzi înțeleg și Franța înțelege toată măreția sacrificiului României”. A fost printre acești prieteni cu deosebire faimosul diplomat de excepție, nobilul breton Charles Auguste de Beauvoil, conte de Saint Aulaire, antigerman notoriu și admirator al lui Ion I.C. Brătianu, omagiat peste ani de regina Maria, de I.G. Duca și Octavian Goga, de Ion Inculeț și Alexandru Lapedatu, de Iuliu Maniu și Nicolae Iorga, organizator, în iunie 1919, al unei misiuni, la București, de universitari francezi conduse de Lucien Poincaré, rectorul Academiei din Paris și frate al președintelui Republicii Franceze, cuprinzând pe bizantinologul Charles Diehl, pe filologul Mario Roques, pe geograful Emmanuel de Martonne, profesor la Sorbona, cu toții deveniți membri ai Academiei Române, ca și amintitul conte-diplomat. De Martonne, profesor la Sorbona, era cel ale cărui testimonii științifice au contat nu puțin în discuțiile pe marginea conferinței de pace de la Versailles și care scria, în 1920, „trebuie să avem ochii ațintiți pe tânărul stat român ca pe o forță pe care trebuie

contat în Europa răsăriteană”, amintind că „nu depinde decât de noi să întreținem această prietenie întemeiată pe o comunitate de origini pe care limba o sugerează și o simbolizează într-un fel”.

Și au mai fost prieteni fideli ai României, activul Robert de Flers, corespondentul ziarului „Le Figaro”, cel care, în 1919, vorbea despre țara noastră „ca principalul factor al viitorului în Orientul Apropiat și ca soră mai mică a Franței prin cultură ca și prin geografie”, și medicul erou Pierre Clunet, din misiunea Berthelot, care murea de tifos la Iași, și medievistul istoric al marinei Charles Bourel de la Roncière, vechiul coleg al lui Iorga, care îi publica în „Neamul românesc”, în octombrie 1917, scrisoarea de solidaritate „în mijlocul încercărilor voastre, care sunt și ale noastre, sosească-vă salutul unui fiu al Franței”.

Simbolic, la încoronarea cuplului regal la Alba Iulia, în 1922, lângă regele Ferdinand a fost așezat chiar mareșalul Ferdinand Foch, după cum tot simbolic, Franța – „Ioana d’Arc a națiunilor”, cum a

numit-o inspirat Titulescu – o primise, în februarie 1919, prin însuși cel supranumit „părintele Victoriei”, primul ministru Georges Clemenceau, pe regina Maria, aleasă membru corespondent al Academiei de Arte Frumoase, când cealaltă Academie pariziană, cea de Științe Morale și Politice, felicita Academia Română pentru atitudinea sa în timp de război, nădăjduind ca „România restaurată să rămână în Europa Orientală sentinela civilizației latine”.

Atunci când, la 20 august 1920, eroul de la Marna, celălalt mareșal francez Joseph Joffre decora localitatea Mărășești cu „Crucea de război” – era chiar vremea în care sculptorul Ion Jalea se pregătea să așeze în Cișmigiu monumentul pentru soldații francezi căzuți în luptele pentru România (1922) – eroica istorie a frățietății româno-franceze din epoca modernă era cumva pecetluită prin gesturi grăitoare. Unei alte istorii mai complicate, cu sincope și cu reveniri, dar oricum, plină de speranță, îi aparținea viitorul.

*Sesiunea omagială dedicată generalului francez Henri Mathias Berthelot
14 iunie 2018, Aula Academiei Române*

Generalul Henri Berthelot – componentă vie în memoria românilor*

*Liliana Țuroiu***

Conf. Liliana Țuroiu

Domnule președinte al Academiei Române,
academician Ioan-Aurel Pop,
Stimați invitați,

Destinul țării noastre a răzbit prin vicisitudinile istoriei, datorită voinței poporului român de a se autodetermina ca națiune în rândul popoarelor Europei. Acest destin a fost de multe ori însă greu încercat de evenimente dramatice. Unul dintre cei care au fost alături de români într-un asemenea moment dramatic al istoriei naționale a fost generalul Berthelot.

Salut demersul Academiei Române de a organiza acest eveniment în onoarea generalului Berthelot, eveniment ce va fi urmat de o expoziție organizată la inițiativa Institutului Cultural Român.

Generalul Henri Berthelot a rămas o componentă vie în memoria colectivă a românilor, pentru dedicarea de care a dat dovadă de-a lungul Primului Război Mondial, fiind onorat până la cel mai mare rang de către statul român.

Poporul român i-a integrat amintirea în propria sa istorie.

**Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată personalității generalului francez Henri Mathias Berthelot și rolului său fundamental la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial, desfășurată sub semnul Centenarului Marii Uniri (14 iunie 2018, Aula Academiei Române)*

*** Conferențiar universitar dr., președinta Institutului Cultural Român*

Onorată audiență,

În zilele noastre este o practică obișnuită să onorăm personalități ale istoriei dând numele lor unor locuri din spațiile în care ne mișcăm și trăim. Astfel, dacă dorim să mergem, de pildă, la sala de concerte a postului public de radio, o vom găsi pe strada General Berthelot, așa cum pentru Televiziune ne oprim în Piața Charles de Gaulle, iar Literale se studiază în aripa de pe Edgar Quinet a Universității din București. Devenite repere cotidiene în viața orașului, aceste nume ne rămân astfel prezente în memorie și e foarte bine că e așa. Din când în când, însă, suntem datori să-i cinstim și altfel pe cei care le-au purtat, evocând „cauza primă” a faimei lor, faptele în virtutea cărora își binemerită neuitarea. Un astfel de moment este Centenarul Marii Uniri pentru figura unuia dintre marii prieteni francezi ai românilor și ai României – generalul Henri Berthelot. Expoziția care îi este dedicată, organizată de Academia Română în parteneriat cu Institutul Cultural Român, reprezintă un asemenea gest.

Un gest convenit, așadar, menit să celebreze o personalitate istorică, dar și un prilej de reflecție. Marile momente ale trecutului tind să ne apară, cumva, privite dinspre ziua de azi, drept de la sine înțelese. Suntem înclinați, întrucâtva, să vedem în ele efectele unor procese ineluctabile. Domeniul rezervat temerilor, dar și speranțelor și strădaniei de

a le da viață este, cum e și firesc, viitorul. Dar și acele momente acum trecute au fost, cândva, parte dintr-un viitor – întrezărit, năzuit, dar niciodată garantat, temut, dar nu implacabil. Un viitor mereu în cumpănă, în care oamenii și-au pus nădejdea, pe care s-au luptat să-l construiască în virtutea năzuințelor, un viitor pentru care s-au zbatut și sacrificat.

Avem alături specialiști în măsură să vorbească, aplicat și competent, despre priceperea militară a generalului Berthelot și dedicația sa față de cauza românilor. În ceea ce mă privește, ca reprezentantă a unei instituții culturale, îmi stăruie în minte, din biografia sa, imaginea lui George Enescu cântând la serata de adio pe care Regina Maria i-a oferit-o generalului francez într-o zi a lunii martie 1918, la Iași. Erau zile în care totul părea pierdut pentru cauza României în Marele Război, iar Marea Unire, un deziderat îndepărtat. Generalul avea să revină însă, victorios, în România, în aceeași toamnă. A urmat, așa cum știm, 1 Decembrie, și apoi, iată, un veac de istorie. Un veac în cursul căruia George Enescu, protagonistul seratei de la Iași, urma să se exileze, din calea altei ocupații a României, la Paris... Un compatriot al lui Henri Berthelot, un „general” al literelor, Gustave Flaubert, ne îndemna implicit să nu ne propunem, cu tot dinadinsul, să tragem concluzii. Aș încheia aceste gânduri ivite pe marginea unor destine remarcabile prevalându-mă de acest îndemn.

Bicornul, epoleții, revolverul Smith & Wesson și bastonul generalului Henri Berthelot

Generalul Henri Mathias Berthelot și misiunea militară franceză la Arad și în vestul României Mari (1918–1919)*

*Aurel Ardelean***

Prof. Aurel Ardelean

„Martiriul românilor din Transilvania îmi este deplin cunoscut. O dragoste deosebită mă leagă de D-voastră și vă asigur de tot sprijinul și concursul în vederea așezării definitive a României Mari.” Sunt cuvintele generalului Henri M. Berthelot, comandantul trupelor aliate de la Dunăre și șef al misiunii militare franceze în România¹ adresate Delegației conduse de Vasile Goldiș venite la București pentru a preda Regelui Ferdinand *Documentele Unirii*. Acesta a fost, de altfel, și spiritul care a caracterizat vizita generalului francez în vestul României Mari (1918–1919).

Presa arădeană a timpului, în special „Românul” și „Biserica și școala”, relatează pe larg vizita generalului francez Henri Berthelot și a misiunii mi-

litare franceze în partea de vest a României Mari într-o perioadă în care s-a desfășurat un proces dificil, plin de sincope: *instalarea administrației românești* în Transilvania și Banat.

În „Biserica și școala” revistă bisericească, școlară, literară și economică (editată de Episcopia Aradului) din 16/29 decembrie 1918, principalul articol este dedicat generalului francez Berthelot aflat într-o vizită de informare în Transilvania și Banat. Articolul începe astfel:

„Un oaspe rar și binevenit ne sosește azi în persoana d-lui general francez Berthelot. Îl primim cu căldura și dragostea, ce datorăm prietenului, care, în vremuri de grea încercare, dar și de glorie, pentru neamul românesc, a dat cele mai strălucite

*Alocuțiune susținută la sesiunea omagială dedicată personalității generalului francez Henri Mathias Berthelot și rolului său fundamental la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial, desfășurată sub semnul Centenarului Marii Uniri (14 iunie 2018, Aula Academiei Române)

**Profesor universitar dr., președintele Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad

dovezi că simțește împreună cu noi, ne iubește și apreciază. De la venirea sa pe pământul României, în toamna anului 1916, înaltul nostru oaspe s-a identificat cu aspirațiunile noastre drepte și a lucrat cu trup și suflet pentru întruparea idealului nostru național...”

Aceasta era atmosfera în rândul românilor la venirea generalului francez la Arad, capitala Marii Uniri, locul de unde a pornit ideea organizării Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, unde a funcționat Consiliul Național Român Central (CNRC), adevăratul guvern al Transilvaniei și al Banatului, care a coordonat mișcarea națională ce va conduce la realizarea României Întregite – orașul în care au locuit și au gândit Vasile Goldiș (cel care a redactat și citit Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia), Ștefan Cicio-Pop (președintele CNRC) și Ioan Suci (principalul organizator al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia).

La finalul anului 1918 și începutul anului 1919 însă situația în partea de vest a României Mari nu era una liniștită. Dacă la intrarea României în război s-a pus problema eliberării zonei de vest a României de sub dominația austro-ungară pentru a se realiza integrarea în teritoriul național românesc, după război o mare parte a acesteia (Banatul) se va afla de facto sub ocupația militară sârbească, în condițiile în care se proclamase ca reîntregită, împreună cu Transilvania, patriei naționale.

Ion I.C. Brătianu, primul ministru român, care deținea și portofoliul Afacerilor Externe, se adresa ministrului francez Charles-Beauvoil de Saint-Aulaire, într-o telegramă (din 22 decembrie 1918), astfel:

„Armata sârbă din Banat a întemnițat la Belgrad sute de români din Banat. Orașul Arad este plin de refugiați pe care teroarea armatelor sârbe i-a alungat din Banat. Comandamentul sârb de la Timișoara a dizolvat Consiliul Național Român al districtului Timiș și toate gărzile naționale române. Poporul român este foarte pornit împotriva armatei sârbe, pe care a admirat-o și alături de care a suferit pe timpul cumplitelor încercări”.²

În preajma sosirii generalului Berthelot la Arad – vizită prezentată pe larg în ziarul coordonat de Vasile Goldiș „Românul”³ – pe românii dornici să-l vadă pe generalul francez i-au atacat provocatori maghiari, care au deschis focul asupra acestora, le-au călcat steagurile în picioare, fiind și numeroase victime...

„...Să știe Maghiarii că nu demonstrațiile aceste ale unor indivizi ieșiți din minți vor hotărî soarta politică a Românilor și Maghiarilor; ci congresul ge-

neral de pace. Până atunci și unii și alții trebuie să-și păstreze sângele rece. Tribunalul internațional ne va face deplină dreptate...” era poziția oficială, pacifistă, a românilor exprimată prin ziarul „Românul”.⁴ De altfel însuși generalul francez și-a numit călătoria: „Turneul de pacificare”, având și o soluție practică pentru a evita tensiunile interetnice: ocuparea întregii zone de către trupele militare franceze.⁵

Răsfoind presa acelor zile aflăm că generalul Berthelot își însoțea afirmațiile de gesturi care aveau menirea de a susține promisiunile făcute, astfel din revista „Biserica și Școala” din 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919, la rubrica *Informațiuni*, aflăm:

„**Trupe franceze în Arad.** Ca urmare a demonstrațiilor sângeroase de Duminică, Luni noaptea au sosit – la ordinul generalului Berthelot – trupe franceze în Arad, pentru susținerea ordinii și a siguranței publice, periclitate. La redacția «Românului» stă sentinela franceză”.

Următoarea știre este intitulată:

„**Armata română va ocupa și Oradea-Mare, Aradul și Sighetul-Marmației.** Colonelul francez Vyx a înmănat guvernului maghiar o înștiințare a generalului Berthelot, prin care-i face cunoscut că armata română este îndreptățită să treacă peste linia de demarcare și să ocupe următoarele orașe: Cluj, Dej, Sătmăș, Oradea-mare, Radna, Arad, Marghita și Sighetul-Marmației. Această ocupațiune va ține până la sosirea trupelor franceze.”⁶

Asemenea gesturi i-au făcut pe românii ardeleni și bănățeni să vadă în generalul Berthelot, Franța... l-au perceput ca pe unul de-al lor menit să transmită Franței mesajul cauzei naționale. Ziarul „Românul” sublinia:

„...sufletul românesc a putut să tresalte de bucurie și să se încredințeze din nou că granița viitoare a statului român va cuprinde întreg trupul național. Marele general să ducă poporului său solia poporului român și să vorbească Franței de țara largă a fratelui din răsărit: România Mare.”⁷

Călătoria generalului francez în zone largi din Transilvania și Banat i-au întărit acestuia convingerile cu privire la unitatea neamului românesc de pe cele două versante ale Carpaților. Este relevant un fragment dintr-o scrisoare adresată colonelului Victor Petin, la câteva zile după terminarea turneului, de către un ofițer francez din suita generalului Berthelot; impresiile erau încă foarte puternice:

„...Românii din Sibiu, cei din Timișoara, din Arad sau Bistrița sunt absolut identici cu cei din București sau din Iași. În plus au vigoarea pe care o

dă întotdeauna o lungă perioadă de opresiune. Prin urmare nu veți fi surprins de faptul că ne-au primit în mod admirabil. În toate gările, în toate haltele, sate întregi veniră alergând spre a-l saluta pe general, spre a aclama Franța [...] când generalul cobora, țărăncile, bătrânii satelor se apropiau și sărutau cu religiozitate mâna «marelui general francez»”.⁸

Sentimentele românilor față de generalul francez sunt sintetizate într-un discurs susținut la Arad de Ion Clopoțel, ca reprezentant al presei; este bine cunoscut rolul determinant al presei arădene în promovarea conștiinței naționale care a condus la Marea Unire; de altfel anul acesta Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad a organizat, împreună cu Asociația Română de Istorie a Presei (ARIP), a XI-a ediție a Congresului Internațional de Istorie a Presei cu tema „Presa Marii Uniri”, tocmai pentru a scoate în evidență rolul presei în organizarea celui mai important act politic din istoria recentă a României – Marea Unire. Ne-a bucurat foarte mult mesajul primit din partea profesorului universitar dr. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, cu acest prilej. De asemenea, remarc excepționala prelegere susținută de academicianul Mihai Bărbulescu, discurs care a deschis lucrările Congresului, sesiune științifică la care au participat peste o sută de specialiști din România, Serbia, Ungaria, Turcia, Republica Moldova.

Ioan Clopoțel, în calitate de redactor-șef al ziarului „Românul”, proaspăt eliberat din închiisoarea de la Szeged, spunea:

„Noi vedem în Dta nu numai pe învingătorul cu armele, ci și pe eliberatorul cuvântului oprimat. De la biruința armatelor aliate datează și renașterea ziaristicii românești de aici. Până aici, noi, ziarisții, am umplut temnițele, ziarele au fost sistate, cuvântul liber oprit și o viață publică națională pentru noi nu a fost posibilă...”⁹ Răspunsul generalului Berthelot este unul diplomatic, în ton cu misiunea pe care și-a propus a o realiza, de pacificare:

„Vă cunosc suferințele de tot soiul îndurate în trecut, știu cât ați luptat pentru libertatea cuvântului. Sperez că va veni răsplata cuvenită. Nu mai este mult până se va semna pacea generală, iar până atunci să așteptați cu răbdare, căci aspirațiile juste se vor îndeplini.”¹⁰

Generalul Berthelot era pentru români un simbol al „războiului dreptății”. Într-un articol din ziarul „Drapelul” (nr. 135, 20 decembrie 1918/2 ianuarie 1919, p. 2)¹¹ se afirma:

„...în fața noastră [...] stătea [...] întruparea bunătății, nobleței, a dreptății și a viociunii de spi-

rit, ce ridică țelurile din ruini și pune temelii trainice umanității.”

Excelențele Voastre,

Poporul francez era perceput de români ca unul foarte apropiat cu care românii se identificau, iar generalul Berthelot era, în particular, asimilat cu acesta, cu meritele acestuia. Simpatia pentru generalul francez era una departe de a fi a unui cerc restrâns de intelectuali, era o simpatie generalizată care venea din mulțime, din marea masă a românilor care se simțeau eliberați, liberi. Peste tot unde a ajuns generalul Henri Berthelot – la Arad, în Banat, Crișana, Maramureș sau în inima Ardealului –, acesta dialoga cu locuitorii, răspundea tuturor întrebărilor, scurt, militărește, fără să ocolească miezul problematicii, era spiritual, direct, câștigând simpatia mulțimilor.

„Dar în niciun răspuns n-a prins atât de admirabil impresia sumară ce și-a câștigat-o printre noi ca în cele câteva cuvinte prin care mulțumește episcopului Aradului pentru binecuvântare și face observarea aceasta memorabilă: «Sunt foarte fericit că mă regăsesc între concetățenii mei»”¹² (este afirmația generalului Berthelot făcută în fața arădenilor).

Generalul francez își propusese să cunoască nemijlocit provinciile românești, iar conform propriilor sale mărturisiri, s-a încărcat cu un potențial semnificativ, aparte: întinderea etnică era considerabil extinsă, iar valoarea latinității trebuia valorificată de Franța. De la București ar fi putut doar intui anumite realități – care aveau să se confirme pe teren – spațiul etnic românesc este mult mai întins, limitele sale fiind mult mai îndepărtate.¹³

Reîntors la București, generalul francez a întocmit un amplu raport, ca urmare a celor constatate pe teren, pe care l-a trimis ministrului de Război, Georges Clemenceau. Prezentarea făcută i-a atras critici severe din partea Parisului. Acestor critici le-a răspuns ferm, cerând să fie investit cu încredere sau să fie trecut în rezervă. A făcut din nou specificarea că revendicările românești sunt juste, fiind de altfel și singurele pe care le-a prezentat. A dat asigurări că peste tot unde a ajuns a încercat să liniștească spiritele, dar situația era una departe de a fi a calmului și a siguranței.¹⁴

Într-o telegramă cifrată adresată de generalul Berthelot lui Georges Clemenceau, acesta specifica:

„...În toate problemele românești sau în altele, am crezut că era dreptul meu și de datoria mea

să-mi exprim părerea cu toată franchețea. Din revendicările românești, nu v-am transmis decât cele care mi s-au părut îndreptățite [...] Trebuia să fiți prevenit de tensiunea provocată aici, pentru că România părea uitată [...] am căutat mereu să potolesc furiile și să liniștesc temerile [...] Dacă am devenit avocatul României, nu a fost decât în fața dumneavoastră.”¹⁵

Evoluția evenimentelor în zona administrată de generalul Henri Berthelot era delicată și din cauza unor factori decizionali de la Paris, care erau susținătorii unor practici și idei aflate departe de realitatea concretă; în aceste condiții, generalul francez și-a declarat misiunea încheiată, nu fără a continua să sprijine cauza românilor în perioada următoare.¹⁶

Onorat și distins auditoriu,

Comunitatea arădeană a fost profund recunoscătoare generalului francez; astfel, una dintre arterele principale ale Aradului a primit numele generalului Berthelot, fiind vorba de zona cuprinsă între Teatrul de Stat din Arad și Hotelul „Crucea Albă” (azi Hotel „Ardealul”), locul unde au fost confruntări sângeroase provocate de extremiști maghiari în preziua vizitei generalului la Arad.

Aradul onorează, respectă și apreciază personalitățile care au contribuit la realizarea Marii Uniri, pentru că Aradul a fost pentru România Capitala Politică de unde s-a organizat Marea Adunare de la Alba Iulia, aici, la Arad, a funcționat Consiliul Național Român Central (CNRC). În aceste condiții, comunitatea Aradului speră, încă, să se amplaseze într-o zonă centrală a orașului – în al doisprezecelea ceas al Centenarului – *Monumentul Marii Uniri*, ca semn de respect profund pentru generația Marii Uniri: sute de mii de morți, milioane de familii afectate moral, material, o generație care a sacrificat totul și care a găsit aici, la Arad, acum o sută de ani, oameni dispuși să-și pună destinul în folosul întregii comunități pentru a se finaliza procesul unității naționale: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciu.

Universitatea noastră a făcut un pas important în acest sens, a organizat la Arad, în Palatul „Românul” – unde a funcționat Tipografia Concordia, redacția ziarului „Românul”, „Ziarul Marii Uniri”, unde a locuit Vasile Goldiș, „omul de presă al Marii Uniri”, un muzeu dedicat Unirii, pe care anul acesta dorim să-l transformăm într-un adevărat Muzeu al Marii Uniri.

„Vine sora noastră, Franța,
Ea ne-a fost, ne e speranța.
Astăzi România Mare
Vede-a ei întruchipare,
Secoli mulți Te-am așteptat,
Vivat Berthelot, vivat!”

(Versuri publicate în ziarul „Românul”, nr. 49, 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 6.)

Note

¹ Constantin I. Stan, *Elie Miron Cristea și prezentarea actului Unirii Regelui Ferdinand*, în *ANGVSTIA*, 6, 2001, Istorie, p. 149 (file:///C:/Users/User/Downloads/06-Revista-Angvstia-6-2001-istorie-etnografie-sociologie-12.pdf)

² Apud, Ionela-Felicia Moscovici, *Destinul Banatului în anul 1918, în contextual prefacerilor politico-diplomatice din capitala franceză*, a se vedea http://www.academia.edu/19837690/Ionela-Felicia_MOSCOVICI_-_Destinul_Banatului_in_1918_in_contextul_prefacerilor_politico-diplomatice_din_capitala_franceza_-_The_Destiny_of_the_Banat_Region_in_1918_in_the_context_of_the_Politic-Diplomatic_Transformations_from_the_French_Capital_City_

³ „Românul”, nr. 43/20 decembrie 1918/2 ianuarie 1919; „Românul”, nr. 49/30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919.

⁴ „Românul”, nr. 43/20 decembrie 1918/2 ianuarie 1919, p. 2.

⁵ A se vedea *General Henri Berthelot, Jurnal și corespondență. 1916–1918*, Cluj-Napoca, 2000; Ionela-Felicia Moscovici, *La France et le Banat entre 1916–1918, Les convulsions de la guerre et de la paix*, lucrare de doctorat susținută în 2013 la Cluj-Napoca, pentru obținerea titlului de *doctor în istorie* la Universitatea din Strasbourg.

⁶ „Biserica și Școala”, Anul XLII, Nr. 52, Arad, 23 decembrie 1918 (5 ianuarie 1919), p. 5.

⁷ „Românul”, nr. 49, 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 1.

⁸ Apud, Ionela-Felicia Moscovici, *La France et le Banat entre 1916–1918, Les convulsions de la guerre et de la paix*, p. 194 (cu toate precizările de rigoare).

⁹ „Românul”, nr. 49 din 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 5.

¹⁰ „Românul”, nr. 49, 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 5.

¹¹ Apud, *General Henri Berthelot, Jurnal și corespondență. 1916–1918*, Cluj-Napoca, 2000, p. 195.

¹² „Românul”, nr. 49, 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 1.

¹³ Ionela-Felicia Moscovici, *La France et le Banat entre 1916–1918, Les convulsions de la guerre et de la paix...*, p. 197.

¹⁴ *Ibidem*, p. 198.

¹⁵ Apud, *Ibidem*.

¹⁶ A se vedea pe larg problematica la Ionela Moscovici, *Misiunea franceză de interpunere în Banat: martie-mai 1919*, în <http://banatica.ro/media/b21/immf.pdf>

Generalul Berthelot: un concetățean

*Nicolae Bud**

În acest an, sub acolada Centenarului Marii Uniri, Academia Română a găsit firesc să omagieze contribuția Franței și a Misiunii militare franceze conduse de generalul Henri Mathias Berthelot la refacerea, dotarea și instruirea armatei noastre în Primul Război Mondial. Expuneri de înaltă ținută au rechemat aproape pagini încredințate memoriei, în stare să developeze legăturile înfiripate, dezvoltate și încurajate de trecerea timpului între cele două țări latine distanțate geografic pe harta Europei – una la Atlantic, cealaltă pe malul Mării Negre.

Evocările, fie și voit exhaustive, nu pot cuprinde în totalitate evenimentele numeroase găzduite de pagina de istorie rezervată apropierii dintre Franța și România. Dar fiecare din noi simte nevoia să-și întoarcă privirea către momente de neuitat dăltuite în cronica relațiilor româno-franceze, marcate de fapte și date inoxidabile, atinse nu o dată de aripa legendei. Ne sunt dragi aceste amintiri.

Intrarea noastră în modernitate s-a făcut cu privirile ațintite asupra Franței, sublinia unul dintre distinșii vorbitori din Aula Academiei. Nu poți să nu te gândești la școlirea pe malurile Senei a atâtor valuri de tineri din Principate, reveniți apoi, cei mai destoinici dintre ei, să asude pentru punerea pe picioare a treburilor în propria țară. De-ar fi să ne amintim că după desprinderea de fanarioți, după revoluția lui Tudor Vladimirescu, au plecat la Paris primii doritori de școală nouă. Doi dintre cei patru, frați, de altfel, vor urca pe tronul Țării Românești. Este vorba de George Bibescu și Barbu Știrbey. Pașoptiștii români se formează în laboratoarele de pe Sena, în direct contact cu realitățile Europei, altele decât cele de la noi de acasă. Unirea Principatelor va fi

încurajată și susținută de Franța și conducătorii ei. În rezolvarea ecuației privind aducerea pe tron a unui domnitor străin după îndepărtarea lui Cuza, rolul Coroanei franceze a fost hotărâtor.

Va veni Primul Război Mondial care ne va apropia de tabăra unde se afla Franța, ce avea să joace și pentru noi un rol de neuitat. În răsturnarea de situații de pe frontul care traversa Europa, după o neutralitate impusă de adversarii intrării în luptă alături de Puterile Centrale, România se va găsi prin voința oamenilor politici ai timpului alături de Antanta. Porniți la luptă cu speranța eliberării Ardealului („*Treceți batalioane române Carpații...*”) ne vom trezi doar în câteva luni reduși la tăcere. Armata germană, asociată cu cea bulgară, ocupa Bucureștiul și bună parte din teritoriul românesc, de la munți la marea cea mare.

Franța găsește resurse să privească spre România, chiar în situația dramatică prin care trecea. O misiune militară franceză va sosi în Moldova neocupată, după săptămâni de traversare a teritoriului rusesc. Misiunea cuprindea aproape 300 de ofițeri de infanterie, cavalerie și artilerie, câteva duzini de medici, farmaciști și veterani, zeci de piloți și observatori, câțiva ofițeri de marină și de intervenții. Li se adăugau circa 1500 de grade inferioare și soldați.

Conducerea Misiunii a fost încredințată generalului Henri Mathias Berthelot. Comunicările din cadrul sesiunii omagiale din Aula Academiei au ținut să releve concretețea prezenței pe frontul românesc a Misiunii și în primul rând a comandantului său, meritele lor incontestabile.

Misiunea sosea în România la începutul lunii octombrie 1916, în atmosfera răvășită de neputința

trupelor noastre de a stăvili ofensiva dinspre sud a soldaților conduși de Mackensen, fiorosul războinic german.

Henri Mathias Berthelot nu era un oarecine. Infanterist. Absolviseră Academia Saint Cyr, în băncile căreia au fost școliți de-a lungul timpului generații de ofițeri pentru a fi trimiși în tranșee, pregătiți să moară pentru Franța. Imediat după izbucnirea măcelului, născut ca urmare a atentatului de la Sarajevo, ofițerul Berthelot este numit șef de stat major al generalului Joseph Joffre. I-au găsit alături bătațiile de pe Marna. A luptat la Verdun. Așadar, venea să ne fie aproape un meseriaș adevărat, un meșter încercat.

În prima jumătate a anului următor – se apropiau, fără a ști cineva acest lucru, Mărășeștii, Mărăștii, Oituzul – generalul colaborează la refacerea și reorganizarea armatei române în Moldova. Personalul Misiunii era detașat pe lângă comandamentele românești până la cele de divizie, inclusiv. Un detaliu: au rămas ca secțiuni distincte Misiunea Aeronautică și Misiunea Seviciul Sanitar.

Generalul, venit de departe, știm asta, nu a participat în tranșee cu mitraliera în mână, dar a fost prezent cu toată ființa lui pe drumul spre victorie al armatei române, aflate sub comanda generalilor autohtoni – Prezan, Averescu, Cristescu, Eremia Grigorescu. Este obligat să părăsească România după semnarea umiltoarei păci de la București, redactată, cum se cunoaște, la Buftea. Ocupantul impusese aceste condiții. Dar va reveni la noi în țară în fruntea unei noi misiuni militare la 1 octombrie 1918, pe când băteau impunător clopotele capitulării Puterilor Centrale; și, îndrăznesc să afirm, cu rol determinant în poziționarea țării noastre în contextul creat de evenimentele în curs. România reușea să reintre în luptă de partea Antantei în pragul capitulării Germaniei, oficializată în pădurea Compiègne, lângă Paris. Și prin aceasta să obțină – după mari și susținute eforturi – dreptul de a participa la tratativele de la Versailles, de partea învingătorilor.

De reținut: era cu noi la 1 Decembrie 1918. Va veni în două rânduri la Alba Iulia, ca invitat special, chiar în 1922, la încoronarea regilor României Mari.

Mai mulți vorbitori din Aula Academiei au ținut să ne amintească spusele sale, pe când Marea Unire devenise realitate: „Sângele eroilor căzuți în luptele Marelui Război să fie pentru tine, o, frumoasă Românie, sămânța de noi virtuți, în așa fel încât copiii tăi să fie mereu demni de părinții lor și gata

să-ți apere pământul sacru, atât de des invadat, dar în cele din urmă întregit prin efortul ultimelor generații”.

Conform unui obicei deprins în anii de școală și consolidat în studenție, mi-am notat în carnetul ținut pe genunchi în timpul sesiunii omagiale cuvinte rostite cu gândul la generalul francez: „personalitate proeminentă a Primului Război Mondial”; „o personalitate neobișnuită, implicată în momente critice, grele pentru România”; „o personificare pentru relațiile româno-franceze”; „soldat al Franței, apărător al României”; „între francezii ce ne-au marcat destinul ocupă un loc special”; „a crezut cu putere în România”.

Cineva ne-a sugerat să avem în față o imagine, pe care vorbitorul o cunoștea: *Enescu, interpret, la serata organizată de regina Maria la Iași, în martie 1918, înainte ca generalul francez să ne părăsească, obligat, țara.*

Un alt distins vorbitor a amintit de prezența generalului Berthelot la Arad, unde „a fost primit cu deosebită căldură și dragoste”, ca „oaspete rar și bine-venit”. Vorbim de circumstanțele în care acesta s-a adresat celor prezenți în orașul de pe Mureș: „Sunt foarte fericit să mă gădesc între concetățenii mei”. Într-o paranteză: nu cred că celor din sală le-a scăpat bucuria cu care vorbitorul arădean, cadru universitar, a punctat rolul plin de relief pe care Aradul l-a jucat în pregătirea Marii Uniri, a Marii Adunări de la Alba Iulia, în anticiparea evenimentelor, prin implicarea unor personalități ale momentului – Goldiș, Cicio Pop, Suciuc...

Generalul Berthelot s-a bucurat de recunoștință și apreciere din partea autorităților României Mari, la a cărei construcție a pus umărul. Generalul francez a fost declarat de către Senat și Adunarea Deputaților cetățean de onoare al României („cu aclamații și cu o unanimitate ce mă fletează în mod deosebit”, scria acesta familiei). Academia Română l-a primit printre membrii săi. I s-au oferit înalte ordine românești.

Comuna din Hațeg, Fărcădinu de Jos, județul Hunedoara, îi poartă din nou numele. Se numea așa înainte de război și motivația este ușor de înțeles. Castelul din localitate și o proprietate agricolă din vecinătate îi fuseseră atribuite de statul român. Prin testament, generalul lăsa totul în seama Academiei. Expropriate de stat, ele caută a reveni proprietarului de drept – Academia Română. Printr-un efort salutar, de apreciat sub toate aspectele, forul academic suprem a readus proprietatea de altădată la o

înfățișare și utilitate de toată lauda. Ni s-a explicat asta și în cursul sesiunii omagiale printr-un bine făcut film documentar despre castelul din Țara Hațegului. Avem acolo o bază de cercetare în care ne putem pune speranțe.

Din postura mea de „reporter de teren” mă simt dator să semnalez că ziua festivă a circumscris și alte segmente, dincolo de sesiunea omagială deschisă de însuși președintele Academiei, academicianul Ioan-Aurel Pop. S-a decernat Premiul „General Henri Mathias Berthelot”. A fost înmănată Medalia „General Berthelot” mai multor personalități române. Romfilatelia a lansat un întreg poștal, dedicat prezenței generalului Berthelot pe frontul românesc. O instructivă, bine gândită și realizată expoziție tematică „Generalul Henri Mathias

Berthelot pe frontul românesc (1916–1918)” s-a deschis, în organizarea Bibliotecii Academiei Române, sub cupolă, loc de tradiție pentru activități de prestigiu.

Închei notațiile de față scrise în admirație față de un străin luat de la ale lui și invitat să gândească românește, amintind de demonstrația menită să ofere o reconstituire istorică a ceremonialului militar de epocă, prevăzută spre finalul manifestărilor.

Iată ce scria într-un raport către superiorii săi generalul aflat în misiune la Milcov, despre cei aflați atunci în imediata apropiere: „Soldatul este bun, foarte puternic, foarte rezistent, mărșăluitor, nu se plânge niciodată. Românului nu îi este frică de gloanțe”.

Întregul poștal „General Henri Mathias Berthelot”, emis de Romfilatelia

Contribuția generalului Henri Mathias Berthelot la formarea patrimoniului material și cultural al Academiei Române

Acad. Păun Ion Otiman

La susținerea materială și culturală a Academiei Române au contribuit personalități de seamă ale României, printre care-i amintim pe: Evangelie Zappa, Alexandru Ioan Cuza, Constantin Năsturel-Herescu, Vasile Adamachi, Ioan Carp, Alina Știrbei, Ion și Elena Otteteleşanu, Jacques M. Elias, Alexandru Bellu, Ion Câmpineanu-Cantemir, precum și membri ai Academiei: Ion Ghica, Dimitrie A. Sturdza, Victor Babeș, Vasile Pârvan, Iacob C. Negruzzi, Horia Hulubei, **generalul Henri Mathias Berthelot**, George Oprescu, Aurel Avramescu și, mai nou, după 1990, Dan Berindei etc.

Lista lungă a donatorilor cuprinde peste 300 de personalități ale vieții publice românești, dar și, în câteva cazuri, oameni simpli: învățători, preoți, funcționari. Este firesc să ne punem câteva întrebări: *Ce i-a determinat pe acești cetățeni generoși ai României să doneze o parte sau toată agoniseala lor de o viață sau de mai multe generații? Care este motivația, mobilul gestului lor atât de mărinimos? De ce au ales, din mulțimea de instituții ale țării, tocmai Academia Română?*

Pentru fiecare dintre întrebări avem răspuns. Apreciem însă că din multitudinea de răspunsuri posibile, cel mai adecvat ni se pare a fi următorul: donatorii au dat o parte însemnată din agoniseala lor pentru a sprijini, pentru a susține opera atât de importantă a Academiei Române de **propășire a țării prin știință și cultură**. Totodată, prin gestul lor mărinimos, donatorii și-au manifestat, spiritual și material, respectul lor profund față de întâia instituție culturală a țării, Academia Română. De altfel, dacă vom citi cu atenție motivațiile donatorilor din testamentele, actele de fundațiune sau donație, inclusiv ale generalului H.M. Berthelot, vom regăsi la toți aceleași sentimente față de Academie. Și,

citind din nou lista donatorilor, mulți dintre aceștia, personalități de frunte ale României din perioada 1860–1948, precum și motivațiile donațiilor, nu se poate să nu ne ducă gândul, prin comparație, la gesturile și acțiunile potrivnice ale multor persoane importante în conducerea statului român, din administrație și justiție de azi, față de recuperarea, refacerea și păstrarea patrimoniului Academiei Române.

În decursul timpului, Academia Română a folosit judicios veniturile obținute din utilizarea bunurilor patrimoniului privat, deoarece „atențiunea națiunii întregi fiind îndreptată asupra acestei instituții de cultură, mai multe persoane, cu dor de țară și de națiune, i-au făcut donațiuni, cari astăzi compun fondurile cu destinațiuni speciale”¹ după cum avea să prezinte, Adunării generale, secretarul general Dimitrie A. Sturdza, în anul 1891, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la înființarea înaltului for de știință și de cultură al României.

Donația generalului Henri Mathias Berthelot din Țara Hațegului

În cartea Dorinei Rusu², citim: „Între donatorii Academiei Române, figura generalului francez Henri Mathias Berthelot (1861–1931) ocupă, fără îndoială, un loc aparte. A cunoscut țara și poporul nostru în anii grei ai Primului Război Mondial, în octombrie 1916, ca șef al unei misiuni militare franceze însărcinată cu refacerea armatei române retrase în Moldova și cu elaborarea planurilor de operații în vederea desfășurării marilor bătălii din vara anului 1917.

Pentru tot ceea ce a făcut pentru România, în anii grei ai războiului, numele generalului Henri Mathias Berthelot a rămas înscris pentru totdeauna în «cartea eroilor și marilor prieteni ai neamului nostru».

Ca o dovadă a recunoștinței față de marile servicii aduse «nu numai la organizarea forțelor noastre și la conducerea operațiunilor lor, dar și ca sprijinitor al acțiunii noastre militare și diplomatice, pentru realizarea unirii ținuturilor românești», Academia Română l-a ales printre membrii ei de onoare (5 iunie 1926).

La 1 decembrie 1926, «Voind, pe de o parte, a mulțumi nației românești de toate mărturiile de recunoștință și de dragoste ce mi-au fost arătate cu prisosință și, de altă parte, să întrețin bunele relații și legăturile intelectuale între România și Franța», lăsa, după încetarea sa din viață, «toată partea din averea aflată în România, atât în bunuri mobiliare, cât și imobiliare» Academiei Române. Astfel, supremului for de cultură al țării îi revenea moșia primită în 1922, odată cu cetățenia română, din comuna General Berthelot-Făcărdin din județul Hunedoara, toate drepturile asupra solului și subsolului, precum și clădirile, plantațiile, ameliorările de toate soiurile și tot avutul imobiliar aflându-se în proprietate în clipa decesului meu”.

Castelul și moșia de la Făcărdinul de Jos a intrat în proprietatea generalului M.H. Berthelot, în anul 1923, în urma unei donații făcute de statul român prin legea votată de cele două camere ale Parlamentului României, din 28 octombrie 1922, prin care se recompensau meritele excepționale ale generalului francez în organizarea oștirii române și făurirea României Mari, în anul 1918.

Redăm, în continuare, actul de donație prezentat de ministrul Agriculturii și Domeniilor Al. Constantinescu: ³

„Subsemnatul Al. Constantinescu, în calitate de ministru al Agriculturii și Domeniilor statului, în executarea dispozițiilor legii din 28 octombrie 1922 și autorizat de Consiliul de Miniștri prin Jurnalul nr. 591 din 27 martie 1923, declar că dăruiesc domnului general Berthelot, cetățean de onoare român, în deplină și absolută proprietate, în mod irevocabil și gratuit, ca semn de recunoștință neperitoarelor sale merite față de poporul român, ferma Făcărdin, situată în județul Hunedoara, liberă de orice sarcini. Această fermă, în suprafață de aproximativ 173 jugăre cadastrale, se compune din aproximativ: 79 jugăre teren arabil, 17 jugăre fâneată și pășune, 13 jugăre pomat, 7 jugăre vie și un grup de clădiri de locuit și atenanse, înconjurată de jur împrejur cu un mic parc,

moară și diferite alte construcțiuni, cu un cuvânt tot ce rămas statului în această proprietate după expropriere, precum și 50 de jugăre pădure din aceeași expropriate. Determinarea pe teren a suprafețelor donate se va face ulterior, iar predarea, care va echivala cu punerea în posesie, se va face prin închierea unui proces-verbal, care va face parte integrantă din prezentul act și care, împreună cu acest act, se va intabula conform legii.

Subscrisul general Berthelot, reprezentat prin d-l Dem. Constantinescu, în baza procurei autentificate sub nr. 228 din 12 decembrie 1922 la Legația Română din Paris, declar că accept această donație.

Prezentul act este scutit de timbre și taxa de înregistrare, potrivit legii din 28 octombrie 1922, și a Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 595 din 27 martie 1923”

Am susținut, cu prilejul prezentării generoaselor donații făcute de personalitățile vremii, faptul că Academia Română, atât prin Statut cât și prin resursele, în primul rând, umane de care dispune, are menirea de a da răspuns la marile probleme ale dezvoltării durabile a României contemporane, atât prin activitățile de cercetare științifică pe care le întreprinde, cât și de a oferi, prin proiectele pe care le inițiază și susține, exemple grăitoare de reconstrucție, reabilitare și reintegrare în circuitul public al marilor valori culturale, de artă și arhitectură, instituționale și istorice ale țării.

Observând cu discernământ starea economică actuală a României, încă precară și în recesiune, constatăm degradarea permanentă și gravă a patrimoniului istoric al țării. Vestigii ale trecutului nostru istoric – cetăți, monumente, amfiteatre, așezăminte antice și medievale, castele, conace și palate ale unor instituții – sau personalități importante ale țării, situri arheologice și multe altele se degradează sub ochii noștri (nevăzători sau insensibili). Și, ce este mai grav, multe dintre acestea, prin degradarea lor avansată, dispar iremediabil, irecuperabil, ireversibil.

Peste tot în țară, începând cu degradarea arhitectonică fără precedent a Bucureștiului, cazul Hotelului „Concordia” în care s-a pecetluit juridic Unirea Principatelor Române, continuând în toate colțurile României, culminând cu catastrofa arhitectonică de proporții a celei mai vestite stațiuni balneo-climaterice a țării (și poate a Europei),

Băile Herculane, fără a mai vorbi de nenumăratele castele, conace și cule de țară, bijuterii ale arhitecturii tradiționale românești, transformate în perioada comunistă în sedii de CAP sau spitale psihiatrice, acum aflate în stare avansată de ruinare, constatăm aceleași letargie și dezinteres față de patrimoniul cel mai de preț al oricărei națiuni, patrimoniul istoric și cultural.

Starea de neatenție a autorităților, pentru a mă feri de o apreciere mai gravă, dar, poate, mai adecvată, îndrituiește Academia Română să gândească, în viitor, un proiect național cu privire la reabilitarea patrimoniului istoric, la prioritizarea reconstrucției, așa cum a făcut după război în Franța, ministrul Culturii al acestei țări, André Malraux.

Am ținut să atingem acest punct sensibil în prezentarea donației generalului Berthelot, cuprinsă în Proiectul Hațeg-Retezat al Academiei Române, conștient de faptul că s-ar putea să fie interpretată drept excesivă această introducere în temă, deoarece ori de câte ori propunem un nou proiect ni se aduce același argument: economia este însă slabă, nu generează destule fonduri, nu este încă momentul!

România este printre foarte puținele țări care nu are încă un loc potrivit pentru glorificarea personalităților de seamă ale neamului. Când Academia Română, în urmă cu zece ani, a propus edificarea Panteonului României, în loc să fie îmbrățișată această idee ca un proiect național, am auzit, mai la toți decidenții importanți, aceeași motivație: țara este în recesiune, nu sunt bani!

Și totuși, finalizarea reabilitării Castelului de la generalul Berthelot din Țara Hațegului este un exemplu grăitor că se poate restaura, reabilita, reconstrui sau repune în valoare orice obiectiv istoric care merită acest tratament. Refacerea Castelului Berthelot, de fapt, pentru a fi corecți din punct de vedere istoric, Castelul Nopcea-Berthelot de la Fărcădin-Hățeg (azi, comuna General Berthelot) și transformarea lui într-un centru de cercetare complexă a zonei Hațeg-Retezat de către Academia Română și partenerii săi, este o realitate. Există, la această dată, cu toată criza economică, multe mecanisme financiare pentru reconstrucția patrimoniului istoric al țării. Singura problemă care se impune pentru a ajunge la aceste surse este următoarea: **să fie cunoscute, accesate și implementate cu profesionalism și seriozitate.**

Am ajuns, acum, în Anul Centenar al făuririi României Mari, la ceea ce ne-am propus în titlul acestei prezentări: cunoașterea urmelor lăsate de generalul francez **Henri Mathias Berthelot**, șeful misiunii militare franceze în România Primului Război Mondial.

Călătorul prin România, ca turist, om de afaceri sau cercetător științific, poate întâlni, la tot pasul, peisaje mirifice, vestigii ale trecutului neamului nostru (unele, puține la număr, bine conservate, altele, cele mai multe, lăsate în voia sorții, distruse sau în pragul dispariției fizice irecuperabile), poate cunoaște obiceiuri de o rară frumusețe, bine păstrate și transmise din generație în generație, care dau autenticitate și, totodată, culoare românească tradițiilor sau poate gusta din inconfundabila și, pe alocuri, nealterata gastronomie locală.

Oriunde îl poartă pașii prin România, pe jos, cu mașina, trenul sau avionul, de la Otopeni pe litoralul Mării Negre sau în Delta Dunării, în Bucovina sau Maramureș, în zona Bran-Moeciu sau în Munții Apuseni, în Banatul montan sau pe Clisura Dunării, în Câmpia Bărganului, deosebit de bogată în dropii altădată (pe când scria Alexandru Odobescu *Pseudokynegeticos*), sau pe Dealurile Moldovei (pline cu vii roditoare, în vremea lui Ștefan cel Mare), trecătorul va observa cât de generos a fost Creatorul Suprem cu această țară și cât de puțin sensibili, harnici, dornici și creatori suntem, din păcate, noi, cei de azi.

Există, totuși, în România, o țară – Țara Hațegului – care, apreciem noi, din punct de vedere al interesului turistic, istoric, cultural sau științific, nu este întrecută de nicio altă țară românească. Densitatea nemaîntâlnită de vestigii istorice, de la cele antice – dacice și romane –, la cele medievale – biserici cu cele mai vechi atestări documentare din România – existența geoparcului cu dinozauri, parcurile naționale și rezervațiile științifice, obiceiurile și tradițiile etno-folclorice și gastronomice, deosebit de bine conservate și păstrate, fac din Țara Hațegului una dintre cele mai atractive zone naturale și turistice ale țării noastre.

Dacă intri în Țara Hațegului dinspre Banat, pe Poarta de Fier a Transilvaniei, după numai câțiva kilometri, ajungi la *Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmisegetuza*, apoi la cea mai veche biserică, monument istoric – aflată în comuna Densuș –, iar pe dreapta, ajungem în comuna Râu de Mori, satul

Suseni, unde întâlnești cetatea medievală Colți, descrisă de Jules Verne în romanul său *Cetatea din Carpați*.

Întorcându-te de la Suseni în Râu de Mori și de apuci pe valea Râului Mare, intri, de fapt, în Masivul Retezat, calificat de marele botanist clujean, academicianul Alexandru Borza (creatorul Parcului Național Retezat în anul 1935), „*pământ sfânt pentru știință în întregimea sa, un monument sacru, un gigantic sanctuar al naturii*”.

Retezatul, acest munte nepereche al României, este simbolul, emblema Țării Hațegului. Bogăția sa floristică și faunistică, cu alte cuvinte biodiversitatea, alături de peisajele de neegalat, date de cele 40 de piscuri înalte de peste 2200 m și de cele peste 100 de lacuri glaciare, constituie, poate, cea mai importantă atracție turistică și științifică a întregii zone.

Rezervația științifică Gemenele, în suprafață de peste 1600 de ha, unde se află Casa laborator (Căbana) Gemenele a Academiei Române, este locul ideal pentru cercetătorii biodiversității Retezatului.

Importanța științifică internațională a Parcului Național Retezat a fost recunoscută prin înscrierea, de către UNESCO, în lista rezervațiilor biosferei (1980).

Se vorbește astăzi din ce în ce mai mult și în medii tot mai largi și diferite despre biodiversitate, iar ocrotirea biodiversității constituie una dintre cele mai mari provocări cu care se confruntă omenirea. În ultimele decenii, pentru a face față cerințelor crescânde de hrană și de servicii ale ecosistemelor, sistemele socio-economice au provocat schimbări fără precedent în ecosistemele naturale. Aceste schimbări au slăbit capacitatea naturii de a-și asigura serviciile sale vitale. Activitatea umană exercită o presiune atât de mare asupra structurilor și funcțiilor naturale ale planetei, încât capacitatea ecosistemelor planetei de a susține generațiile viitoare nu mai poate fi garantată. Iar aceasta a devenit o problemă majoră, reală a omenirii, îngrijorată de viitorul său.

Păstrarea biodiversității este un concept introdus relativ de curând, care extinde protecția naturii de la tradiționala salvare în folosul omului în viitor, la acceptarea tacită a faptului că ocrotirea trebuie să se extindă și la organisme vii care nu par să fie folosite omului în mod direct.

Convenția privind diversitatea biologică (*Legea nr. 58/13 iulie 1994 pentru ratificarea Convenției*

privind diversitatea biologică, semnată la Rio de Janeiro la 5 iunie 1992, apărută în Monitorul Oficial nr. 199 din 2 August 1994), semnată de 150 de șefi de guverne, în 1992, la Summit-ul mondial de la Rio, dedicată promovării dezvoltării durabile este concepută ca un instrument practic pentru transpunerea în practică a principiilor *Agendei 21*. Convenția recunoaște că diversitatea biologică se referă nu numai la plante, animale, microorganisme și ecosistemele lor sau la diversitatea culturală, ci se referă la oameni și nevoia lor de asigurare a condițiilor de viață. Biodiversitatea constă în varietatea și diferențele dintre plante, animale și habitatele lor în care trăiesc.

Iată doar câteva argumente care vin în sprijinul motivării necesității privind studiul complex desfășurat de Academia Română în zona Țara Hațegului-Retezat în cadrul proiectului „Conservarea bio- și geodiversității, ca suport al dezvoltării durabile și al creșterii economice și sociale ale zonei Țara Hațegului-Retezat”. Desfășurarea acestei investigații, în spațiul definitoriu al cercetării fundamentale din cadrul Academiei Române, a contribuit la valorificarea potențialului zonei respective, precum și la deschiderea unor noi oportunități de colaborări științifice în domeniul biodiversității, dar și la consolidarea colaborărilor deja existente în acest domeniu important. Totodată, studiul realizat, prin complexitatea lui, va avea un aport aparte la dezvoltarea capacității de comunicare și a dialogului științific între comunități.

Revenind în Masivul Retezat, pe Râul Mare, la confluența cu Zlătuia, nu putem trece peste prezentarea Țării Hațegului și a munților săi, consemnare făcută acum 75 de ani de geograful Ioan Conea, care, în *Monografia Comunei Clopotiva* (localitate care străjuiește intrarea în Retezat, pe Râul Mare), scria: „*La Gura Zlata, valea se deschide. Din dreapta, Zlata vine «năvarnică» de sub Retezat și se aruncă în râul care încă de la Vadul Apelor și-a schimbat numele din Lăpușnic în Râul Mare. La confluența cu Zlata, valea se deschide ca o încăpere rotundă între munți. Acolo, academicianul Brătescu-Voinești și-a clădit casă, punând temelie unei viitoare sigure stațiuni climaterice*”.

Pe valea Râului Mare, de la confluența cu râul Zlatna și până aproape de ieșirea din defileu, pe o distanță de circa 18–20 km au apărut, în ultimele două decenii, dar mai ales în ultimii cinci ani, peste o sută de pensiuni și case familiale de vacanță.

Fenomenul îl regăsim și în alte părți ale zonei Hațegului, prin văile deosebit de pitorești care pleacă din Masivul Retezat.

Ce uimitoare previziune au avut cercetătorii echipelor regale ale Școlii Sociologice de la București și ai Institutului Social Român, fondat și condus de academicianul Dimitrie Gusti, fost președinte al Academiei Române!

Multe s-ar putea scrie încă despre Țara Hațegului, despre Retezat. Dar, apreciem, că ilustrarea cea mai frumoasă au făcut-o Aron Densușianu, marele cărturar născut în Țara Hațegului, care scria: „*Frumos e Ardealul peste măsură, dar în el mai frumos decât orice este tocmai acest colț care din vechi și până astăzi se cheamă Țara Hațegului*” și academician Dimitrie Gusti, renumit sociolog: „*Ce bogată, ce mare sumă de civilizație locală românească se poate culege într-un singur sat de munte, în cel mai neprețuit muzeu etnografic viu, care este Țara Hațegului*”.

Aron Densușianu, în urma călătoriei întreprinse, în anul 1865, în Țara Hațegului, scria în „Revista Familia”, printre altele, despre pierderile arheologice de la Sarmizegetusa: „*Cea mai mare parte din ruinele Ulpiei Traiane, inscripțiuni, monumente, sculptură, statuia și altele, se află zidite sau așezate ca ornamente în curțile ungarilor sau mai bine zis ale românilor unguriți din acest ținut*”.

Nu se poate încheia această prezentare a zonei, fără a spune câteva cuvinte și despre Conacul Berthelot al Academiei Române, din comuna cu același nume – General Berthelot.

Dar mai înainte se cuvine, măcar în treacăt, să amintim excepționala contribuție a donatorilor la formarea patrimoniului cultural și material al Academiei Române.

Recuperarea de către Academia Română, în anul 2001, a castelului, terenului agricol și silvic, donație a generalului francez H.M. Berthelot, a reprezentat punctul de pornire, ideea constituirii centrului de cercetări și formare continuă în domeniile bio- și geodiversității, a agriculturii ecologice și a dezvoltării rurale durabile cu sediul la Berthelot. Refacerea castelului, preluat într-o stare jalnică de Academie, constituie pentru întâia instituție de știință și cultură a țării o datorie de onoare, atât pentru memoria donatorului, cât și pentru cinstirea familiei Nopcsa care a construit castelul. Totodată, destinația științifică și educativă a castelului și a anexelor sale trebuie să constituie reluarea, după

mai bine de șase decenii, a „*dorinței Academiei Române de a îndruma și ajuta populația sătească din regiune*”.

Castelul de la Berthelot are o istorie lungă. Prima scriere referitoare la castelul de la Fărcădin (vechea denumire a satului Berthelot) o datorăm Coraliei Maria Jianu (Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva) și lui David B. Weishampel (Hopkins University Baltimore, SUA). Fiul cel mare al baronului László Nopcsa (conform celor scrise de Jókai Mór în cartea *Sărmanii bogăți* în anul 1860), Ferencz Nopcsa, s-a născut la Fărcădin, în anul 1874, presupunem în castelul despre care vorbim. Despre baronul László Nopcsa se scrie (N. Wardegger, 1991) că „*a fost un pasionat colecționar de piese arheologice provenite din lapidariile de la Zam, Mintia, Fărcădin*”. Referitor la castelul familiei Nopcsa de la Fărcădin, Aron Densușianu, în vizita pe care o face, în anul 1865, în Țara Hațegului, scrie faptul că „*la curtea baronului Nopcea (scris românește, s.n.) erau strânse mai multe monumente romane, culese de prin ruine, care conțin figuri și inscripțiuni. În salon, mulțime de busturi și statuete*”, iar statuia care are „*toga, încopciată la umărul stâng, era tăiată în marmură cu atâta măiestrie și eleganță*”. Baronul Nopcsa susține că bustul l-ar fi reprezentat pe Împăratul Traian, iar Aron Densușianu scrie, în continuare, „*la scara de intrare în castel străjuiau câte un leu funerar, după care urma un șir de statui bărbătești fără cap*”. Toate acestea, după trecerea castelului în proprietatea „întregului popor”, după 1948, au dispărut; totodată, și posibilitatea studierii provenienței lor (probabil dacice sau romanice).

Este important de menționat că, în anul 1895, Ilona Nopcsa a găsit oase de animale preistorice (dinozauri pitici, se va dovedi mai târziu) pe domeniile familiei din Țara Hațegului. De aici începe activitatea de paleontolog a lui Ferencz Nopcsa, cel care a descoperit și a descris pentru prima dată dinozaurii pitici din Țara Hațegului.

Ultimii proprietari ai castelului familiei Nopcsa de la Fărcădin, baronul Elek Nopcsa și fiii săi, Ferencz, Elek și Ilona, după unirea Transilvaniei cu Regatul României, în 1918, părăsesc România, iar castelul și moșia din localitate sunt expropriate, conform prevederilor Legii Reformei Agrare pentru Transilvania și Banat, trecând în proprietatea statului român.

După anul 1919, pentru castelul de la Fărcădin începe o altă perioadă istorică, perioada generalului Berthelot. Statul român, pentru meritele deosebite în organizarea modernă a armatei române, donează castelul și domeniul de la Fărcădin-Hațeg generalului francez H.M. Berthelot, căruia i s-au acordat cetățenia română și calitatea de membru de onoare al Academiei Române.

Prezența științifică actuală a Academiei Române în Țara Hațegului-Retezat, grație proiectului „Conservarea bio- și geodiversității ca suport al dezvoltării durabile și creșterii economice și sociale în zona Hațeg-Retezat”, finanțat prin Mecanismul Spațiului Economic European asigurat de Norvegia, Islanda și Liechtenstein, constituie reluarea activităților de cercetare sociologică, economică și de biodiversitate efectuate de predecesorii noștri, academicienii Dimitrie Gusti, Alexandru Borza, Aron Densușianu, A. Niarady, cât și invitația de a vizita aceste mirifice locuri ale României, inclusiv Retezatul.

Prezentarea, oricât de scurtă, a unui colț de rai, a unei minuni, cum este Masivul Retezat, făurită naturii și omului de Dumnezeu și de curgerea vremii, este o întreprindere temerară pentru oricine ar încerca-o. Cu toate dificultățile cunoscute mi-am asumat acest risc, întrucât am considerat că imaginile mirifice care urmează să fie văzute de vizitator vor estompa eventuala prezentare insuficient de acoperitoare.

Înainte de a vedea și admira inegalabilele imagini, oricine poate să-și pună întrebarea: „Ce este Retezatul?” Am încercat să-l descriu succint, dar păstrând proporțiile, nu am avut inspirația lui Lucian Blaga care, se spune, că în perioada interbelică, cât a fost atașatul cultural al României la Berna, participând la un concurs de metafore, a caracterizat Elveția drept „*tinda lui Dumnezeu spre cer*”. Și atunci am apelat la lectură, găsind o descriere fără egal făcută de creatorul primului Parc Național al României, Retezatul, acad. Alexandru Borza: „...*pământ sfânt pentru știință în întregime sa, un monument sacru al naturii*” și, mai departe, „*un gigantic sanctuar al naturii*” (A. Bavaru, *Biodiversitatea și ocrotirea naturii*, Editura Academiei Române, 2007, p. 426).

Călătorul în Retezat, cercetător sau turist, simplu admirator al muntelui, găsește tot ceea ce-și dorește: 40 de vârfuri semețe care depășesc 2200 de metri (Peleaga 2509, Păpușa 2502), 18 ghețari, 100 de

lacuri glaciare (cele mai mari fiind Bucura și Zănoaga, în suprafață de circa 10 ha fiecare și adâncime de 16,5 m primul și 29 m al doilea, ambele situate la altitudinea de peste 2000 de metri).

În centrul Parcului Național se află Rezervația Științifică Gemenele în suprafață de 1630 ha, Cabana-laborator a Academiei Române, o diversitate floristică și faunistică neegalată în nicio altă parte a României.

Biodiversitatea floristică a Retezatului, după cum am spus, de neegalat în România, cuprinde 1200 de specii de plante cormofite, din care circa 7% sunt plante endemice, unele dintre acestea având denumirile științifice legate de aceste locuri sau de cercetătorii care le-a descris pentru prima dată, ca de exemplu: *Hieracium dacicum*, *Heracicum borzae*, *Centaurea retezatensis*, *Pedicularis baumgarteni* (după numele cercetătorului Baumgarten care a descris-o în anul 1816) etc.

Biodiversitatea faunistică este altă minune a Retezatului, de la suplele gazele alpine, caprele negre – atât de vânate, din păcate, de vânătorii cu autorizații date cu prea multă generozitate de autoritățile silvice, și de braconieri –, marmota, cerbul carpatin, regele munților, ursul, râsul, cocoșul de munte, vulturul, acvila de munte, corbul, liliecii pitici și mari, șarpele lui Esculap și vipera cu corn, păstrăvul și lipanul, într-un cuvânt peste 150 de specii vertebrate și aproape 1800 de nevertebrate, dintre care fluturii reprezintă podoabe alese ale muntelui.

Nu-mi dau seama dacă prin această scurtă descriere v-am trezit curiozitatea de a merge în Retezat, dar sunt convins că după ce veți ajunge sus, la Bucura sau Zănoaga, interesul dumneavoastră de a vedea aievea tot Retezatul, în toată splendoarea lui, va fi maxim. Iar vizitarea și utilizarea așezămintelor generalului Berthelot, restaurate și organizate sub forma actuală **Centrul de Cercetări pentru Dezvoltarea Durabilă a Țării Hațegului** vor constitui un prilej de reală satisfacție profesională și/sau (numai) turistică pentru oricare membru al Academiei Române sau cercetător al institutelor academice. Cu atât mai mult, dacă avem în vedere și imensul patrimoniu construit, agricol și silvic al Academiei Române din zonă: Cabana Gura Zlata, Cabana Rotunda (a cărei reabilitare a început în anul 2014, prin proiectul de restaurare), Cabana Gemenele (care necesită reparații capitale) din rezervația cu același

nume din Retezat, Cabana Pietrele, 50 de hectare de teren agricol și 2700 hectare de pădure situată în perimetrul Parcului Național Retezat.

În condițiile apariției, în ultimul timp, a unei mulțimi de „berthelot-iști” de oportunitate și de ocazie, gestul nostru de a folosi „urmele” generalului Berthelot în Țara Hațegului constituie un moment de profundă recunoștință față de ceea ce a întreprins generalul francez pentru întregirea neamului românesc, prin înfăptuirea României Mari în anul 1918 – cel mai de seamă act istoric al poporului român – și pentru dezvoltarea patrimoniului Academiei Române, pentru cunoașterea realității contribuției generalului francez la dezvoltarea patrimoniului Academiei Române și a efortului depus în perioada

2009–2010 pentru refacerea conacului de la Fărcădin, precum și transformarea acestuia într-un Centru al Academiei Române pentru Dezvoltare Durabilă în Țara Hațegului-Retezat.

Note

¹ *Analele Academiei Române*, partea administrativă și dezbaterile, tom. XIII, 1890–1891, p. 215.

² Dorina Rusu, *Patrimoniul Academiei Române*, Ed. Academiei Române, 2008, p. 563.

³ Arhiva Academiei Române, Fond Donații-Berthelot, E-101, f.3.

Centrul Academiei Române pentru Dezvoltare Durabilă în Țara Hațegului-Retezat

Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu Uniunea Europeană – un demers necesar

România și euro

Contextul, natura și semnificația demersurilor României pentru adoptarea euro

*Simona Poladian**

*Napoleon Pop***

*Valeriu-Ioan Franc****

Academia Română, prin institutele sale de cercetare și echipele de studii academice de profil, a contribuit la realizarea strategiilor esențiale – Schița privind trecerea la economia de piață (1990), Strategia de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană (1995) și Strategia națională de dezvoltare a României pe termen mediu (2000), document important pentru negocierea protocolului de aderare a României la Uniunea Europeană (2000) – pentru destinul postdecembrist al României, vizând reformarea economiei și integrarea economică în Uniunea Europeană.

Prin participarea activă în cadrul exercițiilor de planificare strategică ale parcursului țării, care s-au finalizat printr-un consens politic și social-național, Academia Română și-a exprimat, o dată în plus, atașamentul și angajamentul de a fi întotdeauna în serviciul națiunii. Se poate afirma că și datorită acestor contribuții, România este în prezent parte contractantă ca țară membră cu drepturi depline la cel mai grandios proiect politic european, Uniunea Europeană.

Experiența a demonstrat că fundamentul oricărui demers îl reprezintă o profundă cunoaștere a

realităților, atât prin analize și cercetări academice, cât și prin dezbateri largi cu toți actorii implicați, pași esențiali pentru consensualizarea unui plan de acțiune cu obiective generale și specifice, precum și cu etape de implementare specifice.

Date fiind consecințele și lecțiile crizei financiare internaționale, Uniunea Europeană se află în prezent într-un amplu program de reformare care urmărește atât consolidarea creșterii economice, cât și continuarea construcției complexe a Uniunii Economice și Monetare care impune și analize asupra gradului de acomodare a partenerilor.

România, în calitate de stat membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, este chemată să își exprime opțiunea oficială clară pentru viitorul construcției europene, astfel încât interesele ei naționale să fie cât mai bine reprezentate și protejate. Fundamentele respectivei reforme se regăsesc în documente de poziție, iar elaborarea scenariilor cu privire la viitorul Uniunii Europene și implicit al României ca stat membru cu drepturi depline se află și în analiza institutelor de cercetare de profil ale Academiei Române.

*Dr., director, Institutul de Economie Mondială

**Dr., director științific, Institutul de Economie Mondială

***Dr., director general adjunct, Institutul Național de Cercetări Economice

În noul context geopolitic european și având în vedere importanța reformării Uniunii Europene asupra fiecărui stat membru în parte, Academia Română consideră că este necesar să se implice în sprijinirea autorităților pentru ca deciziile adoptate de acestea să aducă România cât mai aproape de nucleul acesteia – Zona Euro –, ca o garanție a concretizării obiectivelor sociale, economice și de securitate comune ale statelor membre ale Uniunii Europene.

Academia Română consideră că expertiza institutelor sale de cercetare este potrivită pentru promovarea intereselor României în procesul de reformare a Uniunii Europene, obiectivul fiind viitorul zonei euro, pilon de bază al construcției Uniunii Economice și Monetare. Implicarea și concentrarea resurselor științifice academice către atingerea acestui obiectiv stau la baza stabilirii unui nou proiect de interes național, respectiv „Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar”, cu accent pe consolidarea convergenței reale sustenabile.

Coordonarea dezbaterilor și a lucrărilor generatoare de sinteze pe probleme specifice și a variantelor de soluții este încredințată Institutului de Economie Mondială, unitate componentă a Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, care va urmări întregul proces al elaborării proiectului.

Derularea și tematica proiectului „Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu statele membre ale Uniunii Europene – un demers necesar” reliefează interesul național în concordanță cu etapele de parcurs ale reformei Uniunii Economice și Monetare. Periodic, analizele de substanță, componente ale proiectului academic de interes național se vor publica în corelație cu dezbaterile pe teme specifice care se derulează după un calendar de lucru stabilit în cadrul Institutului Național de Cercetări Economice (INCE).

*
* * *

Cel de-al treilea mileniu al omenirii, care a deschis era globalizării, este tot mai mult marcat de transformări economice și politice care se derulează cu o viteză accelerată și care de multe ori

aduc atingere valorilor și tradițiilor societăților deschise. Contextul complex al globalizării a adus și pentru Uniunea Europeană, ca jucător important pe scena internațională, necesitatea căutării unui nou echilibru între noțiunile de comunitar și național, ceea ce a impus trecerea la reforme instituționale și la mecanisme care să asigure statelor membre o dezvoltare bazată pe creștere economică sustenabilă pe termen lung.

Criza zonei euro a adus în centrul atenției perspectiva sustenabilității monedei unice prin prisma respectării criteriilor de convergență economico-financiară pentru toate statele membre, indiferent dacă sunt sau nu în zona euro. Acest lucru va determina ca perioada de pregătire a României (ca stat membru al Uniunii Europene cu derogare în ceea ce privește adoptarea euro) necesară pentru trecerea la moneda unică să fie mai dificilă din perspectiva noilor constrângeri comunitare și a necesității de a elimina devierile de la regulile fiscal-bugetare ale zonei euro. Întărirea disciplinei din acest domeniu devine absolut necesară, politica fiscal-bugetară națională rămânând singurul instrument de menținere a echilibrului macroeconomice, în condițiile cedării prerogativelor politicii monetare către Banca Centrală Europeană.

Pregătirea României pentru trecerea la euro trebuie făcută în mod instituționalizat, scop în care Academia Română, prin institutele sale de cercetare de profil, s-a angajat la un demers de analiză și recomandări privind căile de accelerare a proceselor de convergență economică și monetară spre standardele Uniunii Europene. Acest demers este necesar în primul rând asigurării unei dezvoltări durabile și preventive în fața șocurilor de orice fel și, în al doilea rând, pentru succesul îndeplinirii recomandărilor cuprinse în evaluările instituțiilor Uniunii Europene competente pentru apropierea noastră de zona euro, centrul de decizie comunitară. Inițierea analitică în profil academic a procesului de pregătire a României pentru adoptarea monedei unice o considerăm bine venită după zece ani de apartenență la cel mai complex și de anvergură proiect politic european. Derogarea stipulată prin semnarea tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană (aprilie, 2005) are rolul creșterii eforturilor în plan național pentru o bună pregătire a României ca membru deplin al unei Uniuni Economice și Monetare întărite.

CONTEXTUL ACTUAL AL ADERARII LA EURO

- ROMÂNIA ESTE PARTE A CELUI MAI GRANDIOS PROIECT POLITIC EUROPEAN, CU DREPTURI ȘI OBLIGAȚII LEGALE.
- MIZA PROIECTULUI UE PENTRU ROMÂNIA ESTE DE A-L SUSȚINE PRIN IMPLICARE.
- IMPLICAREA CONTEAZĂ DATORITA EXPECTANȚELOR.
- DE AICI ȘI ABORDAREA PENTRU A BENEFICIA DE INSTRUMENTELE INTEGRĂRII: APROPIEREA DE ZONA EURO NE ESTE ESENȚIALĂ.

AM ADERAT LA UNIUNEA EUROPEANĂ DE ZECE ANI, IAR ACUM:

- CONTEXTUL ESTE CRITIC.
- SUNTEM PARTE A PROCESULUI DE REFORMARE A UNIUNII EUROPENE SAU CONTEMPLĂM?
- AVEM ȘANSA UNUI ACTIVISM DE CARE NU AM DAT DOVADĂ PÂNĂ ÎN PREZENT.
- AVEM ȘANSA DE A NE APROPIA DE NUCLEUL DE DECIZIE AL UNIUNII EUROPENE.
- NE REVINE O RESPONSABILITATE MAI MARE PRIN PREȘEDINȚIA ROTATIVĂ DIN 2019: O REALIZĂM PRIN IMPLICARE, CA PARTE A PROCESULUI REFORMĂRII UNIUNII EUROPENE?
- DACĂ BILANȚUL ÎN GENERAL ESTE POZITIV, CE ALTE OBIECTIVE ÎȘI MAI PROPUNE ROMÂNIA?

O SCHIMBARE DE ATITUDINE

- EURO NU POATE FI DECÂT O INVESTIȚIE POLITICĂ PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG, ÎNTRUCÂT VIITORUL EUROPEAN AL ROMÂNIEI, ÎN CEEA CE PRIVEȘTE STABILITATEA CENTRULUI POLITIC AL UNIUNII EUROPENE, NU POATE FI LEGAT DECÂT DE TRECEREA ROMÂNIEI ÎN RÂNDUL STATELOR MEMBRE ALE ZONEI EURO.
- PROVOCĂRILE ȘI OPORTUNITĂȚILE GLOBALIZĂRII POT FI ASUMATE ȘI VALORIFICATE MAI BINE PRIN CALITATEA DE STAT MEMBRU AL UNIUNII EUROPENE.

Convergența economică spre standarde ridicate, inspirate de modele de dezvoltare performante, constituie un obiectiv fundamental de creștere ce ar trebui asumat de către decidenți, astfel încât România să urmeze calea dezvoltării sustenabile. **Într-o lume interdependentă cu oportunități și provocări, România a ales să devină Stat Membru (SM) al Uniunii Europene (UE), cu derogare de la moneda unică, trecând prin etapa asocierii la Comunitățile Economice Europene.**

Din acest moment, călăuzirea României pentru o mai bună convergență din toate punctele de vedere are ca referințe calitatea guvernării la care au ajuns statele membre ale UE cu cele mai bune performanțe. În ceea ce privește domeniile, căile de atingere și modul de evaluare a performanțelor de integrare, toate acestea sunt prevăzute în Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene (TFUE) și în deciziile Consiliului European (CO) luate la nivel de șefi de state și guverne, în baza prevederilor TFUE.

Prin decizia politică de adoptare a monedei unice – euro – și instituționalizarea unui proces de pregătire prin intermediul cercetării academice în acest sens, **România trebuie să aspire la o economie robustă, echilibrată și performantă**, care să facă față cerințelor lansării în circulație a monedei europene, euro, și să-i asigure sustenabilitatea și funcționalitatea pe teritoriul său național. În legătură cu acest demers, asumat prin Tratatul de aderare ca o obligație sub incidența unei derogări temporare necesare unei pregătiri adecvate, avem de răspuns la întrebarea „**CUM** trebuie îndeplinite criteriile adoptării euro de o manieră sustenabilă, pe un parcurs care ne poate oferi un răspuns?” și la întrebarea „**CÂND** România, în conformitate cu evaluările și deciziile politice ale UE, poate adopta moneda unică?”

Contextul general

Proiectul României de adoptare a monedei unice este antamat într-o perioadă care poate fi considerată critică pentru Uniunea Europeană și incitantă pentru România sub aspectul găsirii celor mai bune căi de promovare a intereselor ei. Uniunea Europeană este în prezent divizată în ceea ce privește formalizarea unui scenariu privind propriul viitor. Ca urmare a efectelor crizei financiare s-au creat instituții și mecanisme cu menirea stabilizării financiare și economice a zonei euro, precum și a creșterii rezilienței acesteia la posibile noi crize. Până la definitivarea acestora, asistăm la o introvertire a multor state membre prin aplecarea lor cu prioritate asupra problemelor interne în detrimentul

celor comunitare, ca urmare a accentuării unui protecționism și naționalism economic, inclusiv în fața imigranților de orice fel, și a favorizării unor mișcări politice radicale și populiste care pot schimba sau devia drumul integrării europene.

Deși Comisia Europeană formulează deja propuneri tehnice de reformare/resetare a UE, care trebuie asumate politic de către statele membre (vezi reuniunea ECOFIN pregătitoare de la Sofia, din luna aprilie 2018), Uniunea este, de asemenea, fragmentată și din punctul de vedere al împărțirii valorilor pe baza cărora a fost fondată, unele state ale UE manifestând deja devieri de la acestea. Funcționarea principiilor solidarității și coeziunii și-au pierdut din forța susținerii obiectivelor politicilor comunitare. Procesul de convergență din UE, pe ansamblul său, este în prezent înghețat, după cum manifestarea unor forțe centrifuge, interne sau induse din exterior, fățiș sau insidios, se constituie într-un pericol pentru unitatea UE.

Noile provocări, pe fondul încercărilor de resetare a Uniunii, încă neajunse la un numitor comun, ne preocupă, întrucât complică procesele decizionale așteptate a se lua în favoarea României. În plus, accentuarea unor interese geopolitice pe continentul european nu pot fi privite doar contemplativ, în așteptarea soluțiilor de detensionare asumate de alți actori politici, deoarece acestea pot aduce atingere intereselor naționale. Provocările necesită implicare directă pentru protejarea propriilor interese, în mod direct și prin parteneriatul integrării. Credem că gestionarea noilor provocări în raport cu **dorința pentru o Europă mai unită și democratică** conferă oportunitatea României de a face pași fermi pentru apropierea ei de nucleul decizional al UE, demersul pentru a deveni un stat membru al zonei euro înscriindu-se cel mai bine acestui obiectiv.

Destinul viitor al Uniunii, la care contribuie și implicarea constructivă a României ca SM al UE cu drepturi depline, este garantul propriului destin al României într-o Europă a păcii și prosperității. Ca urmare, atenția noastră, ca parte a echipei desemnate de către Academia Română, angajată în clarificarea a ceea ce România are de făcut pentru îmbunătățirea convergenței sale economice și monetare, este îndreptată, cu prioritate spre acest context critic, concomitent cu valorificarea beneficiilor reformelor din cadrul UE, privite și ca soluții în actuala conjunctură specificată.

Dacă România are ca țintă adoptarea monedei unice, atunci ea trebuie să fie parte contributivă la

procesul de reformare a UE, orientat spre schimbările necesare pentru o mai bună funcționare a Uniunii Economice și Monetare (UEM), la care încă nu este parte decidentă. **Adoptarea euro nu trebuie privită ca un scop în sine, ci ca un vehicul care poate duce România spre realizarea acelor condiționalități care o fac mai puternică, performantă și credibilă ca SM al UE.**

De asemenea, focalizarea atenției pe îmbunătățirea funcționării UEM prin implicare directă, activează necesitatea resetărilor interne ale guvernantei României, la care trebuie să se recurgă prin reforme structurale pentru a da sustenabilitate criteriilor extinse de evaluare prin care moneda națională – leul – să fie admisă în antecamera euro, respectiv în Mecanismul Cursului de Schimb 2 (ERM II).

Contextul actual ne invită să navigăm, în abordare, între cei care nu cred în durabilitatea monedei unice și cei care depun eforturi susținute pentru salvarea euro. Aceștia din urmă lucrează la perfectarea mecanismelor de susținere pentru îndeplinirea rolului economic și mai ales a celui politic al monedei unice. Între aceste limite, aflate sub lupa analizelor critice, se nasc percepții, atitudini și efecte care nu trebuie omise.

România ca țară membră a UE, trebuie să se conformeze prevederilor TFUE, resuscitate de resetarea motorului franco-german care se concentrează pe procesele perfecționării funcționării instituțiilor europene. Cei care nu mai cred în viitorul UE, venind cu analize care ne vorbesc despre o posibilă deviere, disoluție, dezmembrare și chiar dispariție a acestei forme de integrare (am numit această propensiune 4D în multe din studiile IEM realizate în ultimii zece ani), pornesc de la constatarea nerespectării prevederilor stricte ale TFUE, ca efect al scăderii voinței politice asumate și al impactului negativ asupra calității guvernantei care trebuie să mențină UE ca un organism viu, bine încheșat.

S-a trecut peste pericolul deflației în zona euro, creșterea economică a devenit sustenabilă începând cu 2017, după ani de ezitări și redresări fragile. Dobânzile de finanțare a economiilor și a deficitelor bugetare au ajuns la cel mai scăzut nivel în UE. Aceste trăsături ale creșterii economice creează spațiu vital pentru antamarea reformelor viitoare, asigură resursele suplimentare necesare pentru acestea, dar, în același timp, prevestesc noi vulnerabilități. Au rămas problematice investițiile publice în raport cu spațiul fiscal pe care fiecare stat

a reușit să și-l asigure după eforturile de stabilizare a economiilor (reducerea deficitelor bugetare și de cont curent, a datoriilor publice), precum și acumularea de rezerve suficiente care să poată la nevoie face față posibilelor noi șocuri.

Președintele BCE, Mario Draghi, la strigătul de disperare al unor înalți oficiali ai statelor UE că prăbușirea euro este echivalentă cu dezintegrarea Uniunii („cade euro, cade UE”), a răspuns că va face – și a făcut – tot ceea ce este necesar pentru a salva euro, contând foarte mult pe independența de decizie a BCE și pe necesitatea de a corecta, printr-o politică monetară acomodativă, cu instrumente neortodoxe (relaxarea cantitativă – QE), iresponsabilitatea guvernelor unor SM ale zonei euro. Acestea nu au respectat restricțiile Pactului de Stabilitate și Creștere (PSC) și regulile de coordonare a politicilor economice rămase în responsabilitatea lor. În mod evident, celelalte state, mai bine poziționate, au devenit tot mai reticente la asigurarea de resurse financiare acelor care au dovedit o guvernare lipsită de preocuparea îndeplinirii obligațiilor asumate. Această atitudine tensionată constituie una dintre cauzele care fac dificile dezbaterile referitoare la asigurarea de contribuții financiare noi, mutuale, menite să asigure resursele necesare instrumentelor sau instituțiilor de sprijin și/sau de stabilizare a unui stat aflat în dificultate. Această procedură reprezintă o parte a însăși reformării zonei euro în vederea prevenirii de noi șocuri și/sau creșterii rezistenței la o nouă criză.

Atât PSC, cât și cooperarea economică structurată dintre statele din zona euro se constituie în **rețeta asumată politic** prin care se înlocuiește lipsa pilonului fiscal comun de susținere a euro. Responsabilitatea în ceea ce privește disciplina fiscal-bugetară a fost și va rămâne deocamdată la nivelul fiecărui stat membru, garanția lansării euro contând pe conformarea voluntară la nivel național a politicului fiecărui SM al zonei euro la regulile de menținere și de stabilizare, după caz, a echilibrului macroeconomice printr-o creștere economică sustenabilă.

Una dintre limitele extreme susținute cu privire la viitorul euro a fost formulată de analistul financiar german Marc Friedrich care frapează prin concluzia vehementă a dispariției monedei unice: **în următorii cinci ani euro va deveni ceva de domeniul trecutului.** Concluzia, din păcate, este bazată pe o realitate de interes major, respectiv **lipsa de preocupare a unor SM din zona euro de a menține o dinamică adecvată a competitivității**

propriei economii prin creșterea reală a productivității muncii. Friedrich își conturează poziția și în contextul în care FMI, prin vocea directorului general Christine Lagarde, insistă și sprijină „salvarea” UE și a zonei euro, reverberând pe susținerile făcute de președintele Franței, Emmanuel Macron.

Cum Lagarde și Macron sunt foști bancheri de investiții, ei știu foarte bine că Germania ar trebui să devină „campioană în plăți” pentru susținerea diferitelor instituții și mecanisme de stabilizare a zonei euro, cum sunt cele prevăzute de Uniunea Bancară (UB) prin schema de garantare comună a depozitelor și Mecanismul European de Stabilizare (MES), presupus a se transforma în Fondul Monetar European (FME). Friedrich ne vorbește de o problemă de fond a sustenabilității monedei unice, greu de ocolit, și anume că **euro este prea slab pentru o Germanie cu o economie foarte competitivă și prea puternic pentru unele SM** din „periferia zonei euro”, cum sunt cele din sudul continentului și nu numai. În opinia lui Friedrich, această situație nu pare să se schimbe radical în viitor, chiar dacă se vor lua măsuri de creștere a încrederii în moneda euro, ele fiind doar un mod de „a cumpăra timp” până la colapsul acesteia.

Reticențele Germaniei în ceea ce privește contribuțiile la bugetul noilor instituții și mecanisme de stabilizare se nasc exact de la cum înțeleg unele state membre să asigure prin disciplina fiscal-bugetară proprie, voluntar asumată, tăria și sustenabilitatea monedei unice. Standardele de performanță în politica fiscal-bugetară a Germaniei rămân înalte, iar creșterea continuă a productivității muncii asigură o bună competitivitate a produselor sale de export, ceea ce explică surplusurile bugetare și de cont curent. La parametri menționați pentru Germania nu pot răspunde cu aceeași minuțiozitate alte state membre ale zonei euro, care se confruntă cu proceduri frecvente de reducere a deficitelor excesive. Întrebarea retorică ce rămâne este cu cât a contribuit integrarea europeană la performanțele economice ale Germaniei și pe seama căror state membre. Multe dintre statele zonei euro, consumatoare de produse tehnologice germane, s-au aflat permanent, în perioada de post criză financiară, în vizorul criticilor responsabililor germani în ceea ce privește deficitul bugetar și nivelul datoriei externe, cu recomandarea de a face ajustările structurale necesare, dar nu în contul importurilor din Germania, ci pe seama veniturilor și consumului populației.

Evocarea lipsei de solidaritate în cadrul UE are temei din partea unor state UE aflate în dificultate și supuse unor reforme care au răspuns din partea socialului, de multe ori chiar împotriva proiectului european. Această stare a fost și este „exploatăată” politic, creșterea euroscepticismului sau a radicalismului de dreapta și de stânga nefiind întâmplătoare. Aceleași state membre reclamă presiunea unei hegemonii germane în multe dintre domeniile integrării, ceea ce face dificil consensul reformelor care să ducă la o UEM mult îmbunătățită.

La un alt pol, de interes absolut pentru România, cu opinii și susțineri care se doresc responsabile în îmbunătățirea funcționării UEM, se găsesc președintele Macron și mereu reticientul cancelar Merkel. În ultimele discuții de lucru, aceștia au căutat să ajungă la un numitor comun cu privire la propunerile de reformare a zonei euro. Punctul controversat al realizării unei **„uniuni a transferurilor”** este și rămâne o problemă structurală fundamentală a funcționării euro, ca parte a proiectului Uniunii Politice (UP).

Evocarea UP s-a făcut doar la apogeul crizei financiare chiar de către cancelarul Merkel, dar numai cu scopul de a stimula statele europene de a menține drumul unei integrări sănătoase care până la îndeplinirea acestui obiectiv este perceput ca lung și anevoios în actualul context politic din mai multe state membre ale UE. A vorbi de UP în această etapă stimulează mai mult ca oricând temerea federalizării UE cu adăugarea unei etape necesare, respectiv cea a Uniunii Fiscale (UF) autentice (prevăzute de altfel în tratatele UE). Acest proces ar împiedica realizarea chiar a primilor pași ai reformelor de stabilizare în UE.

Lagarde, sprijinind continuarea întăririi integrării zonei euro, se apropie conceptual de reticențele Germaniei, subliniind două aspecte:

(1) cel al responsabilității fiecărui SM de a-și „pune ordine în propria casă”, în special prin recurgerea la politici prudente, pentru a nu fi nevoie ca unele state să plătească pentru derapajele altora și

(2) cel al cuantumului unei contribuții suplimentare (stabilite la 0,35% din PIB pe an), greu de acceptat, dar considerate suficiente pentru crearea unui fond îndestulător de care să se facă uz atunci când un stat ar ajunge în situația unor dezechilibre majore. Contribuția anuală a Germaniei, numai pentru acest fond, s-ar ridica la 11,4 miliarde de euro, o sumă apreciabilă la momentul diminuării bugetului UE prin ieșirea Marii Britanii din UE. De aceea,

insistențele cancelarului Merkel că sprijinul financiar, indiferent la ce formulă de susținere financiară a mecanismelor de stabilizare se va ajunge, să fie condiționat de restricții comparabile cu cele ale FMI sunt de înțeles.

Analistul Friedrich, chestionând principiul că dreptul comunitar este deasupra celui național și având în vedere propunerile președintelui Macron pentru un buget comun și un ministru de Finanțe pentru zona euro, avertizează că UE se poate îndrepta spre un „supra-stat lipsit de legitimitate, adică spre o dictatură a UE”, percepție deja împărtășită și criticată de unele state din Europa Centrală, de Sud și de Est (Austria, Ungaria, Polonia, Slovacia, Cehia, Italia).

Problema legitimității UE, în raport cu suveranitatea națională a statelor membre, este una dintre cauzele care au condus la apariția de noi reprezentări politice problematice pentru viitorul UE, rezultate ale ultimelor alegeri generale din respectivele țări. Prin tenta lor iliberală și/sau radicală care îngreunează consensul și mersul reformelor UE, interesele României de a se apropia de zona euro vor fi afectate prin noi pretenții care se adaugă la constrângerile deja ridicate pentru adoptarea euro. **Soluția care ne rămâne este o pregătire a economiei și a guvernanței României la un nivel calitativ corespunzător cerințelor de întărire a UE.**

Este necesară o schimbare de atitudine

Între aceste limite extreme de poziție, credem că România, ca SM cu drepturi depline al UE și cu miza propriului ei viitor legat de succesul unui scenariu credibil și fezabil pentru destinul Uniunii într-un context critic, trebuie să participe activ la reformarea UE prin prezentarea propriilor opinii politice. Astfel, tehnicalitățile care se vor conveni în final – noile construcții instituționale, politici, instrumente și mecanisme de sprijin etc. – ar trebui să dea curs implicit și intereselor României care să fie susținute în mod adecvat. Suntem la o întretăiere de oportunități multiple ale contextului critic descris și pe care suntem obligați să le valorificăm în timp util, astfel încât acestea să nu devină treptat riscuri care să ne afecteze.

În opinia noastră, aceste oportunități trebuie analizate și luate „la pachet” și nu prin excluderea unora sau a altora. În prezent, simplul bilanț cantitativ al costurilor și beneficiilor adoptării euro pe termen scurt, o metodologie considerată de multe ori prea comprehensivă în fundamentarea unei decizii, nu

mai poate fi argumentul principal al adoptării euro, când există:

(1) oportunitatea politică de fi sprijiniți cu instrumente specifice pentru pregătirea noastră de a intra în zona euro;

(2) oportunitatea politică națională de a evalua adoptarea euro ca reflex natural la ceea ce ar trebui să ne dorim după zece ani de la aderarea la UE;

(3) oportunitatea de a deține președinția rotativă a Consiliului European (semestrul I 2019), care va deschide la propriu calea reformelor din cadrul zonei euro și unde trebuie să decidem și pentru noi cu privire la destinul UE;

(4) oportunitatea geopolitică de a întări politica externă de vecinătate a UE, precum și cea de securitate comună, pentru a face față riscurilor care slăbesc puterea UE ca actor global;

(5) oportunitatea de a ridica România la standardele politicilor economice ale UE care fac mai funcțională și mai rezilientă UEM, o uniune spre care trebuie să țintim ca partener credibil;

(6) oportunitatea de a ne apropia de nucleul de decizie care va face, în final, ca în toate SM ale UE să circule euro;

(7) oportunitatea de a alege între euroizarea economiei, având și o monedă națională;

(8) oportunitatea continuării consolidării statului de drept în perspectiva condiționării acordării de fonduri structurale în ciclul bugetar multianual 2020–2027 de buna funcționare a statului de drept în fiecare SM.

Aceste oportunități ne dictează implicarea politică activă în configurarea destinului Uniunii, prin dorința de a face un nou pas, al nostru de data aceasta, în susținerea întăririi proiectului politic european de integrare prin noi reforme. Acest pas este asumarea politică a propriului nostru proiect de adoptare a monedei unice. **Pregătirea noastră pentru adoptarea euro trebuie să reflecte faptul că România este partener activ ca SM al UE, susținător responsabil și credibil al demersurilor pentru o mai multă și eficientă Europă.** Euro nu poate fi decât o investiție politică pe termen mediu și lung, întrucât viitorul european al României în ceea ce privește stabilizarea ancorei ei spre centrul politic al UE nu poate fi legat decât de pregătirea României de a deveni stat al zonei euro. Din această perspectivă, România poate să-și asume și să valorifice mai bine atât provocările, cât și oportunitățile globalizării, sub umbrela unei Uniuni devenite actor global autentic.

Sunt de luat în considerare abordările mai recente din două SM care aspiră la adoptarea euro – Bulgaria și Croația –, chiar dacă există un diagnostic din partea BCE că niciun SM cu derogare la euro nu este pregătit pentru acest pas. Vom vedea că teza veche de tip *wait and see* nu numai că nu mai este de actualitate, dar a devenit și periculoasă. Și noi credem că simpla sa evocare ar fi o mare greșeală în contextul politic intern al UE și geopolitic extern descris. În opinia noastră **se susține o schimbare de atitudine**, o altă abordare a argumentelor în favoarea trecerii la euro, ca o investiție pentru un viitor mai sigur și în avantajul țării.

În **Bulgaria**, prin vocea premierului, se susține că asumarea adoptării euro este parte a planului țării de a-și aprofunda integrarea în UE, spre a evita să rămână la periferia unei Uniuni cu mai multe viteze. Asumarea adoptării euro în Bulgaria se spune că este unul dintre **rarele momente de manifestare a unității politice interne**, care, dacă se pierde, apare riscul ca procesul să fie amânat indefinit (Sergey Stanishev, fost prim-ministru bulgar). Se construiesc astfel pașii pentru sustenabilitatea criteriilor de la Maastricht, dar cu recunoașterea atât a întârzierilor în convergența reală, cât și a lentoarei (dacă nu chiar lipsa) reformelor structurale.

Croația, prin vocea guvernatorului băncii centrale, Boris Vujcic, dorește să se alăture Mecanismului Cursului de Schimb Fix (ERM II) înainte de preluarea președinției rotative a Consiliului UE în anul 2020. În opinia primului ministru croat, Andrej Plenkovic, adoptarea euro ar oferi economiei țării beneficii numeroase, de lungă durată, consolidate, costurile fiind mai mici și, în general, unice. Croația trebuie să își continue eforturile de reducere a dezechilibrelor macroeconomice, cum ar fi raportul dintre datoria publică și PIB și, de asemenea, să străbată neabătut drumul reformelor care vor permite atenuarea/eliminarea problemelor structurale din economie, adică realizarea unei convergențe reale sustenabile, credibile unei evaluări dure din partea instituțiilor comunitare competente.

Noile semnificații ale adoptării euro

Criza financiară a adus în mod evident schimbări majore în procesele de pregătire și de adoptare efectivă a monedei unice, criteriile de evaluare ale Comisiei Europene (CE) și ale BCE fiind extinse ca număr, îmbunătățite calitativ și tratate cu mare atenție. Acest lucru incumbă României o mai mare responsabilitate individuală pentru propria sa pregă-

tire până la momentul evaluărilor făcute conform prevederilor TFUE. Criteriile nominale de la Maastricht s-au dovedit insuficiente și inconsistente pentru buna funcționare a monedei unice, ele fiind proiectate pentru perioada fastă a funcționării UEM de dinaintea crizei financiare. La criteriile nominale de la Maastricht, valabile în continuare, au fost adăugați indicatorii matricei macroprudențiale, cei ai semestrului european, toate cerințele mergând spre calitatea, soliditatea și sustenabilitatea convergenței reale.

De asemenea, demersului cunoscut de adoptare a euro i-a fost adăugată evaluarea etapizată din partea CE și BCE, fiind necesară aderarea mai întâi la Uniunea Bancară (UB) și, ulterior, prin eliminarea derogării, la MES.

CE și instituția MES au stabilit, cu prilejul reuniunii ECOFIN de la Sofia (aprilie, 2018), principiile de cooperare în cadrul programelor de asistență financiară și supraveghere post-programe, în situațiile de criză ale SM, fiind încheiat un memorandum privind aranjamentele operaționale pentru schimbul de informații și confidențialitatea acestora. Valdis Dombrovskis, vicepreședinte al CE pentru Euro și Dialog Social, responsabil și cu stabilitatea financiară, serviciile financiare și uniunea piețelor de capital, a declarat că memorandumul menționat cuprinde **obiectivele stabilizării zonei euro și ale unei guvernante eficiente la nivelul acesteia**, cu o calitate sporită a programelor de asistență financiară acordate SM. Intenția majoră a părților semnatare este focalizarea eforturilor politice spre consolidarea instrumentelor cu caracter de prevenție și de gestionare a crizelor în zona euro.

Noile instituții (UB și MES) trebuie privite prin rolul lor stabilizator, benefic pentru România în abordarea convergenței reale de o manieră structurală, la scară națională. Simplul PIB/locuitor, ajuns ca medie națională la circa 60% din media UE, ascunde disparități regionale semnificative care trebuie atenuate inclusiv prin reforme structurale semnificative. În cadrul Planului național de pregătire pentru adoptarea euro, sensul schimbării de atitudine în raport cu oportunitățile prezentului este reprezentat de resetarea politicilor economice și atingerea unui nivel al indicatorilor de performanță după care suntem judecați ca parte a unei foi de parcurs bine întocmite cu domenii de acțiune necesare și credibile din punct de vedere al rezultatelor așteptate.

După cum este cunoscut, intrarea în UB este obligatorie pentru a adopta moneda unică, mai ales

din punct de vedere al intrării în Mecanismul Unic de Supraveghere (MUS), în timp ce intrarea în MES este concomitentă cu adoptarea euro (Art. 2 și 44 din Tratatul de înființare MES). Pentru participarea la UB, trecerea la MUS presupune adaptarea legislației naționale, acceptarea evaluării cuprinzătoare a instituțiilor de credit din România (procedura AQR–Asset Quality Review) și aplicarea testului de stress al BCE pentru întreg sistemul bancar, urmate de încheierea Acordului de cooperare strânsă cu BCE. Acești pași, mai ales cei de armonizare juridică, trebuie pregătiți în paralel cu tema încă deschisă a schemei de garantare comună a depozitelor, care, odată lămurită, va face posibilă adresarea cererii de participare la UB.

În ceea ce privește participarea unui SM la UB, sunt bine de cunoscut unele prevederi privind intrarea României în MES, întrucât ele prezintă o bună orientare a demersului național cuprinzător de adoptare a euro. Așa cum s-a menționat, calitatea de stat membru al MES este deschisă statelor membre **de la decizia Consiliului European de abrogare a derogării de la adoptarea monedei unice**, în conformitate cu Art. 140 din TFUE. Noile state sunt admise în aceleași condiții ca și cele care sunt deja în MES, fiecare SM primind acțiuni la MES în contrapartidă cu contribuția la capital, determinată de condițiile prevăzute într-o anexă metodologică. Consiliul Guvernatorilor aprobă cererea și detaliile tehnice, iar accesul la Tratatul de înființare a MES urmează specificul instrumentelor de ratificare naționale și notificarea din partea depozitarului tratatului.

Art. 12 din Tratatul de înființare a MES trebuie urmărit ca efect al stringenței condițiilor impuse prin procedurile de calificare și monitorizare ale unui SM pentru ceea ce este definit ca fiind **sprijin de stabilitate** (*stability support*). Condițiile se referă la asumarea de programe de ajustare macroeconomică în raport cu pre-condițiile de eligibilitate și respectare a măsurilor prevăzute pentru a beneficia de sprijin în vederea asigurării stabilității. Sunt de interes evaluarea existenței riscului bancar în zona euro, a sustenabilității datoriei publice și a necesarului de finanțare, privite ca un întreg sub denumirea de **capacitate financiară investițională în economia reală**. Se urmărește astfel atenuarea tensiunilor deficitelor prin stimularea creșterii economice și nu simpla acoperire prin împrumuturi a acestora. Cunoașterea acestor detalii din timp ne indică o parte din obiectivele de avut în vedere în pregătirea României mai ales în asigurarea sustenabilității

convergenței reale, aderarea ulterioară la MES aducând României avantajul instrumentelor de stabilizare, atunci când este cazul.

Un pas definitiv pentru adoptarea euro este pregătirea României pentru intrarea leului în ERM II, ceea ce implică în prealabil adoptarea de măsuri legislative în plan național, precum și derularea negocierilor de stabilire a cursului central de conversie a leului în euro cu toate statele membre din zona euro și cu cele care sunt deja în ERM II.

Argumentele negocierilor trebuie să ducă la stabilirea unui curs central leu/euro care să asigure o rezervă reală de competitivitate a economiei naționale pe termen lung, sprijinit de politicile economice care rămân în continuare sub suveranitatea națională, spre deosebire de politica monetară care este transferată la BCE. Corectarea dezechilibrelor prin fluctuația cursului de schimb sau inflație nu va mai fi posibilă, iar raportarea acestora exclusiv la calitatea politicilor economice naționale rămase nu trebuie să aducă prejudicii ratingului de țară, prin influențarea randamentelor obligațiunilor de stat emise pentru finanțarea deficitelor bugetare și a datoriei publice.

Decizia de intrare a leului în ERM II este luată la nivel de miniștri de finanțe din zona euro (Eurogrup), de președintele Băncii Centrale Europene, de miniștrii de finanțe, precum și de guvernatorii băncilor centrale din statele care la acel moment participă și ele la ERM II. Decizia va fi precedată de runde de consultări bilaterale conduse de către Comisia Europeană și BCE, prin care trebuie demonstrată stabilitatea cursului leului aflat în ERM II.

Prin decizia politică de adoptare a euro și instituționalizarea realizării acesteia, ca urmare a înființării Comisiei Naționale de trecere la euro, România se află la o linie de start care indică atât gradul convergenței reale și structurale, cât și necesitatea consolidării sale. Obiectivul principal este integrarea noastră în nucleul dur al UE, ceea ce ne-ar da și calitatea extinsă de decident, avantajoasă în ceea ce privește promovarea intereselor naționale și fructificarea beneficiilor tuturor instrumentelor integrării europene. Linia de start trebuie trasată cu obiectivitate, fără frustrările trecutului care pot absorbi timpi prețioși și despre care s-a vorbit în nenumărate rânduri, mai ales în termeni de neputință a îndeplinirii durabile a criteriilor adoptării monedei unice. Acest lucru înseamnă a lua aminte la lecțiile trecutului care ar trebui să descu-

rajeze perpetuarea sau chiar accentuarea unor deficiențe care nu pot exista într-o economie robustă pe termen lung.

Foaia de parcurs pentru adoptarea euro trebuie să pornească de la o diagnosticare obiectivă a stării de fapt, stabilind pașii de urmat pentru respectarea criteriilor de convergență – nominală, reală, structurală și juridică – necesară în elaborarea măsurilor de politică economică ce dau sustenabilitate pe termen lung. Această necesitate decurge din însăși nevoia de a evita derapaje interne în plan economic și social, motivate de utilizarea monedei unice, reînțocirea la moneda națională fiind greu de presupus că s-ar putea face fără costuri enorme. Cazul Greciei, ajunsă până la limita excluderii din zona euro, este elocvent în acest sens. Problemele de finanțare a datoriei externe încă nu sunt încheiate după mai bine de opt ani de negocieri pentru parcurgerea unor programe de austeritate considerate dure. În lipsa instrumentelor proprii de stabilizare ale UE, finanțarea Greciei se face în conformitate cu statutul de țară membră a FMI și, implicit, cu respectarea unor condiționalități bine cunoscute și de România.

Revenind la linia de start pentru pregătirea adopției euro, este necesară schimbarea de atitudine în ceea ce privește raportul dintre oportunități și condițiile necesare pentru pregătirea autentică și credibilă a economiei naționale a unui SM aspirant la zona euro. Acest nou pas asumat politic prin TFUE printr-un larg consens politic național, fără echivocuri (momentul Snagov 1, 1995), urmează să ofere responsabilitatea guvernantei în condițiile partajării elementelor de suveranitate și de subsidiaritate pe care le implică un parteneriat mai strâns în cadrul UE. Linia de start trebuie considerată ca momentul de la care România se implică în mod real în destinul ei european prin îngemănarea cu destinul Uniunii, pentru desăvârșirea celui mai grandios proiect politic regional de după cel de Al Doilea Război Mondial, care trebuie să asigure, în continuare, pacea și prosperitatea pentru toți cetățenii europeni, inclusiv români.

Convergența reală, punctul cheie al pregătirii pentru adoptarea euro

Dezbaterile economice pe tema adopției euro au surprins în termeni buni sau mai puțin buni starea convergenței reale, dar acest proces nu a răspuns nivelului cerințelor unei pregătiri coerente și continue pentru o mai multă integrare europeană a

României, cum este apropierea de zona euro. Putem spune despre convergența reală, dacă ea s-a produs satisfăcător la nivelul indicatorului sintetic PIB/locuitor, că ea este mai degrabă un subprodus natural al creșterii economice și nu un scop țintit al acesteia, prin politici economice orientate și mai ales bine structurate. Chiar intențiile de restructurare cu efecte asupra convergenței reale, din punct de vedere al stimulării unor nișe de dezvoltare (cum au fost de exemplu, sarcinile postprivatizare ale noilor proprietari de active, sectorul IT, întreprinderile mici și mijlocii, cercetarea și dezvoltarea), au fost învinse de interesele de performanță ale noilor actori naționali și străini din sfera producției și serviciilor, toți aflați cu ochii pe oportunitățile pieței și nu pe cele oferite de politici prea des amendate de modificări operate în codul fiscal.

De asemenea, convergența reală la stadiul de diagnoză denotă o abordare fragmentată, mai puțin prin prisma valorificării oportunităților economice și provocărilor geopolitice, cu rezultate **dezechilibrate teritorial** (ponderea mare a populației la limita sărăciei și excluziunii sociale, nivel scăzut de dezvoltare economică a unor regiuni, poli de dezvoltare care nu se pot extinde regional, analfabetism în creștere, calitatea infrastructurii de educație și de sănătate publică etc.), de **izolare fizică în interiorul țării și mai ales față de exterior** (încă nicio legătură continuă cu o autostradă spre Ungaria, de exemplu pentru a se ajunge facil în tot spațiul Uniunii), cu impact negativ asupra mobilităților cerute de funcționarea pieței muncii și de localizare facilă a investițiilor creatoare de locuri de muncă. Era de așteptat ca timpul irosit pentru infrastructură fizică, pentru a ne lega cu Europa integrată, să fi fost recuperat mai rapid în cei zece ani de la aderarea la UE, valorificând mai eficient oportunitățile economice ale integrării și fondurile structurale.

Convergența reală este necesar să apară explicit în programele de guvernare, ca un capitol care să subsumeze domeniile și țintele realizării ei, mai ales din punct de vedere al continuității preocupărilor politice printr-o strategie de dezvoltare pe termen mediu și lung, cimentând criteriile ce califică România ca SM al zonei euro. Preocuparea instituțională pentru adoptarea euro ne arată că procesele convergenței reale au ajuns la scadență și de aceea este nevoie de realizarea consensului partenerilor naționali consemnat printr-o declarație politică de angajare în realizarea ei dincolo de ciclurile electorale, pentru atingerea unei convergențe reale sănătoase.

Putem și trebuie să admitem faptul că pe durata derogării de la moneda euro, guvernanta a avut dreptul și a acționat în sensul unor libertăți și/sau discreționality prin prisma suveranității, iar dacă CE sau BCE au constatat neajunsuri ale convergenței sau devieri de la disciplina economică mult întărită după criza financiară (PSC, Six Packs, Semestrul european, Raportul de convergență etc.) s-au primit întotdeauna termene de corectare. Un program național de trecere la euro, asumat politic pe domeniul de acțiune și cu identificarea instituțiilor responsabile, înseamnă implicit ca guvernanta economică națională să se apropie cât mai mult de rigorile unei așa-zise federalizări a zonei euro în problemele de stabilitate financiară, cu o formă de buget sau capacitate financiară proprie.

Beneficiile aderării la zona euro vor fi efectul responsabilității individuale a României, împărtășite cu ceilalți parteneri în cadrul noilor instituții și mecanisme de stabilitate deja menționate. Ca urmare, trebuie învinse reticențele de orice natură în schimbarea de atitudine în ceea ce privește consecvența și rigorile de realizare a convergenței reale. Din acest punct de vedere, BCE, în procesul de examinare a convergenței României în toate dimensiunile ei, își exprimă periodic (la doi ani sau la cererea unui SM) un punct de vedere în special axat pe armonizare fiscală, al perspectivelor provocărilor la adresa finanțelor publice, cu focalizare pe corelația dintre deficite și îndatorare. Specificitatea analizelor de sustenabilitate a convergenței vine să demonstreze în plus asumarea de un anumit fel și după anumite reguli a responsabilității individuale a unui SM, în lipsa unui pilon fiscal comunitar autentic necesar sustenabilității monedei unice, politica fiscal-bugetară rămânând apanajul guvernantei naționale.

Vorbind de activarea în plan național a procesului de convergență, prin atingerea criteriilor economico-financiare în perioada de pregătire a României pentru adoptarea euro, credem că punctul de plecare, substanțial pentru succesul adoptării euro, este **punerea convergenței reale în centrul preocupărilor de guvernanță**. Sensul convergenței reale nu poate omite faptul că numai reformele structurale îi pot conferi rezultate notabile pe termen lung, în primul rând în beneficiul unei dezvoltări bine structurate și echilibrate, care să permită circulația euro în România și asimilarea psihologică a funcțiilor monedei unice de către populație, pe cât posibil fără șocuri.

Alegerea diagnozei convergenței reale ca punct de plecare în programul de pregătire pentru adoptarea euro constituie, în opinia noastră, abordarea normală pentru a trece de examenul evaluărilor obligatorii a pașilor de urmat pentru a se ajunge în antecamera euro și, în final, a României în zona euro. Dacă programul de convergență reală este aplicat României din punct de vedere al identificării domeniilor, instituțiile UE, din punct de vedere al evaluărilor, sunt interesate asupra **efectelor noului stadiu al convergenței reale măsurate prin stabilitatea prețurilor, sustenabilitatea poziției fiscale, stabilitatea cursului de schimb al leului** (fără puțința de a fi supus unor tensiuni severe) **și nivelul dobânzilor pe termen lung, măsurate pe baza randamentului obligațiunilor de stat**. Referințele comparative ale puterii convergenței reale ne conduc în mod natural spre criteriile nominale și spre nivelul abaterilor admisibile ale acestora, calculate în raport cu performanțele celor mai bune state membre din zona euro.

Exigențele actuale – mult mai coercitive, impuse pentru validarea aderării României la zona euro – reflectă faptul că reziliența României, ca SM în zona euro, depinde hotărâtor de robustețea economiei sale, conferite de o masă critică de convergență care să nu pună la îndoială contribuția acesteia la buna funcționare a unei UEM întărite. Ca urmare, cheia rezistenței unui stat care a ieșit din stadiul derogării de la adoptarea euro constă în asigurarea creșterii productivității muncii în economia reală, ca factor de competitivitate pe termen lung, și gestiunea dezechilibrelor prin soliditatea bugetului public, angajat și în susținerea reformelor structurale necesare. Soliditatea bugetului public presupune, conform celor susținute de profesorul Gheorghe Zaman și academicianul Daniel Dăianu, întărirea capacității instituționale a domeniului de gestiune fiscal-bugetară și eficiența politicilor publice măsurate prin: creșterea PIB-ului potențial (la peste 4,5% anual, comparativ cu numai 2,5–3,5% în prezent), deficite structurale de sub 1%, creșterea veniturilor fiscale, ca proporție în PIB, la mai mult de 30%, un spațiu fiscal suficient de manevră în caz de dificultăți economice proprii și/sau prin contagiune, atragerea/stimularea de lanțuri de producție cu valoare ridicată în economia reală, menținerea datoriei publice în limite sustenabile, finanțată prin efectele dezvoltării economiei și mai puțin prin rostogolirea unor împrumuturi.

Citită într-o altă cheie, eficiența politicilor publice trebuie să se manifeste în performanța mediu-

lui de afaceri și mobilitatea forței de muncă, a bunurilor și serviciilor, ceea ce presupune, printre altele, preocuparea pentru o disciplină financiară care să elimine propensiunea pentru căutări exclusive de profituri care blochează circulația normală a resurselor economice, un cod fiscal echilibrat care să stimuleze conformarea voluntară a agenților economici, reforma în educație (generală și vocațională) focalizată pe competențe de dezvoltare a inițiativei private și a spiritului antreprenorial, în domeniul susținute de politici industriale în sensul definițiilor UE și, mai ales, în nișele economice performante susținute prin politici publice stimulative.

Pacea socială necesară în procesul trecerii la euro trebuie să aibă în vedere reforma pieței muncii (reducerea rigidității acesteia), a sistemului de sănătate, a sistemului de pensii, stimularea unei atitudini corecte privind creșterea salariilor numai pe baza creșterii productivității muncii, inclusiv conversia leu-euro, astfel încât cetățenii României să dețină venituri exprimate în euro care să le asigure un trai decent. Se impun măsuri de atenuare a exodului de capital uman prin ancorarea lucrătorilor cu înaltă calificare la necesitățile economiei naționale, stimularea investițiilor prin parteneriatul public-privat (PPP), ca factor de creare a noi locuri de muncă, buna comunicare a efectelor politicilor economice orientate asupra nivelului de trai, buna comunicare cu populația privind adoptarea euro etc.

Pregătirea responsabilă în plan național a României pentru adoptarea euro presupune în mod necesar utilizarea optimă a resurselor naționale pentru convergența reală a domeniilor identificate și pentru atragerea de alte resurse disponibile spre aceste domenii, prin absorbția cât mai bună a fondurilor europene. O convergență reală credibilă trebuie realizată ex-ante adoptării euro, deși ea va fi un proces continuu în parteneriat cu celelalte SM în cadrul cărui nu trebuie omisă, la nevoie, și partajarea riscurilor, dar nu dintr-o poziție periferică sau inferioară din lipsă de argumente.

Adaptarea politicului la susținerea domeniilor care îmbunătățesc convergența reală incumbă și realizarea cu celeritate a **convergenței juridice de pregătire instituțională a circulației monedei unice pe teritoriul României.**

Concluzii

România este parte a celui mai ambițios proiect politic european, iar destinul ei este legat de acesta.

Fiind atentă la demersurile de reformare și la criticile acestora, România nu poate rămâne pasivă, ca SM deplin al UE, ci trebuie să se implice activ prin chiar proiectul național de apropiere de nucleul dur al Uniunii – zona euro. Prin acest proiect, România poate exersa calitatea de decident pentru viitorul ei și al UE, fiind în interesul ei să urmeze calea spre o mai multă, unită și democratică Europă.

Apropierea de zona euro a României este esențială din punctul de vedere al tuturor oportunităților momentului, iar pregătirea pentru adoptarea euro crește credibilitatea sa ca partener responsabil în cadrul UE. Este vorba despre **asumarea unei guvernante politice de calitate**, care să asigure sustenabilitatea tuturor criteriilor de adoptare a monedei unice, prin resetarea politicilor economice în sens larg la standardele cerute de o UEM întărită, funcțională, mai bine pregătită pentru eventuale crize.

Prin decizia politică de adoptare a euro, România se implică cu adevărat în destinul ei european alături de celelalte state ale UE. Atragerea resurselor UE, constituite de altfel și din contribuțiile naționale, trebuie să se facă cu celeritate și **spre obiective care să asigure în mod real o creștere economică sustenabilă, echilibrată și bine structurată**, în condițiile partajării unor elemente de suveranitate cu instituțiile UE.

Pregătirea României pentru adoptarea euro ne așază la **o linie de start**, care trebuie privită cu obiectivitate și cu credința că putem să elaborăm politicile economice și reformele structurale necesare, menite a da României statura unui stat demn de a fi în zona euro și care ne oferă dreptul de a fi la masa deciziilor și unde ne putem promova mai bine interesele în cadrul parteneriatului clădit prin integrarea europeană, pentru o Uniune rezilientă la noile provocări economice, politice și geopolitice.

Destinul european al României poate fi ancorat la proiect prin **interesul politic expres exprimat**, activism, participare și contribuții proprii la perfecționarea funcționării UE spre obiectivele sale politice, lucru care nu poate fi lăsat exclusiv în seama birocrăției Comisiei Europene, de multe ori greoaie, confuză și contrară, prin partizanat, intereselor legitime ale statelor membre. Totodată, se creează oportunitatea ca divizările apărute între statele membre și care afectează procesul general de convergență pe ansamblul UE, să se diminueze sensibil cu sprijinul României.

UE nu este un club de binefacere, iar aderarea noastră trebuie considerată un panaceu la dificultățile naționale fără propria responsabilizare și implicare a României. Integrarea europeană nu este un scop în sine, ci este mijlocul care poate asigura pacea în Europa, prin securizarea prosperității cetățenilor ei.

În temeiul studiilor elaborate de cercetători ai IEM în cadrul direcției de cercetare prioritară stabilită de Academia Română, „**Noile condiții de integrare europeană și de globalizare. Convergență reală și nominală**” și în baza dezbaterilor multiple, inclusiv cele de la prima reuniune a directorilor institutelor de profil din coordonarea Academiei Române (11 mai, 2018) din cadrul proiectului academic „**Consolidarea convergenței economice și monetare a României cu Uniunea Europeană – un demers necesar**”, au fost elaborate **trei proiecte de documente** (în anexă) care pot sprijini abordarea pragmatică a demersului adoptării euro de către România:

- obiectivele apropierii de zona euro;
- convergența reală (structură de raport de fundamentare a liniei de start)
- Planul Național de Acțiune.

ANEXĂ PROIECT

Obiective de apropiere de zona euro prin pregătirea criteriilor de adoptare a monedei unice

OBIECTIVUL 1: Intrarea în Mecanismul Unic de Supraveghere

1.1. Adoptarea legislației naționale care permite participarea în Mecanismul Unic de Supraveghere (MUS).

1.2. Evaluarea cuprinzătoare a instituțiilor de credit (AQR) și testul de stres pentru întreg sistemul bancar.

1.3. Încheierea Acordului de cooperare strânsă cu Banca Centrală Europeană pentru intrarea în Mecanismul Unic de Supraveghere.

OBIECTIVUL 2: Pregătirea participării la Mecanismul Cursului de Schimb 2

2.1. Adoptarea legislației naționale care permite participarea în Mecanismul Cursului de Schimb 2.

2.2. Negocieri între Banca Națională a României, Ministerul Finanțelor Publice și instituțiile

europene (Comisia Europeană și Banca Centrală Europeană) cu privire la includerea monedei naționale leul (RON) în Mecanismul Cursului de Schimb 2, inclusiv fixarea parității monedei naționale și a intervalului de fluctuație.

2.3. Decizia de intrare a monedei României, ca stat membru al Uniunii Europene, în Mecanismul Cursului de Schimb 2 este luată la nivel de miniștri de finanțe din zona euro (Eurogrup), de președintele Băncii Centrale Europene și de miniștrii de finanțe și guvernatorii băncilor centrale din statele membre care la acel moment fac parte din Mecanismul Cursului de Schimb 2.

Decizia este precedată de runde de consultări bilaterale conduse de Comisia Europeană și Banca Centrală Europeană.

OBIECTIVUL 3: Introducerea leului în Mecanismul Cursului de Schimb 2

3.1. România are obligația de a solicita Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene evaluarea specifică de țară, respectiv redactarea raportului de convergență al Comisiei Europene și a raportului de convergență al Băncii Centrale Europene, separat de ciclul normal de evaluare (o dată la doi ani), mai puțin în cazul în care Consiliul decide abrogarea derogării, pe baza rapoartelor de convergență ale Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene.

3.2. România are obligația de a transmite Comisiei Europene notificarea fiscală prin care indică și, astfel, își asumă nivelul și cifrele statistice privind deficitul bugetar și datoria publică.

3.3. Banca Centrală Europeană și Comisia Europeană redactează rapoartele de convergență pe care le publică concomitent (pe baza informațiilor transmise de autoritățile române cu privire la legislația adoptată în vederea trecerii la euro, precum și pe baza evaluărilor proprii cu privire la gradul de îndeplinire a criteriilor de convergență nominală.

– Versiunea preliminară se transmite, în avans, autorităților române pentru comentarii.

3.4. Consiliul Ecofin ia decizia de abrogare a derogării de la adoptarea monedei euro, care figurează în Acordul de aderare a României la Uniunea Europeană (semnat în aprilie 2005).

3.5. Consiliul Ecofin (la care participă și președintele Băncii Centrale Europene) ia decizia cu privire la cursul de schimb irevocabil de conversie pentru leu (RON).

OBIECTIVUL 4: Pregătirea introducerii în circulație a monedei euro în România

4.1. Aprobarea strategiei naționale de comunicare pentru trecerea la euro în România.

4.2. Aprobarea planului național de introducere în circulație a monedei euro în România.

4.3. Pregătirea tehnică pentru introducerea în circulație a monedei euro în România.

Etaple specifice și activitățile aferente

1. **Selectarea indicatorilor macroeconomici** care se iau în considerare pentru trecerea optimă la euro și a pragurilor minime de la care se poate începe procesul de aderare (exemplu: salariul minim pe economie, decalajul între venitul minim și maxim, numărul persoanelor cu venit minim pe economie, productivitatea muncii, acoperirea importurilor din exporturi, cota de piață pe care o dețin produsele românești pe piața europeană, eventuale împrumuturi și direcționarea acestora, pregătirea forței de muncă corespunzător noilor condiții impuse, modul de utilizare a acestora, indicatori relevanți pentru populației).

2. **Situația reală de la momentul zero pe indicatorii specificați:** PIB/locuitor, infrastructura (număr km autostradă realizați/număr km autostradă totali necesari), educația (exemplu: număr de analfabeți, număr de absolvenți etc.), sănătatea (număr de persoane ieșite din activitate, din cauza diverselor boli/număr persoanelor ocupate), grupe de produse/produse care înregistrează ritmuri pozitive de creștere a cererii, care au potențial și care, stimulate prin măsuri, se pot constitui în nuclee de creștere pentru economie și alte sectoare.

3. **Prezentarea soluțiilor de creștere a indicatorilor relevanți** (reforme de creștere economică) cu precizarea orizontului de timp și cu luarea în considerare a riscurilor și oportunităților.

4. **Decizia politică cu privire la scenariul optim** de trecere la euro cuprinde măsuri economice care asigură sustenabilitate procesului.

5. **Acorduri europene încheiate între România și state** (după exemplul Slovenia-Germania) care deja sunt în zona euro, cu privire la elaborarea strategiei de comunicare și informare și aspecte practice de trecere la euro.

6. **Stabilirea cursului lei/euro în vederea intrării în ERM2.**

7. **Elaborarea „Cartei protecției consumatorilor”** în perioada trecerii la euro.

8. **Stabilirea Codului de Etică** a agenților economici convenit de comun acord cu agenții economici care desfășoară comerț cu amănuntul și cu ceilalți proprietari de firme.

INTRAREA ÎN ERM2:

9. **Leul va avea un curs fixat irevocabil față de moneda unică europeană**, ceea ce implică:

- monitorizarea prețurilor;
- informarea consumatorilor;
- strategia de comunicare;
- continuarea aplicării scenariului optim (Planul de adoptare a euro);
- stabilirea designului național al monezilor denominate și al bancnotelor:
 - alegerea variantei optime a designului național prin sondaj de opinie,
 - organizat de o instituție care va fi decisă;
- luarea deciziei politice pentru adoptarea efectivă a monedei unice.

Cu privire la procedura de adoptare a euro sunt relevante următoarele aspecte din TFUE:

Conform art. 140 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene:

„(1) Cel puțin la fiecare doi ani sau la solicitarea unui stat membru care face obiectul unei derogări, Comisia și Banca Centrală Europeană prezintă Consiliului un raport privind progresele efectuate de statele membre care fac obiectul unei derogări în îndeplinirea obligațiilor care le revin pentru realizarea Uniunii Economice și Monetare. Aceste rapoarte examinează în special dacă legislația națională a fiecăruia dintre aceste state membre, inclusiv statutul Băncii Centrale Naționale, este compatibilă cu articolele 130 și 131 și cu Statutul SEBC și al BCE. Rapoartele examinează, de asemenea, dacă a fost realizat un grad înalt de convergență durabilă, analizând în ce măsură fiecare stat membru a îndeplinit următoarele criterii:

- realizarea unui grad înalt de stabilitate a prețurilor; acesta rezultă dintr-o rată a inflației apropiată de rata a cel mult trei state membre care au cele mai bune rezultate în materie de stabilitate a prețurilor;
- caracterul solid al finanțelor publice; acesta rezultă dintr-o situație bugetară care nu cunoaște deficit public excesiv în înțelesul articolului 126 alineatul (6);

– respectarea limitelor normale de fluctuație prevăzute de mecanismul cursului de schimb din Sistemul Monetar European, timp de cel puțin doi ani, fără devalorizarea monedei în raport cu moneda euro;

– caracterul durabil al convergenței atinse de statul membru care face obiectul unei derogări și al participării sale la mecanismul cursului de schimb, care se reflectă în nivelul ratelor dobânzilor pe termen lung.

Cele patru criterii și perioadele relevante pe durata cărora fiecare dintre acestea trebuie să fie respectat sunt precizate într-un protocol anexat la tratate. Rapoartele Comisiei și ale Băncii Centrale Europene iau de asemenea în considerare rezultatele integrării piețelor, situația și evoluția balanțelor de plăți curente, precum și o examinare a evoluției costurilor salariale unitare și a altor indici de prețuri.

(2) După consultarea Parlamentului European și după discutarea în cadrul Consiliului European, Consiliul, la propunerea Comisiei, decide care state membre ce fac obiectul unei derogări îndeplinesc condițiile necesare pe baza criteriilor stabilite la alineatul (1) și pune capăt derogărilor privind aceste state membre.

Consiliul hotărăște, după ce a primit o recomandare din partea majorității calificate a membrilor săi, care reprezintă statele membre a căror monedă este euro. Acești membri hotărăsc în termen de șase luni de la data primirii de către Consiliu a propunerii Comisiei.

Majoritatea calificată a membrilor, menționată la al doilea paragraf, se definește în conformitate cu articolul 238 alineatul (3) litera (a).

(3) În cazul în care, în conformitate cu procedura prevăzută la alineatul (2), se decide să se revoce o derogare, Consiliul, hotărând cu unanimitatea statelor membre a căror monedă este euro și a statului membru respectiv, la propunerea Comisiei și după consultarea Băncii Centrale Europene, stabilește în mod irevocabil cursul la care euro înlocuiește moneda statului respectiv și decide celelalte măsuri necesare introducerii euro în calitate de monedă unică în statul membru respectiv.”

Ultimele rapoarte de evaluare ale Comisiei Europene și Băncii Centrale Europene (atașate) au fost publicate în iunie 2016, așa că următoarele rapoarte ar fi așteptate în iunie 2018. În cel de-al treilea fișier atașat este prezentat modul în care BCE evaluează îndeplinirea unora dintre criteriile de mai sus, pe baza Protocolului nr. 13 privind criteriile de convergență.

PROIECT CONVERGENȚA REALĂ A ROMÂNIEI

PROPUNERE TEMATICĂ A RAPORTULUI DE FUNDAMENTARE

Considerând că evaluarea convergenței reale este punctul central al Planului Național de Aderare la zona euro, dând sustenabilitate criteriilor nominale, **propunerea tematică a Raportului de fundamentare**, privit ca o diagnoză la linia de start a aplicării acțiunilor Planului Național, poate avea în vedere următoarele aspecte:

- **CONVERGENȚA ÎN VENITURI ȘI EVALUAREA POLITICILOR ÎN DOMENIU (PIB real/locuitor în PPC – paritatea puterii de cumpărare)**

- **CONVERGENȚA ÎN VENITURILE REALE ȘI CONVERGENȚA ÎN PREȚURI (convergența spre stabilitatea prețurilor)**

- **MOTOARELE CONVERGENȚEI REALE: creșterea economică, stocul de capital, acumularea de capital, investițiile, capitalul uman, gradul de folosire, totalul factorilor de productivitate – TPF (Total factor productivity measures the efficiency with which labour and capital inputs are used in the production process and is a key driver of sustainable convergence)**

- **FORMAREA PE SECTOARE ECONOMICE A PIB ȘI UTILIZAREA ACESTUIA**

- **PRODUCTIVITATEA MUNCII**

- **CALITATEA FORMĂRII PROFESIONALE, NIVELURI DE CALIFICARE ÎN RAPORT CU CERINȚELE PIEȚEI MUNCII**

- **DESCHIDEREA ECONOMIEI ȘI COMPETITIVITATEA**

- **CERCETAREA – DEZVOLTAREA – INOVAȚIA**

- **CAPACITATEA INSTITUȚIONALĂ ȘI ORIENTAREA POLITICILOR ECONOMICE**

- **EVALUAREA CRITERIILOR DE CONVERGENȚĂ NOMINALĂ** (urmărirea evoluției prețurilor, a dezvoltărilor fiscale, a politicii de curs și efectul asupra dobânzilor pe termen lung).

Nota

BCE ne oferă modul de evaluare a criteriilor nominale cu raportarea la prevederile TFUE: Price developments

Treaty provisions

The first indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the achievement of a high degree of price stability; this will be apparent from a rate of inflation which is close to that of, at most, the three best performing Member States in terms of price stability”. Article 1 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates: „The criterion on price stability referred to in the first indent of Article 140(1) of the Treaty on the Functioning of the European Union shall mean that a Member State has a price performance that is sustainable and an average rate of inflation, observed over a period of one year before the examination, that does not exceed by more than 1 ½ percentage points that of, at most, the three best performing Member States in terms of price stability. Inflation shall be measured by means of the consumer price index on a comparable basis taking into account differences in national definitions.”

Application of Treaty provisions

With regard to „an average rate of inflation, observed over a period of one year before the examination”, the inflation rate is calculated using the change in the latest available 12-month average of the Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) over the previous 12-month average. The notion of „at most, the three best performing Member States in terms of price stability”, which is used for the definition of the reference value, is applied by taking the unweighted arithmetic average of the rate of inflation in the three countries with the lowest inflation rates, unless there are outliers. Price developments in a country can be judged to be an outlier if its inflation rate is significantly lower than those of the other Member States owing to the accumulation of country-specific factors (see the ECB’s 2010 Convergence Report for more details).

Fiscal developments

Treaty provisions

The second indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the sustainability of the government financial position; this will be apparent from having

achieved a government budgetary position without a deficit that is excessive as determined in accordance with Article 126(6)”. Article 2 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates that this criterion: „shall mean that at the time of the examination the Member State is not the subject of a Council decision under Article 126(6) of the said Treaty that an excessive deficit exists”.

Excessive deficit procedure Article 126 sets out the excessive deficit procedure. According to Article 126(2) and (3), the European Commission prepares a report if an EU Member State does not fulfil the requirements for fiscal discipline, in particular if

the ratio of the planned or actual government deficit to GDP exceeds a reference value (defined in the 1.

Protocol on the excessive deficit procedure as 3% of GDP), unless:

either the ratio has declined substantially and continuously and reached a level that comes close to the reference value; or, alternatively,

1. the excess over the reference value is only exceptional and temporary and the ratio remains close to the reference value;

2. the ratio of government debt to GDP exceeds a reference value (defined in the Protocol on the excessive deficit procedure as 60% of GDP), unless the ratio is sufficiently diminishing and approaching the reference value at a satisfactory pace.

Additional provisions

The report prepared by the European Commission must take into account whether the government deficit exceeds government investment expenditure and all other relevant factors, including the medium-term economic and budgetary position of the Member State. The Commission may also prepare a report if, notwithstanding the fulfilment of the requirements under the criteria, it is of the opinion that there is a risk of an excessive deficit in a Member State. The Economic and Financial Committee formulates an opinion on the Commission’s report. Finally, in accordance with Article 126(6), the EU Council, on the basis of a recommendation from the Commission and having considered any observations which the Member State concerned may wish to make, decides,

following an overall assessment and acting by qualified majority, excluding the Member State concerned, whether an excessive deficit exists in a Member State.

Procedural issues and the application of Treaty provisions For the purpose of examining convergence, the ECB expresses its view on fiscal developments. With regard to sustainability, the ECB examines key indicators of fiscal developments in the relevant period, as well as the outlook and challenges for public finances, and focuses on the links between deficit and debt developments.

Exchange rate developments

Treaty provisions

The third indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the observance of the normal fluctuation margins provided for by the exchange-rate mechanism of the European Monetary System, for at least two years, without devaluing against the euro”. Article 3 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates: „The criterion on participation in the exchange-rate mechanism of the European Monetary System referred to in the third indent of Article 140(1) of the said Treaty shall mean that a Member State has respected the normal fluctuation margins provided for by the exchange-rate mechanism of the European Monetary System without severe tensions for at least the last two years before the examination. In particular, the Member State shall not have devalued its currency’s bilateral central rate against the euro on its own initiative for the same period.”

Application of Treaty provisions The Treaty refers to the criterion of participation in ERM II (which superseded the ERM in January 1999).

First, the ECB assesses whether the country has participated in ERM II „for at least the last two years before the examination”, as stated in the Protocol (No 13). Second, the examination of exchange rate stability against the euro focuses on the exchange rate being close to the central rate in ERM II, while also taking into account factors that may have led to an appreciation, which is in line with the approach taken in the past. In this respect, the width of the fluctuation band within ERM II does not prejudice the examination of the exchange rate stability criterion. Third, the issue of the absence of „severe tensions” is generally addressed by exami-

ning the extent to which exchange rates deviate from the central rates against the euro in ERM II. This is done by using indicators such as exchange rate volatility against the euro, as well as short-term interest rate differentials vis-à-vis the euro area and their evolution, and also by considering the role played by foreign exchange interventions and international financial assistance programmes in stabilising the currency.

Long-term interest rate developments

Treaty provisions

The fourth indent of Article 140(1) of the Treaty requires: „the durability of convergence achieved by the Member State with a derogation and of its participation in the exchange-rate mechanism being reflected in the long-term interest-rate levels”. Article 4 of the Protocol (No 13) on the convergence criteria referred to in Article 140(1) of the Treaty stipulates: „The criterion on the convergence of interest rates referred to in the fourth indent of Article 140(1) of the said Treaty shall mean that, observed over a period of one year before the examination, a Member State has had an average nominal long-term interest rate that does not exceed by more than two percentage points that of, at most, the three best performing Member States in terms of price stability. Interest rates shall be measured on the basis of long-term government bonds or comparable securities, taking into account differences in national definitions.”

Application of Treaty provisions

First, with regard to „an average nominal long-term interest rate” observed over „a period of one year before the examination”, the long-term interest rate is calculated as an arithmetic average over the latest 12-month period for which HICP data are available. Second, the notion of „at most, the three best performing Member States in terms of price stability”, which is used for the definition of the reference value, is applied by using the unweighted arithmetic average of the long-term interest rates of the same three Member States used for the calculation of the reference value for the criterion on price stability. Interest rates are measured on the basis of harmonised long-term interest rates, which were developed for the purpose of assessing convergence.

PROIECT PLANUL NAȚIONAL PENTRU TRECEREA LA MONEDA EURO¹

Prezentul proiect își propune să asimileze acțiunile rezultate din elaborarea unui raport de fundamentare a liniei de start în realizarea sustenabilă a criteriilor de convergență. În acest cadru se urmărește:

(1) parcursul remedierilor constatate, inclusiv de rapoarte oficiale ale Comisiei Europene, BCE, FMI și altele de gen

(2) parcursul acțiunilor suplimentare care trebuie asumate pentru a se ajunge la criterii sustenabile de convergență în vederea adoptării euro, devenind posibilă evaluarea lor conform prevederilor Tratatului de Funcționare a Uniunii Europene (TFUE), cu minimizarea șocurilor în plan național.

Proiectul însumează domeniile de acțiune, acțiunile propriu-zise, și instituțiile care urmează să se implice direct sau în colaborare cu alți parteneri în realizarea acțiunilor.

În condițiile în care considerăm Planul Național un document strategic, trebuie să avem în vedere și următoarele:

- România face parte din rândul statelor care fac obiectul unei derogări prin care trebuie să adopte euro când vor fi îndeplinite criteriile necesare și stipulate în TFUE.

- În plus, față de îndeplinirea criteriilor de convergență economico-financiară stipulate în Tratatul de la Maastricht, statele membre cu derogare trebuie să întreprindă pregătirile practice care acoperă toate sectoarele economice, de la cel public la populație.

- Trecerea cu succes la moneda unică este o decizie politică și economică fără precedent și, de aceea, pregătirile practice de aderare la zona euro trebuie să înceapă din timp și să fie făcute cu maximă responsabilitate pentru ca populația și agenții economici să nu aibă de suferit.

- Adoptarea unei date țintă la nivel național reprezintă un moment cheie, deoarece de aici demarează pregătirile practice pentru îndeplinirea criteriilor de convergență. Stabilirea unei date-țintă asigură predictibilitate, credibilitate și responsabilitate măsurilor întreprinse de guvern și banca centrală, implicate direct în acest proces complex.

- De-a lungul timpului, din cauza complexității acestui proces, am asistat la retragerea datelor țintă în mai multe țări, precum Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Polonia. Unele au intrat pe parcurs, unele nu.

- Având în vedere faptul că o serie de state membre ale UE au anunțat o dată țintă de trecere la euro, pentru ca mai apoi să o retragă, ne face să credem că este bine să stabilim o strategie de trecere la euro într-un orizont de timp prestabilit, perioadă în care în special înainte de intrarea în ERM-2 să trecem concret la elaborarea și aplicarea măsurilor care dau soliditate acestui proces.

Aceste măsuri care vor fi incluse într-o strategie de trecere la euro trebuie să țină seama de toate elementele necesare unui asemenea proces complex: stabilirea obiectivelor specifice, a activităților aferente derulate pe un orizont de timp prestabilit și prezentarea scenariilor elaborate de experți, în vederea stabilirii opțiunii optime pentru economia românească.

Considerăm că **introducerea explicită a convergenței reale ca prim domeniu în prezentul proiect are menirea de a subsuma o strategie națională de dezvoltare** necesară României, orientată și spre sustenabilitatea criteriilor de convergență pe termen lung, cu următoarele propuneri de domenii, obiective și responsabili.

¹Titulatura prevăzută în prevederile OUG 24/2018, inclusiv ca proiect de document care trebuie finalizat de Comisia Națională.

DOMENIU DE ACȚIUNE	OBIECTIVE	RĂSPUNDERI
<p>A. CONVERGENȚA REALĂ (domeniu referitor la asigurarea sustenabilității criteriilor nominale, conf. cerințelor Art. 140, TFUE)</p> <p>O economie robustă și bine structurată față de potențialul și resursele atrase, realizarea masei critice de convergență cu creșterea competitivității economice</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Creșterea PIB potențial și corelația cu creșterea echilibrată neinflaționistă a PIB real. - Stimularea productivității muncii și a câștigurilor de productivitate prin sprijinirea sectoarelor economice implicate în lanțuri productive cu valoare ridicată în condiții de maximă eficiență. - Dinamizarea realizării unor infrastructuri fizice care să asigure: <ul style="list-style-type: none"> a) reechilibrarea dezvoltării economiei regionale prin investiții private și în parteneriat PP (convergență regională) b) dezvoltarea potențialului de export prin ofertă și accesibilitate fizică pe piețe. - Îmbunătățirea convergenței structurale pe sectoare de formare a PIB. - Dinamizarea sectorului privat prin îmbunătățirea mediului de afaceri, stimularea spiritului antreprenorial și intrării pe piață a noi firme. - Dezvoltarea bazei de formare a veniturilor la Bugetul Public (VP peste 30% din PIB) - Realizarea de rezerve (spațiul fiscal) pentru investiții publice cu efect de creștere economică. - Derigidizarea pieței muncii prin mobilitate, retenția lucrătorilor cu calificări medii și înalte; forme noi de învățământ pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial. - Orientarea spre politici macroeconomice de menținere a echilibrelor economice prin anticiclicitatea mix-ului de politici economice, consolidarea bugetară, întărirea responsabilității fiscal-bugetare în realizarea MTO (deficit structural maxim 1%), dezvoltarea mecanismelor de amortizare a șocurilor asimetrice (capacitate fiscală stabilizatoare și de reducere a decalajelor, asumarea de risc sharing, cu efecte pe sincronizarea ciclului economic cu cel al UE, compatibilitatea cu economia zonei euro). - Creșterea capacității instituționale pentru politici publice eficiente orientate, 	<ul style="list-style-type: none"> - Primul ministru (orientarea politicilor economice spre reguli impuse statelor membre din zona euro) - Ministrul de Finanțe - Ministrul Muncii - Ministrul Educației - CNSP - Consiliul Fiscal - Guvernatorul BNR - ASF

	<p>normalizarea mix-ului de politici economice, atragerea de investiții, absorbția fondurilor europene, dezvoltarea relațiilor economice externe, participarea formală și informală la noua guvernanță a UEM, armonizarea legislativă cerută pentru a fi stat membru al zonei euro.</p>	
<p>În același timp se vor organiza consultări cu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - patronate - sindicate - partide - experți independenți - alți cercetători 		
<p>B. POLITICA FISCALĂ ȘI POLITICA MONETARĂ (politica fiscal bugetară preia toate sarcinile de menținere/-corectare a echilibrelor economice, politica monetară fiind transferată la BCE în zona euro)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Armonizarea politicilor fiscale bugetare la rigorile obligațiilor unui stat membru al zonei euro. - Dezvoltarea funcției de stabilizare a politicii fiscale: consolidarea bugetului, regula deficitului structural, MTO, sustenabilitatea finanțelor publice (colectare taxe și impozite, reducerea discreționismului, scăderea drastică a evaziunii etc.) - Armonizarea instrumentelor de politică monetară spre standardele UEM (nivelul RMO, lichiditatea etc.) - Consolidarea stabilității generale a prețurilor - Sustenabilitatea criteriilor nominale de convergență - Simulări pentru paritatea centrală, în condițiile actuale și ale rezultatelor de convergență în perioada 2022–2024. - Intrarea leului în ERM 2 	<ul style="list-style-type: none"> - MF în colaborare cu BNR - MF în colaborare cu BNR - BNR - MF - MM - BNR - Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței - Agenția Națională pentru Protecția Concurenței - MF - BNR - MF - BNR - Patronate - Sindicate - MF - BNR - Patronate - Sindicate

	<p>- Creșterea intermedierei bancare și a integrării piețelor financiare; asigurarea stabilității financiare.</p> <p>- Document explicit referitor la pierderea derogării de la euro; implicații instituționale și colaborări cu Comisia Europeană, BCE și Consiliul Europei</p> <p>- Plan logistic pentru circulația euro în România:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tipărire bancnote • batere monezi • depozitare și distribuție • funcționarea sistemului de plăți mari și retail în România și cu exteriorul • afișarea dublă a prețurilor • preschimbarea și schimbarea în euro a deținătorilor de lei • conversia conturilor deținute în băncile comerciale de agenții economici și de populație • rotunjirea și controlul volatilității prețurilor la momentul conversiei • stabilitatea și dezvoltarea mediului de afaceri <p>- Pregătirea administrațiilor publice centrale și locale la circulația euro, probleme legislative și de implementare</p>	<p>- BNR</p> <p>- ASF</p> <p>- Asociațiile băncilor economice</p> <p>- Patronate</p> <p>- Sindicate</p> <p>- BNR</p> <p>- MF</p> <p>- BNR</p> <p>- SA. Transfond</p> <p>- Asociațiile băncilor Comerciale</p> <p>- Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței</p> <p>- MF</p> <p>- BNR</p> <p>- MI</p>
<p>C. SECTORUL NEFINANCIAR, MEDIUL DE AFACERI</p>	<p>- Structurarea informațiilor; sondarea opiniilor, contabilitatea și finanțele întreprinderii, vărsăminte, identificarea domeniilor de comunicare cu impact pro-euro etc.</p>	<p>- MF</p> <p>- MM</p> <p>- BNR</p> <p>- Patronate</p> <p>- CNAS</p> <p>- Casa Națională de Pensii Publice</p> <p>- Asociațiile Băncilor Comerciale</p>

<p>D. PIAȚA MUNCII, SISTEMUL EDUCAȚIONAL, SISTEMUL DE SĂNĂTATE, SISTEMUL DE PENSII</p>	<ul style="list-style-type: none"> - O piață a muncii flexibilă pentru oportunități și eficiență a capitalului uman. - Un sistem robust de formare și stabilizare a capitalului uman în țară. - Un sistem de sănătate eficient pentru sănătatea capitalului uman și protecția sa biologică. - Sisteme de pensionare cu posibilități de retenție a specialiștilor în munca activă retribuită 	<ul style="list-style-type: none"> - MM - MF - MEEd. - MS
<p>E. ARMONIZARE STATISTICĂ ȘI IT</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Proceduri de conversie a datelor statistice naționale pentru asigurarea continuității seriilor de indicatori pentru uz național și raportări internaționale, urmărind: <ul style="list-style-type: none"> • analiza procedurilor prezente în folosire, colectare și diseminare (FMI, ONU, Comisia Europeană, BCE) • modificările necesare, după caz, în momentul adoptării euro 	<ul style="list-style-type: none"> - INS - MF - BNR - Asociațiile băncilor comerciale - SA Transfond - Patronate
<p>F. PROTECȚIA Consumatorului</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Principii actuale și viitoare de protejare a consumatorului cu servicii comerciale, bancare, financiare de calitate - Măsurile de stabilizare a prețurilor la momentul conversiei și după conversie (dubla afișare, schimbul resurselor monetare în lei – cash, depozite, titluri de trezorerie) - Adoptarea legislației din domeniu. - Măsurile eficiente de pregătire și comunicare cu publicul 	<ul style="list-style-type: none"> - Agenția pentru Protecția Consumatorului și Supravegherea Pieței în colaborare cu: <ul style="list-style-type: none"> • MF • Mari Retaileri • Sindicate

<p>G. STRATEGIA DE COMUNICARE</p>	<p>a) Sondaje de opinie privind necesitățile de pregătire și informare a publicului structurate pe grupuri de interese</p> <p>b) Efecte ale adoptării euro privind veniturile populației, puterea de cumpărare și prețurile</p> <p>c) Structurarea mesajelor funcție de a) și b) și modalitățile de comunicare pentru consolidarea măsurilor de protecție a consumatorului</p> <p>d) Strategia națională de comunicare (principii, scop, mesaje, căi de diseminare)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - INS - MF - BNR - Agenția pentru Protecția Consumatorului și Supravegherea Pieței - Sindicate - Televiziunea publică - Alte canale de televiziune
<p>H. ARMONIZARE LEGISLATIVĂ, ÎMBUNĂTĂȚIRE/ REVEDERE LEGISLAȚIE</p> <p>Un proces continuu inițiat odată cu punerea în aplicare a Planului Național de aderare la zona euro</p>	<p>a) Convergență reală</p> <ul style="list-style-type: none"> - capitalizarea întreprinderii - codul fiscal - legislația muncii - legislația PPP - legislația achizițiilor publice - legislația concurenței - legislația protecției consumatorului <p>b) Politica fiscal-bugetară și politica monetară</p> <ul style="list-style-type: none"> - legea bugetului - codul fiscal - legislația societăților comerciale - statutul BNR - fondul de garantare a depozitelor - legea ASF - legislația financiar-contabilă - legislația autorităților publice centrale și locale <p>c) Sectorul nefinanciar, mediul de afaceri</p> <ul style="list-style-type: none"> - noi identificări de legislație față de a) și b) <p>d) Piața muncii, sistemul de educație, sistemul de sănătate, sistemul de pensie</p> <ul style="list-style-type: none"> - legislația pensionării - legislația învățământului 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministere - Agenți cu competențe în domeniu, propuneri legislative <ul style="list-style-type: none"> - MF - M Economiei - MI - MM - BNR - ASF <ul style="list-style-type: none"> - MF - M Economiei - Patronate <ul style="list-style-type: none"> - MM - M Economiei - MS - CNAS - MF - BNR - INS - Deținători publici și privați de sisteme IT - M Comunicațiilor

	<ul style="list-style-type: none"> - legislația de stabilizare a capitalului uman - alte identificări <p>e) Armonizarea statistică și IT</p> <ul style="list-style-type: none"> - legislația aferentă în care leul trebuie schimbat cu euro - legislația economiei digitalizate <p>f) Protecția Consumatorului</p> <ul style="list-style-type: none"> - de identificat alte norme față de cele menționate la pct. a)-e) <p>g) Strategia de comunicare</p> <ul style="list-style-type: none"> - legislația tuturor entităților care fac referire la relațiile cu publicul 	<ul style="list-style-type: none"> - Agenția pentru Protecția Consumatorului și Supravegherea Pieței - Sindicate <ul style="list-style-type: none"> - Mari Reteilieri - MF - BNR - Primul Ministru - Secretarul general al Guvernului - Ministerne - Televiziuni
--	--	--

Naționalitatea în filosofie*

Acad. Alexandru Boboc

1. Tratarea acestei teme, în ciuda celor ce ar putea-o contesta împreună cu contestarea (tot mai insistentă în mediul nostru cultural) ideii naționale, este de un larg interes astăzi, mai ales, în epoca interacțiunilor culturilor lumii. Căci filosofia se dezvoltă în cadrul unei culturi determinate, tocmai în condițiile acestei întâlniri și exprimă unitatea dintre universal și specific la nivelul unei culturi naționale, propunându-și împlinirile valorice în diferitele domenii pe fondul acestei armonii în această unitate.

Așa cum scria Wundt (un mare psiholog și teoretician al istoriei și filosofiei culturii), „dezvoltarea filosofiei, mai mult chiar decât aceea a științelor, este legată de cultura unui popor. O măsură certă, chiar dacă exterioară pentru această cultură este limba. Limba poporului pătrunde mai întâi poezia, apoi științele și cuprinde întreaga particularitate spirituală a națiunilor”¹.

De fapt, caracterul unei națiuni își află expresia „în creațiile ei spirituale”, căci este cunoscut că „documentele istoriei spiritului, mai mult decât cele ale culturii exterioare, îngăduie adevărata privire în adâncul sufletului poporului”; pentru spiritul unui popor sunt importante „toate domeniile vieții spirituale. În știință ca și în artă, în poezie ca și în filosofie, orice popor își valorifică modul lui de a fi și, ca urmare, diferitele domenii ale culturii sunt de o inestimabilă valoare”².

Precizările lui Wundt clarifică și problema circulației unor sintagme folosite în istoria filosofiei: după cum și-au realizat „dominația în filosofie”, s-au remarcat mai întâi Italia, apoi Franța, Anglia, Germania. „În acest sens al unei *succesiuni*,

care pentru stadiile mai târzii nu exclude simultaneitatea, se poate vorbi cu deplin temei de *o eră a filosofiei* (subl. n.) italiană, franceză, engleză și germană”³.

În alți termeni, folosirea unor denumiri pentru apartenența la o cultură (a unui popor) în istoria modernă, precum: filosofia italiană, filosofia franceză, filosofia engleză, filosofia germană, – în sensul de mai sus – creează premise pentru asocierea unor epoci ale creației filosofice la istoria popoarelor (națiunilor) și, ca urmare, putem folosi și „filosofie românească”, fără a angaja ideea de „filosofie națională”, ci doar „naționalitatea în filosofie”.

În fond, creația filosofică este rezultatul activității unor personalități, care aparțin unor națiuni, și nu poate să nu fie și expresie a unei spiritualități. De aceea, în actul de valorizare (istoria, filosofia, în principal) trebuie să ascultăm cumva ceea ce spune Wundt: „În expunerea următoare, autorul nu a tăgăduit nicăieri că el este german și judecă prestațiile filosofice ale altor națiuni din punctul de vedere al științei germane”; „dar poate să ne asigure că această carte este scrisă *sine ira et studio* și că s-a străduit nu numai să nu treacă cu vederea neajunsuri în prestațiile filosofice ale altor națiuni, ci și să recunoască meritele lor”⁴.

2. Așadar, în ciuda acuzației de „naționalism” (de fapt, în istoria modernă, justificat), apelul la „spirit național”, „idee națională”, „cultură națională” nu poate fi exclus. „Este de o mare importanță – scria M. Scher – să deosebim «naționalismul» (după originea sa cu o condiționare de

*Textul, parțial dezvoltat, al comunicării prezentate la Simpozionul Național „Constantin Noica”, Ediția X-a (25–26 mai 2018, Râmnicu Vâlcea)

clasă)” de ideile naționale concrete ce se dezvoltă pe terenul națiunilor; „definim națiunea ca pe o persoană spirituală completă, ceea ce înseamnă că ea posedă și un spirit totalizant (Gesamtgeist), prezent în toate domeniile vieții și culturii ei: în artă, filosofie, știință, drept, economie stat... acest spirit total nu este o însumare a spiritelor individuale... întrucât spiritul național (der nationale Geist) nu este o rămășiță, dincolo de idealurile unei rațiuni general-umane, ci o ridicare peste această rațiune și idealurile ei”⁵.

Ideea națională, spiritul național sunt în firea lucrurilor prin însuși faptul creației și al afirmării personalității unei națiuni. Tăgăduirea valabilității lor devine dovadă de greșită înțelegere, dacă nu de rea voință, chiar «mauvaise-foi»; „Cu aceasta nu spunem că nu pot fi epoci în care etosul unei națiuni și *al unui* cerc de cultură (Europa) capătă o preponderență asupra altora și, ca să spunem așa, preia uneori conducerea lumii înconjurătoare. Dar a conduce este altceva decât a da la o parte, și un popor care conduce temporar este altceva decât un așa-numit «popor ales»”⁶.

3. Pe acest fond trebuie abordată și poziția naționalității în geneza și afirmarea culturală ale unui popor și desigur, în acea formă a culturii care, cum spunea Hegel, «este timpul său, prins în gânduri»: *filosofia*. Numai că „prin însăși natura ei, ca și din cauza situației incipiente a psihologiei popoarelor, ea n-a primit încă o situație clară și definitivă. Dar există în special un al doilea motiv care a determinat alegerea mea. Am crezut că ar fi interesant să aduc cu mine ceva din atmosfera intelectuală a țării mele, în care această problemă este la modă, fiind pusă și discutată cu interes și pasiune”⁷.

Petrovici consideră necesară discutarea acestei probleme pe fondul înțelegerii unității tematice dintre dezvoltarea culturii în țara noastră și filosofia europeană. Căci „România se află într-o stare de spirit specială. Ea speră să arate lumii realitatea forțelor sale creatoare, prea mult timp înăbușite de vicisitudinile circumstanțelor istorice. Ea se consideră capabilă de o contribuție originală în opera civilizației. Este împinsă spre aceasta nu doar de un sentiment intim, cu totul natural, ci este încurajată și de scriitori străini, care s-au exprimat în termeni favorabili asupra perspectivelor viitorului său”⁸.

Problema în cauză nu este „locală”, ci de o circulație vastă. Căci popoarele au „anumite caracte-

teristici tipice și personale, anumite modalități de creație speciale, atât în viața practică, cât și în modalitatea de a privi lucrurile ideale și a le exprima”⁹.

Dacă este adevărat că există „un spirit național”, este adevărat și „că este periculos să-l încadrăm într-o formulă prea simplă și prea rigidă, întrucât spiritul național este o realitate complexă și schimbătoare, având poate virtualități ignorate, pe lângă caracteristici mai evidente și mai verificate. Nu este vorba atât de caracteristici cu totul aparte, cât de *un dozaj* special și de un echilibru diferit al aspectelor generale ale spiritului omenesc”¹⁰.

Făcând deosebirea între operele de artă care „au legături profunde cu spiritul național”, pe fondul „felului specific de a fi al popoarelor”, reține atenția asupra faptului că „trăsăturile etnice au o influență redusă, aproape insesizabilă, asupra lucrărilor din științele pozitive”, dar „trecând la acțiune și devenind falnică”, activitatea științifică poate să primească „amprenta aptitudinii popoarelor”¹¹.

Situația filosofiei nu este însă aceeași. Deși sistemele filosofice „nu pot fi niciodată separate de personalitatea autorilor lor” (așa cum o arată numeroase exemple), trebuie remarcat că „influențele etnice” nu pot „să traseze un cadru riguros concepțiilor filosofice apărute în diferite țări ale lumii”¹².

În ciuda elementelor comune, care „construiesc mai ușor punți, între filosofii diferitelor popoare”, trebuie precizat „că imposibilitatea de a exclude complet elementul etnic din filosofie este cu totul altceva decât căutarea lui”, „culoarea națională a unei filosofii poate fi un fapt, dar nu un program”¹³.

Căci „speculația filosofică” trebuie să se orienteze „spre valorile absolute universale și nu să se închidă în mod conștient în relativitatea unui punct de vedere strict limitat”¹⁴.

Mult mai târziu (de fapt, în zilele noastre), întâlnim un sens „care pornește de la observația că există mereu o suprapunere între distincții de conținut și denotațiuni naționale, cum ar fi identificarea filosofiei americane cu filosofia analitică, aceasta nu e în fond decât tot o ramură desprinsă din cea continentală...”¹⁵.

4. Cea mai importantă idee rezultată din cele relatate mai sus este cea a legăturii „filosofiei naționale” cu un anumit „spirit al poporului” și, în

consecință, conectarea la valorile consacrate („europene”, se spune de obicei) rămânând deschisă problema unei valorificări a ei în ceea ce am numi „harta universalității”.

Așa cum spunea Wundt, „există două indicii, cărora aici, mai ales dacă sunt cercetate, le revine o valoare decisivă: unul constă în aria de răspândire la care ajunge în propriul ei timp o filosofie, celălalt în influența pe care ea o exercită asupra dezvoltării pe mai departe a gândirii filosofice a națiunii proprii”¹⁶.

Un apel la concepții „clasice” (Fichte, Hegel, Marx ș.a.) ne pune în fața rolului filosofului (în epoca sa, cu alegerea sa, și pentru nevoile națiunii căreia îi aparține). „A concepe ceea ce este – scria Hegel – este sarcina filosofiei... În ce privește individul, fiecare este, desigur, un fiu al timpului său; așa este și *filosofia, timpul său* prins în gânduri”¹⁷.

Așadar, filosofia „are o legătură mult mai strânsă cu istoria ei decât are o altă știință cu propria ei istorie” și de aceea istoria filosofiei raportează sistemul filosofic „la interesele culturale ale timpului său”, mai exact „în doctrina unui mare gânditor noi vedem ceva mai mult decât simplul reflex al personalității acestuia, anume: cunoaștem din ea conținutul rațional, concentrat și constituit conceptual al timpului său”¹⁸.

„Între un aparent trecut” și „treapta prezentă atinsă de filosofie” legătura este esențială: privite din punct de vedere istoric, marile „fapte ale gândirii” se înfățișează mai întâi „ca locuri ce aparțin trecutului și se află dincolo de realitatea noastră actuală. Dar, în fapt, ceea ce noi suntem, suntem totodată și istoricește”¹⁹.

Legătura filosofiei cu istoria, mai exact cu spiritul unui popor justifică în mare măsură considerarea a ceea ce-i specific filosofiei în cultura unui popor. „O cultură internațională în sensul unei unități care, fie în prezent, fie în viitor, să depășească toate culturile naționale, nu există, căci aceasta ar însemna o decădere (Untergang) a națiunilor, a disponibilităților și a produselor specifice culturii izvorâte din felul propriu al națiunii. De aceea «cultură internațională» se mărginește la intersecția culturilor naționale particulare. Se reia cu aceasta acea deosebire dintre conceptele de *civilizație* și *cultură*, în sensul că civilizația este un produs comun în cultură al popoarelor și de aceea ea este în esență aceeași pentru toate și domină relațiile pașnice... Dar ea este o latură exterioară, alături de care fiecare națiune își are propria cultură, care nu poate să fie

înlocuită cu alta și căreia fiecare stat național îi dă formă adecvată”²⁰.

5. „Cultură națională” constituie astfel cadrul ființării unei filosofii, ea însăși o expresie a spiritului național, a identității culturale a unei națiuni. De aici survine și problema raportului dintre universalitatea filosofiei și delimitările impuse de ideea *națională*. După ce criteriu? Căci filosofia nu e refractară la contextualizări specifice.

Revenim la Wundt, care preciza: „Este cunoscut că specificul unei națiuni își află în creațiile ei spirituale o expresie a tuturor produselor ei, căci documentele istoriei spiritului ne îngăduie mai mult decât cele ale culturii exterioare să privim în adâncul sufletului poporului”²¹.

Analiza felului de a fi al spiritului unui popor este hotărâtoare pentru a înțelege, kantian vorbind, condiția de posibilitate a unei filosofii. „Pentru modul de a fi al unui popor – scria Wundt – toate domeniile vieții spirituale sunt de aceeași importanță. În știință ca și în artă, în poezie ca și în filosofie, fiecare popor își valorifică felul lui de a fi. Totuși, aici diferitele domenii sunt de valori inegale. De fapt, științele particulare nu sunt internaționale în gradul înalt în care sunt considerate de obicei; dar circulația științifică intensă împinge deosebirile în planul din spate (Hintergrund). Același lucru nu-i valabil în aceeași măsură pentru artă. Numai poezia posedă aici, prin conținutul de idei legat de limbă, o valoare deosebită pentru cunoașterea impulsurilor sufletești vii în popor. Alături de ea se situează însă, ca expresie a caracterului spiritual al națiunilor în prima linie, *filosofia*. Nu pentru că, așa cum s-a constatat, ar fi ea însăși o poezie în concepte, ci întrucât „în concepția despre lume, pe care o creează, pornind de la conștiința științifică a epocii ei, preia impulsurile morale (sittlichen) care mișcă poezia, ea este înrudită cu aceasta”²².

Dar nu orice filosofie poate să ridice pretenția „de a fi în acest sens expresia epocii și a vieții unui popor”. De aceea și este necesară sublinierea unor particularități, care țin de etosul și de armonizarea tradiției și a actualității în cultură.

Pe acest fond devine inteligibilă preocuparea filosofilor de a purta de grijă destinului unui popor, promovând *ideea națională* (în fond, specificul, identitatea națiunii), așa cum îndeamnă în istoria culturii noastre, de pildă: C. Rădulescu-Motru, M. Vulcănescu, L. Blaga, C. Noica.

„Pe privilegiu – scria Rădulescu-Motru – nu se poate clădi destinul unui popor... În același timp,

naționalismul bazat pe privilegiile etnicului este cu totul străin de tradițiile neamului românesc... Românismul este școala energiei românești. Prin aceasta înțelegem că este spiritualitatea chemată să ne dea încredere în viitorul neamului”²³.

Încrederea în ceea ce putem afirma ca popor în solidarizarea pașnică a neamurilor a fost subliniată și de Lucian Blaga și de Constantin Noica. Alături de *Românismul* lui C. Rădulescu-Motru se situează, credem, ca scrieri de referință, *Spațiul mioritic și Sentimentul românesc al ființei*.

În acest context devin grăitoare cuvintele: „Poate că veacul însuși are nevoie să-și angajeze teribilele sale noutăți *întru ceva*. În acest sens, experiența noastră spirituală ar putea nu numai să ne învețe cum să fim noi înșine întru lumea de astăzi, dar și cum să fim de folos unei astfel de lumi înnoitoare”²⁴.

Note

¹ W. Wundt, *Die Nationen und ihre Philosophie*, A. Kröner Verlag in Leipzig, 1918, p. 11. „Sub semnul filosofiei moderne, continuă Wundt, filosofia se desparte de gândirea medievală în orientări în care se exprimă caracterul spiritual al popoarelor”. Cuvântul lui Fichte: „die Philosophie, die man hat, zeigt was für ein Mensch ist”, își poate extinde valabilitatea și asupra națiunilor. Separarea amintită începe în epoca în care latina domina atât filosofia, cât și științele și devine mai clară acolo unde își face intrarea limba unui anumit popor (*Ibidem*).

² *Ibidem*, p. 3, 4. Alături de *poezie*, „ca expresie a caracterului spiritual al națiunilor se situează în prima linie *filosofia*” (*Ibidem*, p. 4)

³ *Ibidem*, p. 12. Este semnificativ că T. Maiorescu (în *Prelegeri de filosofie*) a urmărit aproximativ în acest mod istoria filosofiei: „Astfel în primul an vom începe cu istoria filosofiei la germani, în al doilea an vom continua cu francezii..., iar în al treilea an ne vom ocupa cu filosofia engleză” (T. Maiorescu, *Prelegeri de filosofie*, 1884–1909, în: T. Maiorescu, *Opera filosofică*, București, Editura Academiei Române, 2017, p. 525.) Faptul că începe cu „istoria filosofiei germane contemporane” este motivat prin poziția lui Kant în această posteritate și prin ideea că aici „progresele filosofiei, precum și efectele ei asupra mersului omenirii se resimt neîndoios” (*Ibidem*).

De fapt, marile istorii ale filosofiei au consacrat sintagmele: empirismul englez, raționalismul francez și ideologismul german.

⁴ W. Wundt, *op. cit.*, p. 5–6.

⁵ M. Scheler, *Nation und Weltanschauung*, (1923), în: *Schriften zur Soziologie und Weltanschauungslehre*, 2. Aufl., Frencke Verlag, Berlin u. München, 1923, p. 121, 344. „Virtuțile unei națiuni își au neajunsurile lor, dar și neajunsurile își au virtuțile lor. E o dovadă de neștiință să amesteci etosul unei națiuni cu acela al altora. Căci lipsește măsura comună, sfera comună de comparație” (*Ibidem*, p. 345).

⁶ *Ibidem*, p. 347.

⁷ I. Petrovici, *Naționalitatea în filosofie*. Conferință ținută la Sorbona, la 27 ianuarie 1932, publicată în: „La Revue Mondiale”, nr. din 15 martie 1932, reprodusă în: „Revista de filosofie”, Vol. XVII, 1932, apoi (în traducere) în: I. Petrovici, *Opere filosofice*, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 901. „Ardoarea cu care această problemă se pune actualmente în țara mea, a avut poate influența ei în alegerea subiectului meu, deși problema în cauză nu este deloc locală, iar argumentele invocate au o circulație vastă, deoarece le putem întâlni în mai multe puncte ale spiritului” (*Ibidem*, p. 902).

⁸ I. Petrovici, *op. cit.*, p. 901. „Descoperind în concepțiile filosofice ale altor popoare, continuă autorul, culoarea specială a dispozițiilor lor etnice, unii – aș putea spune cea mai mare parte – preconizează direcții filosofice care să-și aibă rădăcinile împlântate în caracteristicile popoului român, în tradițiile lui și care să urmărească cu scrupulozitate tendințele instinctive ale înțelepciunii populare” (*Ibidem*, p. 901–902).

⁹ *Ibidem*, p. 902.

¹⁰ *Ibidem*. Nu s-a stabilit încă, observă autorul, legăturile necesare dintre diversele trăsături spirituale ale unei fizionomii etnice, pentru a putea ca, în prezența uneia dintre ele, să deducem cu certitudine esența alteia...” (*Ibidem*).

¹¹ *Ibidem*, p. 904.

¹² *Ibidem*, p. 906.

¹³ *Ibidem*, p. 907, 908.

¹⁴ *Ibidem*, p. 908. Dar „spiritul uman universal n-ar putea avea acest rol, dacă diferitele spirite individuale n-ar aduce nota lor aparte și contribuția lor separată” (*Ibidem*, p. 910).

¹⁵ Marc Crépon, „L'idée de «philosophie nationale»” (în: André Jacob, *Encyclopédie philosophique universelle*, tome 4, PUF, Paris) comentat în: Claudiu Mesaros, *Ideea de filosofie națională*, în (D. Maci), *Receptări ale lui Platon și Aristotel în spațiul cultural românesc* (Eikon, Cluj-Napoca, 2010), p. 137. Autorul comentat (M. Crépon) trece în revistă „trei strategii de întemeiere a ideii de filosofie națională”, de interes fiind a treia strategie, conform căreia „filosofia națională conține un relativism intrinsec, în virtutea căruia avem mereu o diferență între filosofia tributară unui cadru

național, respectiv filosofii străine, nereceptive la teoriile istorice și culturale ale unei culturi sau ale unui timp” (*Ibidem*).

¹⁶ W. Wundt, *op. cit.*, p. 5.

¹⁷ G.W. Hegel, *Principiile filosofiei dreptului*, București, Editura Academiei Române, 1969, p. 18. Trebuie să ținem seama de faptul că „există și au existat diferite filosofii. Adevărul este însă unul” (*Idem, Prelegeri de istorie a filosofiei*, I, 1963, p. 27).

¹⁸ W. Windelbund, *Geschichte der Philosophie*, în: *Die Philosophie im Beginn des 20. Jahrhunderts*, Heidelberg, 1905, p. 178,186).

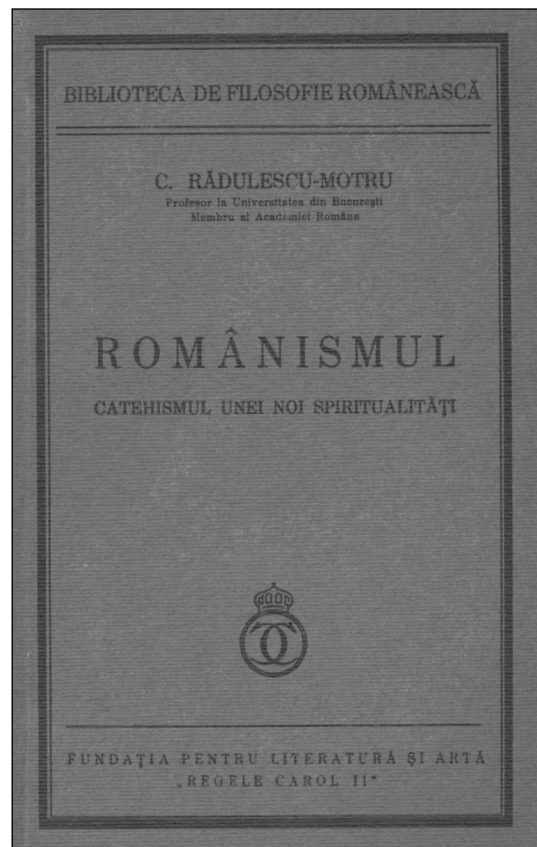
¹⁹ G.W. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, I, p. 13.

²⁰ W. Wundt, *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgeschichte von Sprache, Mythos und Sitte*, A. Kröner Verlag in Leipzig, Band X: *Kultur und Geschichte* (1920), p. 179.

²¹ W. Wundt, *Die Nationen und ihre Philosophie*, p. 3.

²² *Idem*, p. 4. „Întrucât ea caută să ridice aceste impulsuri, care se mișcă în sufletul poporului, la conștiința de sine, ea dă prin aceasta un tablou de ansamblu al valorilor spirituale ale culturii naționale, așa cum domeniile particulare oferă (gewähren) ca atare numai în iradierea lor” (*Ibidem*).

²³ C. Rădulescu-Motru, *Românismul, catehismul unei noi spiritualități* (1936), București, Ed. Garamond, 1996, p. 155. Textul ce urmează poate constitui un motto (la orice carte despre poporul și cultura noastră): „Am avut începuturi de organizare politică și culturală, care pe orice popor l-ar cinsti. Și avem încă destulă vitalitate pentru a influența

cu succes o perioadă de renaștere... Este timpul să avem curajul ca, după întregirea neamului, să ne afirmăm și credința în destinul neamului” (*Ibidem*, p. 155, 156).

²⁴ Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, Ed. Eminescu, 1978, p. 12.

Emergența filosofiei din cultură

*Marin Aiftincă**

A pune în discuție tema *Emergența filosofiei din cultură* (*Philosophy Emerging from Culture*) nu este un gest gratuit, ci o provocare izvorâtă din frământările lumii în care trăim. Așa cum apare ea formulată, tema exprimă un adevăr care nu este de la sine înțeles. Pentru că filosofia nu poate fi concepută în afara culturii, dar nici nu poate fi cufundată în apele acesteia. Ea rămâne, cum a fost primită încă din Antichitatea clasică greacă, cea mai înaltă îndeletnicire omenească sprijinită, însă, pe solul fertil al culturii întregi. Apare aici o relație pe care vom încerca să o explicăm în cele ce urmează, nu înainte de a lămuri sensul în care folosim conceptele de *cultură* și *filosofie*.

Sunt cunoscute numeroasele tentative firești, dar nu de puține ori eșuate, fără a fi zadarnice, de a surprinde într-o definiție generală, unanim acceptată, un fenomen atât de complex și multistratificat cum este cultura. Dincolo de aceasta însă, nu se poate să nu recunoaștem că, în realitate, cultura vizează manifestările omului de la simplul gest cotidian, la cele mai elaborate creații ale spiritului; de la raportarea noastră la lume până la cele mai răscolitoare interogații privind sensul vieții¹. Ea constituie întregul din care spiritul reflexiv este parte. Prin urmare, pornim de la om în integralitatea lui, ca unitate dintre rațiune și afecte, care se exprimă printr-o diversitate de acte, simboluri, valori din care se încheagă lumea culturii. Un prim paradox se ivește aici: ființa finită sub raport biologic, omul înfruntă infinitul prin gândire și creație². Din această confruntare fără sfârșit se nutresc iubirea, bucuria și speranțele, întrebările esențiale și sentimentul tragic al vieții; sunt energiile spiri-

tuale din care se țese pânza colorată a culturii. Reprezentând forma definitivă a omului de a fi în univers, cultura este, în esență, aceeași oriunde ne întoarcem privirile, ceea ce reliefează universalitatea și valabilitatea ei.

Dacă schimbăm planul abordării, plasându-ne în unghiul de vedere al spațio-temporalității, imediat observăm că există o multitudine de culturi, modelate sub influența istoriei și a factorilor cosmici. Ca urmare, avem de-a face cu o cultură chineză, coreeană, egipteană, greacă, americană, rusă, franceză, română etc.; deci, cu o multitudine de culturi naționale. În ființa fiecăreia se regăsește un ansamblu de trăsături distincte, spirituale și materiale, afective și intelectuale, care individualizează și diferențiază comunitățile naționale, etnice, regionale etc. În structura ontologică a fiecărei culturi distingem, în afară de arte și literatură, moduri de viață, un sistem de valori, tradiții și credințe care îi configurează identitatea în lume și prin care ea participă la bogăția și frumusețea culturii universale.

Înțelegând lucrurile din perspectiva schițată mai sus, nu mai poate fi pusă la îndoială veracitatea ideii potrivit căreia, în esență, cultura este unică în universalitatea ei, dar se particularizează prin trăire și creație, potrivit cu locul și timpul în care se zămislește și se dezvoltă. Pe acest adevăr este fundat faptul că vorbim astăzi despre cultură și culturi, fără tentația postmodernistă de supraestimare a relativismului ipostaziat în forma individualului, a localului, fragmentarului.

Dincolo de varietatea ipostazelor sale concrete, cultura ca întreg este, după cum anticipam mai sus, structurată în forme distincte, precum limbajul,

*Profesor universitar dr., secretar științific, Secția de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie a Academiei Române

mitul, religia, arta, știința, morala, statul etc.³ Sub ele sunt ordonate actele și bunurile culturale. Ca modalități în care se întrupează valorile, aceste forme, luate în sine, au o unitate interioară și toate, împreună, se armonizează dând o identitate culturilor naționale, pe ale căror valori se sprijină cultura universală. Între cele menționate, filosofia este o formă a culturii care, prin conținutul și finalitatea ei, și-a cucerit un statut aparte în sistemul culturii, din care își trage sevele hrănitoare. Așa cum a evoluat din veacul al VII-lea î.Hr. până în vremea noastră, filosofia s-a afirmat ca fiind cea mai înaltă expresie a culturii⁴.

Înainte de a reliefa poziția deținută în universul culturii, trebuie să precizăm accepțiunea pe care o dăm aici filosofiei. Conceptul însuși de filosofie este un concept filosofic fundamental, nu lipsit de problematizări. Firește, nu vom face acum un excurs în istoria definițiilor ce s-au dat filosofiei, a rolului și valorii sale de-a lungul timpului. Nu se poate, totuși, să nu amintim cel puțin că Platon, prin vocea lui Socrate, ne spune că mirarea dezinteresată din punct de vedere utilitar este motivul ce l-a determinat pe om să caute înțelepciunea⁵. Este vorba de înțelepciunea privită ca știință a cauzelor prime, adică de filosofie.

Preluând această idee, Aristotel adaugă: „... dacă oamenii s-au îndeletnicit cu filosofia spre a evita neștiința, e limpede că au năzuit spre cunoaștere pentru a dobândi o pricepere a lucrurilor, și nu în vederea unui folos oarecare”⁶. Desigur, filosoful nu se referă la orice fel de cunoaștere, ci numai la cunoașterea adevărului. De aceea, Stagiritul este îndreptățit să afirme că „filosofia se numește știința adevărului”⁷, *epistemé tes alétheias*. Nu intră în discuție aici adevărul ca existență a ființării manifeste, cu care operează simțul comun, nici adevărul fenomenelor și lucrurilor de care se ocupă științele particulare. El se referă la un adevăr prim ce are ca temei Ființa⁸ și care este, totodată, însușirea fundamentală a acesteia, cum va afirma, în contextul altei viziuni, contemporanul nostru, Heidegger, adică un adevăr absolut ce valorează prin universalitatea lui. Și astfel, numai în măsura în care *participă* la ființă, orice lucru, ca modalitate a ființării, *participă* la adevăr. Luând în considerație diferența ontologică, potrivit concepției lui Heidegger, adevărul suferă o modificare în planul ființării. Aici adevărul, ca „ajungere-la-prezență”, este conceput drept *idéa* și poate fi înțeles ca fiind o „corectitudine a reprezentării ființării”⁹. Devenit însă corec-

titudine prin supunerea sa la Idee, adevărul nu mai este trăsătura fundamentală a ființei, ci devine „semnul distinctiv al cunoașterii ființării”¹⁰. Ca urmare, aspirația noastră permanentă către „adevăr”, în sensul adecvării actului gândirii la Idee, este călăuză cunoașterii ființării. Se poate spune astfel că, în genere, „omul gândește în funcție de «idei» și apreciază tot ceea ce este real în funcție de «valori»”¹¹. Din această perspectivă, Heidegger susține că, de la Platon încolo, „gândirea asupra ființei ființării” devine „filosofie”. Având caracterul a ceea ce mai târziu se va numi „metafizică”, gândirea este înțeleasă ca ridicare a privirii către „Idei”¹².

Cu aceste dezvoltări ne-am surprins ancorând în plină Școală heideggeriană, care, evident, nu e nici singura și nici definitorie pentru filosofarea din zilele noastre. Transgresând granițele diferitelor „școli” de gândire, filosofia actuală, sub impulsul propriilor reflecții și al influenței culturii în genere, se structurează în jurul unor complexe problematice din care se configurează imaginea sa, ce poartă semnele crizei încă din veacul trecut. Indiferent însă de înțelesurile ce le-a primit, ca știință a adevărului, știință a științelor, explicare teoretică a lumii, concepție a rostului omului în lume, doctrină a valorilor etc.; indiferent de fragmentarea determinată de specializările sale curente grupate în filosofii orientate spre tradiție, spre practică și spre știință¹³, ori de conceperea sa din perspectiva uneia sau alteia dintre paradigmele ontologică, mentalistă sau lingvistică, filosofia poate fi definită drept „știință fără prejudecăți a principiilor sau a fundamentelor prime prin care cunoștința și viața dobândesc o unitate și un sens”¹⁴. Mai sintetic, putem spune că, păstrându-și caracterul științific și rațional, filosofia a rămas în esență ceea ce a fost mereu: știință a adevărului și a sensului lumii. Constrânsă de crizele contemporaneității, filosofia este chemată să-și centreze demersul reflexiv asupra prezentului, pentru a-și cuprinde epoca în gânduri, cum spunea Hegel.

Atât de complexă în conținutul și evoluția ei, filosofia este o formă fundamentală a creației culturale, caracterizată prin reflecție critică și analiză profundă asupra existenței sau ființării și cuprinderea sa, prin gândire, ca totalitate necondiționată, infinită. Filosofia nu se mulțumește să cunoască existența exterioară, copleșitoare prin formele ei de manifestare, prin ceea ce nu ni se dezvăluie; ea tinde, în egală măsură sau chiar mai mult, să cunoască

existența interioară a omului ca ființă spirituală, cu reprezentările, sentimentele, ideile, aspirațiile și idealurile sale, care alcătuiesc o existență spirituală ce se obiectivează prin cultură. De aceea, filosofia găsește în cultură o cale de acces către om și, totodată, solul fertil din care se nutrește.

Dacă admitem ideea afirmată mai sus că, în genere, cultura este întregul, filosofia nu este altceva decât parte a acestui întreg. Este partea care cuprinde și reflectă acest întreg ca existent. Ca parte a întregului, filosofia are unele determinații date de întreg. Dintr-un atare unghi de vedere este pe deplin îndreptățită observația ce s-a făcut, că filosofia reprezintă conștiința de sine a unei culturi.

În vastul material pe care i-l oferă mitologia, religia, limbajul, moravurile, etica, dreptul, tehnica, știința, arta, formarea comunității umane, filosofia descoperă bogate surse ale unor teme fundamentale de reflecție și construcție metafizică, sugestii revelatorii pentru anumite direcții de cunoaștere și elaborări conceptuale. Mitologia și religia, de pildă, explică și interpretează lumea și viața omului în raport cu absolutul și eternitatea, proiectând o viziune despre lume și destinul omului. Nu atât materia, cât mai ales forma imaginației mitice și a gândirii¹⁵ provoacă mereu filosofarea. La rândul ei, limba ca formă a culturii nu este numai un mijloc de comunicare sau depozitarul experienței omului, dobândite în efortul necurmat de a percepe, cunoaște și interpreta lumea în care trăiește; ea este o premisă și, totodată, o condiție a filosofării însăși. La fel putem vorbi despre știință, care oferă rezultatele cunoașterii, parțiale și concrete, în forma conceptelor, teoriilor, dând o explicație causală realității, pe care filosofia își fundează elaborările teoretice. De asemenea, cea mai pregnantă formă a culturii, arta, propune o percepție sensibilă a realității, pe care o exprimă prin simboluri estetice. Structurate în operele artistice, aceste simboluri surprind armonia frumuseții, cu reflexe metafizice, și mențin laolaltă o lume a materiei și o alta a spiritului. Astfel, simbolurile estetice iradiază sensuri ce dezvăluie un adevăr la care nu se poate ajunge pe o altă cale¹⁶, ceea ce reliefează semnificația filosofică a artei.

Interrelate între ele, formele culturii nu alcătuiesc, totuși, un amalgam indistinct. Ele sunt autonome și ființează prin întruparea valorilor specifice în bunuri culturale. Autonomă ea însăși, filosofia se detașează dintre celelalte forme ale culturii nu doar prin faptul că se nutrește din realizările și

valorile lor, recunoscându-și astfel emergența din cultură. Ea se ridică deasupra acestora și cercetează cultura în întregul ei, ca totalitate, încercând să-i descopere elementele unificatoare, punctele de confluență, pe care le aduce apoi sub stăpânirea conceptelor și a principiilor cu valabilitate universală. Așa cum afirmă Cassirer, „Aici nu căutăm o unitate a efectelor, ci o unitate a acțiunii; nu o unitate a produselor, ci o unitate a procesului creator”¹⁷. Împotriva exceselor relativiste, filosofia caută, astfel, să pună în relief unitatea cognitivă, creativă și normativă a speciei umane. Trebuie să subliniem că filosofia nu dă lecții niciunui domeniu al culturii, dar descoperă esența și profunzimile existenței, arată valorile ce trebuie să călăuzească viața oamenilor și, în același timp, identifică sensul și idealul culturii, care este chemată nu doar să se ofere omului spre contemplație, cât mai ales să-l îndrume în efortul de a se desăvârși pe sine prin educație și cunoaștere.

În acest sens este întemeiată observația lui Vasile Băncilă: „În orice cultură trebuie să existe un centru care să indice valoarea supremă, iar acesta nu poate fi decât metafizic”¹⁸. Pentru că sensul vieții este mult mai înalt decât felul în care ea ne apare în aspectele empirice curente. O cultură lipsită de profunzimea metafizică este o simplă amăgire, o superficialitate ușor perisabilă.

Abordând problema emergenței filosofiei din cultură, nu putem ocoli încă două aspecte esențiale. Primul îl constituie faptul că evoluția formelor culturii în individualitatea lor și a culturii în ansamblu pregătește apariția filosofiei, ca rezultat al unei necesități spirituale resimțite de oameni. Pentru că omul, ajuns la conștiința de sine, nu-și poate trăi viața numai în prezent, în perisabil și efemer. El caută liber esența, universalul, sondează eternul și infinitul, caută valorile spirituale absolute, încercând să se înțeleagă pe sine și sensul existenței sale. Fortificat de spiritualitatea culturii, gândul depășește experiența, limitatul și se ridică liber spre general și transcendent, devenind filosofie. În sensul acesta, Hegel consideră că pentru filosofare este nevoie „ca un popor să iasă, în genere, din viața sa concretă și să atingă un anumit nivel de cultură spirituală”¹⁹. De aceea, filosofia, ca „doctrină a adevărului absolut”²⁰ și, în consecință, ca formă autonomă a culturii, apare în diferite etape istorice și numai la unele popoare, iradiind în alte spații culturale, unde poate să fie, înainte de toate, însușită prin studiu și apoi să devină o formă

autonomă de cultură. Istoria ne arată că există culturi cu un autentic prestigiu valoric, dar care nu au izbutit încă să ateste, prin opere adecvate, concentrarea gândului în sine. Aceasta demonstrează că filosofia pretinde condiții speciale pentru apariție, între care limbajul și tradiția culturală sunt cele mai importante²¹.

Cel de-al doilea aspect menționat mai sus este cuprins în următoarea interogație: dacă, în genere, Cultura este expresia sintetică a etnicului, a sufletului unei națiuni, filosofia are și ea un caracter național? Răspunsul nu este simplu și, tocmai de aceea presupune o analiză complicată, care depășește intenția lucrării de față. Postulând emergența filosofiei din cultură trebuie să recunoaștem statutul său aparte față de mai toate formele culturii, statut oarecum analog celui al științei, care este, în esență, impersonală. Nici în filosofie nu se poate vorbi de prezența spiritului național, întrucât filosofarea, liberă de orice fel de constrângeri, nu este sedusă de cunoașterea particularului, a efemerului; ea are ca obiect cunoașterea totalității, a universalului, a eternului și absolutului. Acest tip de cunoaștere nu este posibilă prin percepția nemijlocită, și nici prin intuiție, sensibilă sau intelectuală, ci numai prin travaliul gândului, al reflecției filosofice obiectivate în concepte.

Este adevărat însă că filosofia nu se afirmă sub zodia anonimului. Observația lui Platon, cum că „mulțimea nu va fi niciodată filosof”, își păstrează actualitatea²². Ca orice tip de creație spirituală, filosofia este opera individuală a gânditorilor eminenți, a personalităților care, oricât se străduiesc să evite subiectivismul în creația filosofică, nu se pot sustrage complet însușirilor poporului căruia îi aparțin, temperamentului și modului în care acesta se raportează la lume, ceea ce constituie baza diferențierilor culturale dintre comunitățile umane. Această temă, fiind supusă analizelor concrete, a permis identificarea unor corelații între filosofie și dispozițiile spirituale proprii unei națiuni. Pe un atare temei se consideră că filosofia franceză este raționalistă, cea germană este idealist-speculativă, cea engleză este empiristă, cea americană este pragmatică etc.²³ De aici putem aserta că, din unghiul de vedere al orientării problematice, frecvenței și priorităților tematice, filosofia poartă amprenta însușirilor sufletești specifice unei națiuni, reliefând o dominantă a filosofării, cum am arătat mai sus. Dar complexitatea spiritului național și fenomenul comunicării interculturale

dau acestei dominante un caracter neexclusivist. O dovedește cultura națiunilor amintite, dar și a altora, unde întâlnim diferite sisteme filosofice cu o arie de răspândire ce transcende culturile naționale. În Germania, de exemplu, pe lângă orientările metafizice locale se afirmă, în diferite etape istorice, pozitivismul, materialismul, existențialismul²⁴, penetrând toate domeniile vieții spirituale.

Dacă ne referim la România, încercările istorice dramatice prin care a trecut poporul român au imprimat filosofiei un caracter raționalist. Faptul este confirmat nu numai de construcțiile teoretice proprii, dar și de curentele filosofice primite din afara culturii noastre, cum sunt cartesianismul, kantianismul, neokantianismul etc., ce au fructificat în discursul filosofic de la noi. Exemplele de acest fel confirmă caracterul universalist al filosofiilor, dar și faptul că ele sunt expresia spiritului epocii în care apar și se manifestă. Totodată, filosofiile transcend spiritul timpului lor, făcând din acesta obiect al reflecției filosofice, anticipând prin cunoaștere noi forme ale dezvoltării. Astfel, filosofiile nu se anihilează reciproc; ele sunt complementare și se armonizează într-un vast orizont al universalității, exercitând, în același timp, o retroacție asupra celorlalte forme ale culturii.

În concluzie, cultura, privită în perspectivă spațio-temporală, este forma obiectivată a spiritului unei națiuni. Filosofia, fiind emergentă din cultură, poartă, într-o anumită măsură, amprenta spiritului național, ceea ce nu înseamnă că trebuie să căutăm în mod conștient aceste influențe și să ne subordonăm lor. „Culoarea națională a unei filosofii poate fi un fapt, dar nu un program”²⁵. Filosofia nu se limitează la „fatalități ereditare”, la particular și relativ. Ea caută întregul, valorile universale și absolute, printr-un efort neslăbit de cunoaștere, fundat pe rațiune, nu pe afecte. Acceptând ideea că filosofia nu stă deasupra epocii sale²⁶, ea este chemată să-și centreze reflecția filosofică asupra timpului nostru, marcat de grave probleme existențiale, pentru a delimita o nouă paradigmă a dezvoltării în viitor. O asemenea paradigmă credem că nu poate fi alta decât raționalitatea, cu toate că și ea nu este scutită de anumite primejdii. Pentru că numai rațiunea este aptă să facă diferențierile necesare, să conserve diferențele și să valorifice patrimoniul culturii universale, făcând posibilă comunicarea între oameni și culturi, ceea ce reprezintă o premisă majoră a dezvoltării durabile.

Note

- ¹ Vezi Marin Aiftincă, *Filosofia culturii*, București, Ed. Academiei Române, 2008.
- ² Cf. Georg Simmel, *Philosophische Kultur* (Gesammelte Essays), Dritte Auflage, Postdam, Gustav Kiepenheuer Verlag, p. 236.
- ³ Vezi Heinrich Rickert, *Grundprobleme der Philosophie*, Tübingen, 1936, p. 169–197; Ernst Cassirer, *An Essay on Man. An Introduction to a Philosophy of Human Culture*, Yale University Press, 1944, tradusă în limba română și apărută la București, Ed. Humanitas, 1994..
- ⁴ Mircea Florian, *Îndrumare în filosofie*, București, Ed. Științifică, 1992, p. 27.
- ⁵ Platon, *Theaitetos*, în *Opere*, VI, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 199.
- ⁶ Aristotel, *Metafizica*, București, Ed. Academiei Române, 1965, p. 55.
- ⁷ *Ibid.*, p. 95.
- ⁸ Vezi: Martin Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit*, apărută în limba română, în vol. *Repere pe drumul gândirii*, București, Ed. Politică, 1988.
- ⁹ *Ibidem*, p. 202.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 198.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 202.
- ¹² *Ibidem*, p. 199.
- ¹³ Vezi: Helmuth Fahrenbach, *Zur Problemlage der Philosophie*, Frankfurt/M., 1975, apud Ekkehard Martens, Herbert Schädelbach, *Philosophie. Ein grundkurs*, 1991, publicată în limba română la București, Ed. Științifică, 1999, p. 13.
- ¹⁴ Mircea Florian, *Philosophia perennis*, Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2004, p. 71.
- ¹⁵ Ernst Cassirer, *Eseu despre om*, ed. cit., p. 105.
- ¹⁶ Vezi: Marin Aiftincă, *Misterul artei și experiența estetică*, București, Ed. Academiei Române, 2007, p. 53.
- ¹⁷ Ernst Cassirer, *op. cit.*, p. 102.
- ¹⁸ *Filosofia vârstelor*, București, Ed. Anastasia, 1997, p. 76–77.
- ¹⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, traducere de D.D. Roșca, București, Ed. Academiei, 1963, p. 55, 56.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 20.
- ²¹ Vezi și Alexandru Surdu, *Forma universalității în cultură*, în vol. *Teologie și analiză*, editor Mihai Vasile, București, Ed. Academiei Române, 2007, p. 14.
- ²² Apud: Max Scheler, *Die Stellung des menschen im Kosmos*, tradusă în limba română de Vasile Muscă, Cluj-Napoca, Ed. Paralela 45, 2001, p. 103 și urm.
- ²³ Cf. Ion Petrovici, *Naționalitatea în filosofie*, în vol. *Opere filosofice*, ediție de Gh. Vlăduțescu, Alexandru Boboc, Florin Frunză, Sabin Totu, București, Ed. Academiei Române, 2006, p. 904–906.
- ²⁴ Vezi: Ion Petrovici, *op. cit.*, p. 906, 907.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 908.
- ²⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *op. cit.*, p. 58.

O fereastră spre viitor

Acad. Dan Dascălu

„Viitorul este suma pașilor pe care îi faci, inclusiv ai celor mici, ignorați sau luați în râs.”

Henri Coandă

„Seamănă și pe piatră,
din sămânța moartă, putrezită,
din gunoiul paserilor care vor veni să prade,
se va naște sămânța viitorului, care va crește.”

Nicolae Iorga

Cu 25 de ani în urmă, curând după înființarea Secției de știința și tehnologia informației a Academiei Române, **s-a deschis o fereastră spre viitor** prin apariția **Institutului de Microtehnologie (IMT)**, ca urmare a unei hotărâri de guvern datată 23 iulie 1993. Rolul Academiei Române în înființarea și dezvoltarea acestei instituții a fost prezentat anterior [1]. Vom arăta în articolul de față **cât de importantă a fost crearea acum un sfert de secol a acestei entități de cercetare** (prima de acest fel din estul Europei), pentru menținerea României în contact cu tehnologiile avansate¹, dar mai ales cât de promițător a evoluat domeniul în acest sfert de secol, astfel încât **în acest moment** el contribuie esențial la **deschiderea** unei noi perspective asupra **viitorului** civilizației umane.

Într-adevăr, microtehnologiile (cu senzori și sisteme inteligente realizate cu tehnologii inspirate din microelectronică) aparțineau **cu un sfert de secol în urmă** unui domeniu exotic, explorat în universități și institute de cercetare. **Astăzi** reprezintă **o tehnologie cheie** în industria de semiconductori (sau micro- și nanoelectronică), industrie care are un impact covârșitor în civilizația actuală [2]. Într-adevăr, la o producție anuală globală de 375 de miliarde USD a industriei de semiconductori, vânzările de echipamente electronice se situează la nivelul de 2,2 mii de miliarde USD (aproape o treime în telecomu-

nicații și cam un sfert în industria auto și în bunuri de consum), echipamente susținând la rândul lor vânzări de 143 mii de miliarde USD în cele mai diverse domenii de aplicație, incluzând sănătatea, educația, construcțiile, transporturile, producția industrială (circa 30%) și altele. Impactul semiconductoarelor este deci copleșitor, cu un factor de multiplicare de peste 380 [3].

Microsenzorul este un senzor miniatural care transformă o mărime fizică (de natură mecanică, temperatură, radiație etc.), chimică sau biochimică într-o mărime electrică ce poate fi prelucrată electronic. Un exemplu clasic este accelerometrul care detectează ciocnirea vehiculului și declanșează un mecanism de protecție a pasagerilor (așa-numitul *airbag*). Dar astăzi automobilul modern este super-electronizat (cu 30–40% din costul de fabricație) și se progresează spre vehicule autonome (independente de simțurile și reacția șoferului) și interconectate între ele.

La ordinea zilei este acum și **internetul lucrurilor**, *Internet of Things (IoT)*, ca o rețea de obiecte, vehicule, facilități casnice sau industriale etc. care comunică între ele. Este vorba de un sistem inteligent de procesare care interacționează cu mediul prin microtraductori de intrare (bazați pe senzori care detectează diverse mărimi) și respectiv de ieșire (cu actuatori care transformă semnalele de comandă în diverse forme de energie). Astfel de sisteme integrează realitatea fizică cu sistemele de calcul și permit o monitorizare și eficientizare (inclusiv din punctul de vedere al consumului de energie) ale unor sisteme complexe, pe cât posibil fără intervenție umană. Un exemplu de aplicare extensivă este cel al **orașelor inteligente**, așa-numitele *smart cities*, în care se gestionează și se optimizează consumul de energie, transporturile, comunicațiile. Dinamica domeniului IoT este

Fig. 1 De la stânga la dreapta: Ministrul Cercetării și Tehnologiei Doru Dumitru Palade vizitează IMT (cu sediul în Microelectronica SA) împreună cu Marius Guran, membru de onoare al Academiei, la data respectivă consilier prezidențial. Gazdă este acad. Dan Dascălu, directorul general al Institutului.

impresionantă, depășind 8,4 miliarde de dispozitive în 2017 (cu o creștere de 31% pe an) și având o prognoză de 30 miliarde de dispozitive pentru 2020, corespunzând unei piețe de 7100 de miliarde USD.

Și ce va urma? Celor deja menționate li se adaugă alte **megatendințe**, dintre care menționăm aplicațiile în **sănătate** (cu monitorizarea continuă a pacienților în ambulatoriu) și **industrie** (controlată de senzori omniprezenți și interconectați).

Redefinirea industriei (în ceea ce se numește acum a 4-a revoluție industrială) reprezintă o preocupare centrală a Comisiei Europene [4], plecând de la așa-numitele tehnologii generice esențiale grupate recent în tehnologii digitale (micro- și nanoelectronică, în simbioză cu inteligența artificială), tehnologiile de producție și respectiv ciber-tehnologii. Accesul la aceste tehnologii este esențial pentru competitivitatea Europei și pentru re poziționarea ei pe plan mondial, prin obiective (misiuni) de largă respirație, așa cum apar în propunerea de plan de cercetare-dezvoltare-inovare „Horizon Europe” (2021–2027), făcută publică în iunie 2018. Este fără îndoială important pentru România să nu piardă acest val al schimbării și să valorifice orice „cap de pod” existent în zona de *high-tech*.

Viitorul este suma pașilor... mici...

(motto Henri Coandă)

Pași mici și **pe un teren nesigur**, am adăuga noi. Prin crearea în 1993 a Institutului de Micro-

tehnologie (IMT), sub coordonarea Ministerului Cercetării și Tehnologiei, s-a făcut într-adevăr un pas într-o direcție bună, spre un domeniu care s-a dovedit ulterior a fi de perspectivă, **s-a deschis o fereastră spre viitor**. Dar institutul nu avea încă un sediu și o infrastructură de cercetare proprie, iar majoritatea personalului provenea din detașare de la întreprinderea Microelectronica S.A. (ME). Din 1993 până în 1997 Institutul a gestionat Secția tehnologică și pe cea de proiectare a întreprinderii. ME dispunea de tehnologia de fabricație cea mai avansată din industria de semiconductori românească (pentru specialiști – era vorba de tehnologia CMOS) și putea asigura un suport pentru dezvoltarea microtehnologiilor (prin construcția de microsenzori sau micro sisteme). Dar totul depindea de contractul semnat cu ME, care putea fi oricând denunțat unilateral, ceea ce s-a și întâmplat, până la urmă.

În această atmosferă de nesiguranță progresele erau lente, după cum arăta un raport intern al dr. Nicolae Moldovan [5], din care cităm: „*În acest moment pe platforma Băneasa s-au cercetat numeroase tehnici de microprelucrare [...] De asemenea, cunoștințele tehnice și tehnologice permit abordarea, practic, a oricărei aplicații. Cu toate acestea nu s-au înregistrat decât încercări timide de realizare a unor demonstratori [...] Insuccesul acestei activități are mai multe cauze [...] lipsește finalitatea produselor propuse spre realizare și nu există cerere de piață pentru ele...*”.

Fig. 2 Seminarul care a pus bazele unui program de cercetare în micro- și nanotehnologii
(Aula Academiei Române, 2001)

De la stânga la dreapta: acad. Dan Dascălu, acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române (1998–2006),
acad. Andrei Țugulea, secretarul general al Academiei Române (1999–2002),
acad. Mihai Drăgănescu, președintele Secției de știința și tehnologia informației a Academiei Române

Într-adevăr, pe plan intern politica industrială nu oferea șanse de valorificare a cercetării. Se putea spera însă ceva din deschiderea apărută spre exterior. De exemplu, la un anumit moment (1995), o firmă olandeză a fost interesată de realizarea (de către dr. ing. Ovidiu Popa, specialist din ME și director științific al IMT) unor tranzistoare de putere în tehnologie CMOS, exact ceea ce se cerea în momentul respectiv pe piața electronicii auto. Firma era dispusă să investească pentru completarea liniei de fabricație cu încapsularea specifică. Tehnic, totul părea în regulă, dar discuțiile au fost blocate de statutul incert al IMT, care nu era proprietarul fabricii.

O tentativă timpurie (1993) de colaborare externă a avut loc cu o firmă din SUA, plecând de această dată de la capacitatea de proiectare a circuitelor integrate preluată de la ME. Au existat vizite bilaterale care au marcat inițierea unei colaborări cu firma SUN Microelectronics, având drept țintă preluarea unei licențe de proiectare de *controlere industriale*, bazate pe arhitectura microprocesorului SPARC din stațiile de lucru (*workstations*) SUN (faimoase la vremea respectivă). Președintele firmei americane, în vizită în România, a arătat că un prim pas făcut de țara noastră va fi urmat de investiții americane. Autoritățile aveau însă alte preocupări decât investițiile și până la urmă Germania și Ca-

nada au fost cele care au profitat de licența firmei americane. În acest context, specialiștii în proiectare de care dispunea IMT (detașați din ME) s-au reorientat spre companiile străine, inclusiv spre filialele acestora din România.

O cale mai realistă de progres s-a dovedit aceea de a profita de ocaziile oferite de colaborarea europeană. De fapt, încă înainte de apariția IMT, Colectivul de electronică fizică pe care îl conduceam în Politehnica bucureșteană (și care a catalizat apariția Centrului, ulterior Institutul de Microtehnologie) a coordonat două proiecte europene TEMPUS (1991–1993) care au permis realizarea unui laborator studentesc de proiectare asistată de calculator cu stații de lucru SUN, precum și specializarea unui număr semnificativ de cercetători (unii proaspeți absolvenți) la IMEC și la alte organizații importante din Europa.

După circa trei ani de la înființare, în septembrie 1996, IMT a fost vizitat de către profesorul Roger Van Overstraeten, președinte-fondator al IMEC, Leuven, Belgia.

Înființat în 1984, IMEC era la data vizitei și este și astăzi cel mai prestigios Institut de Microelectronică din Europa. Vizita a avut loc la invitația academicianului Mihai Drăgănescu, fost ambasador al României în Belgia. Distinsul oaspete a fost primit de către acad. Virgiliu N. Constantinescu,

Fig. 3 Acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române (2006–2014), vizitează Centrul de Nanotehnologii din IMT (CNT-IMT) aflat sub egida Academiei, însoțit de dr. chim. Irina Klepș, coordonatorul Centrului și de acad. Dan Dascălu, directorul general al Institutului (2009)

președintele Academiei Române, și a susținut în Aula Academiei, la 3 septembrie 1996, prelegerea intitulată *Future R&D in Microelectronics*. I-am fost gazdă atât în calitate de director general al IMT, cât și de președinte al Secției de știința și tehnologia informației. A fost o întâlnire de suflet, cu atât mai mult cu cât ne cunoșteam din perioada proiectelor TEMPUS, când mi-a spus de la prima întâlnire că au în biblioteca IMEC monografia [6] în care îi citasem și rezultatele cercetărilor proprii. Pe de altă parte, în discuțiile oficiale, profesorul Van Overstraeten a subliniat faptul că în doi-trei ani nu se pot înregistra progrese semnificative – este nevoie de un plan de dezvoltare pe zece sau chiar 20 de ani. A arătat importanța legăturii permanente a cercetării cu firmele inovative, ceea ce IMT a realizat pe scară largă abia după... 20 de ani [7].

Dincolo de dificultăți, trebuie să recunoaștem faptul că în primii săi ani de activitate IMT a avut un geniu protector în persoana profesorului Doru Dumitru Palade, fost director general al Institutului de Mecanică Fină, care – în calitate de Ministru al Cercetării și Tehnologiei – a creat IMT (anterior – un simplu centru de cercetare), a introdus microtehnologiile în planul național de cercetare (1993) și a avut ideea de a fuziona IMT cu Institutul de

Cercetare pentru Componente Electronice (ICCE) într-un **Institut Național de Cercetare Dezvoltare pentru Microtehnologie** (IMT București). Noul institut, care a început să funcționeze la sfârșitul anului 1996, avea de acum un sediu, o bază materială proprie și a putut supraviețui încercărilor care au urmat. Figura 1 reprezintă o imagine de la vizita în IMT (cu sediul în Microelectronica S.A.) a ministrului Doru Dumitru Palade împreună cu Marius Guran, membru de onoare al Academiei, la data respectivă consilier prezidențial și directorul general al IMT, ulterior al Institutului național, acad. Dan Dascălu.

Seamănă și pe piatră [...] din gunoiul paserilor care vor veni să prade [...]

(motto Nicolae Iorga)

Cugetarea trufașă a lui Iorga, sfidând parcă parabola biblică a semănătorului pe care am citat-o [1], își are locul aici pentru a ilustra cât de fără speranță părea ideea de a dezvolta un institut de cercetare avansată pe o platformă industrială în plină deșertificare, într-o perioadă nefastă de dezindustrializare a României [8]. O primă lovitură primită de institut a fost încetarea colaborării cu Microelectronica SA (în perspectiva privatizării acesteia), urmată de reducerea substanțială a finanțării întregii cercetări românești.

Institutului de Microtehnologie, devenit institut național, a rămas, în martie 1997, numai cu baza materială învechită a ICCE (din care se desprinseseră deja trei societăți comerciale). Cu puțina finanțare de care mai dispunea, institutul abia a reușit să își asigure o centrală termică și o rețea de calculatoare. Era perioada în care spuneam cu tristețe că am reușit să asigur *încălzire și internet*, prin analogie cu formula *panem et circenses* (atribuită lui Juvenal) care ilustra modul în care împărații țineau în frâu populația Romei.

A fost prea puțin pentru cercetătorii care aveau nevoie de condiții de lucru, de salarii decente și de o perspectivă de viitor. Mulți dintre ei au plecat în mediul privat sau au emigrat. Situația s-a îmbunătățit treptat mult mai târziu, iar o lungă perioadă de timp ideea de dezvoltare a IMT ca institut de înaltă tehnologie părea ridicolă (a se vedea și citatul din Henri Coandă ales pentru motto).

Întreaga platformă Băneasa, care găzduia industria de semiconductori a României, cu 12 mii

de locuri de muncă și institutul de profil (după 1996 – IMT București), **apărea ca o pradă** pentru dezvoltatorii imobiliari. Fabricile au fost privatizate iresponsabil sau falimentate [8]. Astăzi, la un deceniu de la abandonarea ultimei activități vizibile de producție în zonă, IMT a supraviețuit, s-a dezvoltat, a câștigat o reputație internațională, adaptându-se la evoluția domeniului pe plan mondial.

Un prim semnal că IMT își face drum în pofida dificultăților a fost dat de succesul Laboratorului de dispozitive de microunde condus de Dr. fiz. Alexandru Müller. Având experiența din ICCE și specializarea TEMPUS la IMEC [8], dr. Müller a propus și a câștigat (1998) un proiect european de cercetare (acronim MEMSWAVE) care trebuia realizat de un consorțiu est-vest. Proiectul a fost finalizat cu un succes deplin în 2001 și ulterior nominalizat pentru Premiul „Descartes” în 2002. A fost primul proiect condus de o organizație din estul Europei care a fost luat în considerare printre cele mai bune proiecte de cooperare europeană (pentru care se atribuie anual premiul menționat). Acronimul MEMSWAVE a fost preluat de un seminar științific european organizat pentru prima oară în cadrul proiectului, seminar anual care a devenit ulterior itinerant, revenind în România la ediția din 2016 [9]. Urmând acest exemplu, pista colaborării europene a fost frecventată asiduu de către cercetătorii din IMT, chiar dacă în primii ani au fost nevoiți să folosească infrastructura laboratoarelor din vestul Europei.

Un moment clar de recunoaștere a progreselor Institutului de Microtehnologie a avut loc cu ocazia vizitei comisarului european pentru cercetare Philippe Busquin, la 6 februarie 2004. Institutul nu avea încă infrastructuri spectaculoase de etalat, dar a convins prin entuziasmul cercetătorilor care au demonstrat rezultatele lor, utilizând probe experimentale și planșe (postere). A mai fost ilustrată și politica de cooperare pe plan național și respectiv european. A fost suficient pentru ca oaspetele să își exprime *admirația* și să adauge în cartea de onoare că IMT se dovedește un *pionier al integrării Europei de est în ERA* (este vorba de Spațiul European al Cercetării, *European Research Area*, ERA, concept care fusese lansat de curând). Nu este lipsit de interes faptul că, la Palatul Parlamentului a avut loc câteva zile mai târziu o conferință a Comisiei

Fig. 4 Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române (2014–2017), rostește cuvântul de deschidere la simpozionul „De la excelență la competitivitate: tehnologiile generice esențiale (TGE)”, inițiat de către Centrul de Nanotehnologii din INCD-Microtehnologie (Aula Academiei Române, 15 mai 2014)

Europene dedicată cercetării în țările din estul Europei. IMT și-a adus contribuția în organizarea locală.

Tot în 2004, IMT a demarat în calitate de coordonator proiecte europene suport pentru micro-nanotehnologii pentru estul Europei, respectiv la nivel pan-european (cu 18 parteneri, majoritatea din Europa de vest, v. <http://www.minos-euro.net>).

Anul 2004 a adus și o îmbunătățire substanțială a finanțării cercetării românești, iar începând cu 2006 investițiile în infrastructura de cercetare au devenit semnificative. În prezent dotările de excepție ale IMT sunt folosite și de către oaspeți din străinătate. Atractivitatea institutului s-a simțit și prin reducerea până la dispariție a exodului de specialiști. Mai mult, în jurul anului 2010 au fost angajați în IMT un număr de cercetători cu doctoratul obținut în străinătate.

Participarea institutului la programele europene s-a amplificat, atingând un maxim în Programul Cadru 7, PC7 (2007–2013). Aici se include și finanțarea unui centru de excelență (2008–2011), primul după intrarea României în Uniunea Europeană.

Un raport al Comisiei Europene publicat în iunie 2011 conținea informații privind participarea la programele europene și plasa IMT București în plutonul fruntaș, fiind cel mai performant dintre cele aproape 50 de institute naționale din România. Trebuie subliniat că **IMT a urmat neabătut în activitatea sa evoluția domeniului de microtehnologii**, care a devenit pe plan european micro-nanotehnologii și apoi micro-nano-biotehnologii. Nu vom mai detalia aici realizări și performanțe care de altfel sunt ilustrate pe larg în lucrarea [8], unde se citează și numeroase articole publicate în revista „Market Watch”. Concluzionăm însă că rezultatele pe care le-a obținut pe plan național și internațional ilustrează faptul că institutul înființat în condiții vitrege și-a valorificat șansa de a face cercetare într-un domeniu de vârf și are în continuare un viitor.

Am vrea însă să insistăm puțin asupra **legăturii dintre acest institut** care își sărbătorește acum un semi-jubileu și **Academia Română**. Fiind membru al acestui prestigios for, m-am simțit întotdeauna mai încrezător și optimist în viitorul institutului pe care l-am fondat și apoi l-am condus un număr apreciabil de ani. Multe inițiative ale institutului, evenimente și publicații care au angrenat institutul au avut egida Academiei Române, contribuind nu numai la vizibilitatea institutului, ci și la promovarea unui domeniu.

Centrul de Nanotehnologii din IMT, primul din țară (CNT-IMT) a funcționat (2002–2017) tot sub egida Academiei. Despre acestea am mai scris [1], [8]. Ce aș dori să adaug acum este faptul că am avut nu numai sprijinul unor distinși colegi, dar și încurajarea tuturor președinților Academiei, începând cu acad. Mihai Drăgănescu care a lansat pentru prima oară ideea unui institut de microtehnologie [1].

Figura 2 reprezintă o imagine din Aula Academiei de la un seminar (2001) care a pus bazele unui program de specialitate în domeniu. În primul rând, de la stânga la dreapta apar: autorul acestui articol, acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române (1998–2006), acad. Andrei Țugulea, secretarul general al Academiei (1999–2002), acad. Mihai Drăgănescu, președintele secției de specialitate. Acad. Ionel Haiduc ne-a făcut o vizită îndelungată în 2009 (în Figura 3, președintele apare alături de dr. chim. Irina Kleps, coordonatoarea CNT și de subsemnatul). Menționăm sprijinul regretatului acad. Ionel-

Valentin Vlad care a pledat în 2014 pentru menținerea domeniului în strategia CDI a României [10]. În Figura 4, președintele Ionel-Valentin Vlad vorbește de la tribuna din Aulă. Nu în ultimul rând elogiez modelul pe care ni l-a furnizat o unitate de cercetare a Academiei Române, Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, de la Iași (care a depășit IMT în performanța din programele europene) și mulțumesc cu căldură pentru sfaturile colegiale oferite de către acad. Bogdan Simionescu, directorul acestui institut, în prezent vicepreședinte al Academiei Române.

Epilog

Autorul acestor rânduri a părăsit postul de director general al IMT în iunie 2011. Preocupările pe care le-am avut în cei șase ani în care am continuat activitatea în institut (până în iunie 2017) sunt ilustrate în articolele [7],[10]-[15]. Ca un cuvânt de încheiere aș vrea să îmi exprim aprecierea pentru succesele pe care le-a avut institutul în ultima jumătate de an. Este vorba de:

- Organizarea în București a unei perechi de evenimente științifice internaționale de mare prestigiu [16].

- Demararea unui amplu proiect de cercetare european din „Horizon 2020” coordonat de către IMEC, Belgia în care IMT (reprezentat de dr. Al. Müller) este partener. Proiectul „Spin Wave Computing for Ultimately Scaled Hybrid Low Power Electronics” (CHIRON), a fost câștigat în competiția Future Emerging Technologies.

- Câștigarea unui proiect de amploare din competiția de cercetare de frontieră, intitulat „Dispozitive nanoelectronice avansate bazate pe heterostructuri grafena/ferroelectric” (GRAPHENEFERRO) în care IMT este coordonator (prin dr. Mircea Dragoman), iar parteneri sunt Universitatea București, Facultatea de Fizică, INCD-FM, INFLPR (prestigioase institute de pe Platforma de Fizică Măgurele).

Referințe bibliografice

- [1] Dan Dascălu *O sămânță care a rodit*, „Academica”, Nr. 5–6, mai-iunie 2017, Anul XXVII, 319–320, p. 36–38.
- [2] Andreas Wild, *Foreword, Nanoelectronics*, vol. 1, Wiley, 2017.

- [3] Radu Bârsan, *The semiconductor industry – 40 years later*, CAS 2017 (11–14 octombrie 2017, Sinaia, România), www.imt.ro/CAS/40aniversarysession.php.
- [4] *Re-finding industry, Report of the independent High Level Group for Industrial Technologies, April 2018*, https://ec.europa.eu/research/industrial_technologies/pdf/re_finding_industry_022018.pdf
- [5] Nicolai Moldovan, *Subprogramul de micro-mecanică*, Memorandum intern, 28 octombrie 1996 (arhiva IMT).
- [6] Dan Dascălu, *Electronic Processes in Unipolar Semiconductor Devices*, Abacus Press, Tunbridge Wells, Kent and Publishing House of the Romanian Academy, 1977.
- [7] Dan Dascălu, *Lansarea TGE-PLAT, un proiect de exploatare a tehnologiilor generice esențiale, atrage interesul considerabil al întreprinderilor*, „Market Watch”, Nr. 189 (noiembrie 2016), 21 noiembrie 2016.
- [8] Dan Dascălu (coordonator), *Școala românească de micro- și nanoelectronică*, Ed. Academiei, 2018.
- [9] Al. Müller (editor), *Novel technologies for micro-wave and millimeter wave devices and circuits*, Ed. Academiei Române, 2017. Lucrarea conține o selecție de lucrări din MEMSWAVE 2016 și a apărut ca vol. 25 din seria „Micro and Nanoengineering” (coordonator acad. Dan Dascălu), v. www.nano2link.ro/acad/mne.
- [10] Dan Dascălu, *Front comun pentru consolidarea Tehnologiilor Generice Esențiale (TGE) în documentele oficiale*, „Market Watch”, Nr. 165, mai-iunie 2014.
- [11] *Domeniul micro-nanotehnologiilor, susținut prin finalizarea cu succes a unui proiect de studii postdoctorale*, „Market Watch”, Nr. 154, aprilie-mai 2013 (30 aprilie 2013).
- [12] Dan Dascălu, *Premieră estică: România a organizat Conferința internațională de nanoelectronică ESSDERC/ESSCIRC*, „Market Watch”, Nr. 159 (octombrie-noiembrie 2013), 28 octombrie 2013.
- [13] Dan Dascălu, Raluca Müller *IMT deschide porțile către Măgurele High Tech Cluster și colaborarea cu industria*, „Market Watch”, Nr. 172, ianuarie-februarie 2015.
- [14] Dan Dascălu, Raluca Müller, Rodica Voicu, Andrei Avram, Alexandru Müller, Ioana Giangu, Mihaela Kusko, *Infrastructura de cercetare a IMT – o platformă de interacțiune și parteneriat*, „Market Watch”, Nr. 18, noiembrie-decembrie 2015.
- [15] Raluca Müller, Adrian Dinescu, Mircea Dragoșman, Radu Popa, Dan Dascălu, *IMT relansează ofensiva high-tech via CENASIC: Un centru performant de nanotehnologie și nanomateriale bazate pe carbon* (cover story), „Market Watch”, Nr. 182, februarie-martie 2016, 22 martie 2016.
- [16] *IMT a reunit la București elita internațională a cercetătorilor din domeniul semiconductorilor*, „Market Watch”, Nr. 205, iunie 2018, p. 18–20.

Notă

¹ *Microtehnologia este un subdomeniu al tehnologiei microelectronice. Aceasta din urmă domină în prezent fabricarea echipamentelor informatice și de comunicații, dar are implicații majore în întreaga industrie. În ultimele decenii Academia Română a acordat importanță dezvoltării industriei, începând cu acad. Tudorel Postolache care a condus elaborarea Strategiei realizării economiei de piață în România (1990) și până la acad. Victor Voicu, vicepreședinte al Academiei, care a organizat recent debateri legate de Reindustrializarea României (2018).*

Toate articolele din revista „Market Watch”, citate aici, sunt accesibile *online* la adresa www.marketwatch.ro.

Expoziția „Figura feminină în grafica lui Iosif Iser”

Cătălina Macovei*

Anul acesta, Biblioteca Academiei Române comemorează 60 de ani de la moartea pictorului Iosif Iser (21 mai 1881–25 aprilie 1958).

Acest eveniment a fost celebrat printr-o expoziție care a avut ca temă figura feminină în grafica marelui artist, fiind expuse o sută de desene, acuarele, guașe din colecțiile Cabinetului de stampe și de la Academia Română, expoziție însoțită de un catalog cuprinzând circa 586 de piese de grafică (Fig. 1).

Expoziția a fost deschisă de academicianul Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, care a reliefat rolul lui Iosif Iser în istoria picturii românești interbelice (Fig. 2).

O interesantă alocuțiune a fost susținută de dr. Cristian Velescu, profesor asociat la Universitatea Națională de Arte. Acesta s-a referit la Iosif Iser ca precursor al artei de avangardă, pentru un timp profesorul lui Marcel Iancu, colaborator la revista de avangardă „Contimporanul”.

Nu în ultimul rând, Cătălina Macovei, șefa Cabinetului de stampe, a dezvoltat ideea organizării expoziției, a scos în evidență tema figurii umane, element esențial în opera artistică a lui Iosif Iser.

Expoziția prezintă repere din creația lui Iser la München, desenele satirice, ilustrațiile, portretele Marioarei Voiculescu (Fig. 3), ale Mioarei Ventura, ale unor midinete din Paris și mai ales în ordine cronologică, perioada până în 1920, cu figurile de tătăroaice și cadâne surprinse în diferite poziții, figurile colțuroase și triste ale țărăncilor din Argeș și cea de după 1920, cu nudurile feminine în poziții senzuale, dar nu lascive, cu balerinele și arlechinii pe care artistul i-a frecventat, și ultima perioadă mai pictu-

Fig. 1

rală, chiar în grafică, cu o altă cadență a tonurilor decât cea anterioară.

Sunt prezente și numeroase studii pentru gravurile executate de artist după 1922, precum și schițe de compoziții lucrute de-a lungul vieții, adevărate studii de atelier care reliefează dorința de perfecționare și capacitatea creatoare a artistului, prin ele

*Șef serviciu, Cabinetul de stampe, Biblioteca Academiei Române

Fig. 2

artistul gândind noile scheme compoziționale, folosind unul sau mai multe modele, prilej de reconsiderare a „Frumosului expresiv”.

Încă de la începutul activității artistice, artistul a colaborat cu caricaturi satirice la reviste străine „Le Rire”, „Le Témoin”, „Jugend”, „Simplizissimus”, la reviste românești, precum „Adevărul”, „Flacăra”, „Furnica”, „Belgia Orientului”, „Viața socială”, a avut expoziții încă din 1906 până la sfârșitul vieții, unele la manifestări prestigioase din Paris, Salon d’Automne, Salon des Tuilleries, Galerie Devambes, Galerie Marcel Bernheim, Galerie Drouet, la New York, Galeria Arnold Seligman-Heft, la Moscova, la Viena etc., în țară a participat la expozițiile „Tinerimii artistice” și la „Saloanele Oficiale” și „Saloanele Oficiale de Desen și Gravură”.

Iosif Iser a primit numeroase premii și distincții: în 1947, Meritul Cultural în grad de ofițer, în 1950 i se conferă Premiul de Stat, în 1951 i se acordă Ordinul Muncii clasa I și titlul de *artist emerit* al R.P.R. În 1955 a fost ales membru al Academiei Române.

Artistul și-a făcut studiile la München cu Anton Azbe, iar la Academia Regală cu Nicolaus Gysis, Johannes Herterich și Karl Marr. Momentul cel mai important pentru el este anul 1908, când face cunoștință cu lumea pariziană, colaborând cu Paul Iribe la revista „Le Témoin”, avându-i colegi pe Jules Pascin, André Derain, Juan Gris, Dunoyer de Segonzac, pentru care avea o mare admirație, astfel că în 1909 este primul artist care deschide la București, la Palatul Ateneului, o expoziție cu participare

internațională, avându-i protagoniști pe Derain, Galanis, Forain și Iser.

Între anii 1920–1934, artistul a locuit la Paris, unde a participat la numeroase expoziții de grup și personale și unde a reluat legătura cu prietenii de aici, Jules Pascin îndemnându-l să graveze, a intrat în cercul fauvilor și al nabiștilor, s-a apropiat de cubism și de constructivism, având o mare admirație pentru Toulouse Lautrec și Cézanne.

Încă de la început, Iser a luat contact cu cei mai reprezentativi artiști și literați ai timpului său, a făcut parte din cercul literar-artist al lui Al. Bogdan-Pitești, a fost prieten apropiat și ilustrator al unor volume din poeziile lui Ion Minulescu și ale altor oameni de cultură, nemulțumiți de starea social-politică din perioada interbelică.

În compozițiile sale, desenul este armătura solidă a imaginii, a formelor, a volumelor riguros ordonate, indiferent că este vorba de tuș, laviu, acuarelă, sau lucrări în pastel și guașă.

Ca desenator artistul accentuează studiul figurii umane și în primul rând manifestă un interes pasionat pentru figura feminină.

În 1913, când a fost mobilizat în războiul balcanic, artistul a luat contact cu lumea dobrogeană descoperindu-i viața arhaică și exotică: „Dobrogea m-a ajutat să mă cunosc pe mine însumi și să descopăr ce îmi era propriu, rămânându-i îndatorat tot restul vieții”.

În grafică, la fel ca în pictură, chiar dacă îmbracă femeia cu costume orientale, naționale sau spaniole, acestea nu fac decât să îi accentueze

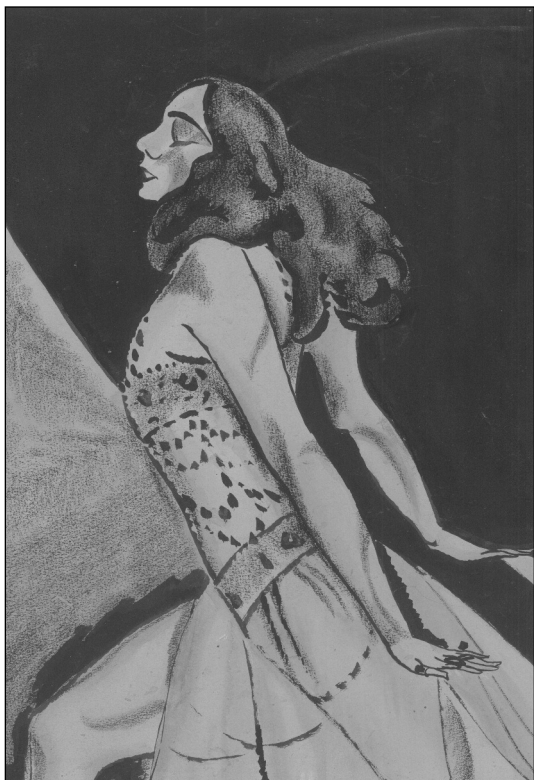

Fig. 3

Fig. 4

formele, frăgezimea pielii, raporturile dintre tonuri și să creeze o atmosferă de voluptate misterioasă în jurul ei.

Figurile umile surprinse în mediul lor sărac, de obicei într-o pasivitate plină de resemnare, se asociază femeilor de pe malurile Argeșului (Fig. 4), unde artistul a copilărit, nudurilor și figurilor feminine cu parfum parizian, femeilor din cafenelele Parisului, celor din lumea varietetului, a ciroului, dansatoare și arlechini (Fig. 5), spre care și-a îndreptat atenția și Picasso.

Se concentrează asupra grupurilor de femei din Spania, unde artistul ajunge în 1930, care îl fascinează, femei cu trăsături senzuale și priviri arzătoare, care te cheamă și în același timp te țin la distanță și care se apropie de structura spirituală și temperamentul frenetic și cald al artistului.

De la desenele care redau figura feminină în suprafețe separate prin muchii și conturări anguloase, monumentale, Iser trece către compoziții în care tensiunea psihică a personajelor se atenuază, iar mijloacele de exprimare dobândesc treptat o fluentă ce concordă cu ideea sugerată.

Observăm tendința artistului de a reda nu individualul, ci tipicul modelelor sale, tătăroaicele sau cadănele sunt surprinse câte două sau trei, într-o conversație leneșă, asociată cu instrumente muzicale și nelipsitele cești cu cafea, figuri văzute din față sau profil, așezate sau în picioare, în pozițiile cele mai ciudate, astfel încât artistul creează un echilibru din asocierea a două sau mai multe figuri în diferite ipostaze, sau redând specificul interioarelor orientale, așa cum le imagina.

După anii 1934–1940, artistul revine asupra temelor din anii tinereții, astfel, tătăroaicele nu mai au forța simbolică pe care le-a conferit-o inițial, surprinse în poziții relaxate (Fig. 6), accentul cade mai mult pe pictural, pe jocul culorilor, ca și la figurile de țărânci înțepenite, care pierd din tragismul inițial și dramatismul caracteristic acestor subiecte.

Figurile feminine din creația lui Iosif Iser înfățișează tipul de reprezentare a figurii umane cu care artistul s-a înscris, alături de generația sa, Ion Theodorescu Sion, Camil Resssu, Francisc Șirato, Ștefan Popescu, în reflectarea vieții în sine, implicată în viața socială și politică.

Fig. 5

Fig. 6

Legitimitate și dialog cu societatea legală: politici publice ale statului medieval în Europa secolelor XIII–XIV

*Florian Dumitru Soporan**

Intervalul cronologic jalonat de apogeul puterii Sfântului Scaun odată cu Cruciada a IV-a și de începutul Marii Schisme din biserica apuseană încorporează în optica scrisului istoric de specialitate atât momentul de maximă dezvoltare a civilizației medievale,¹ care valorifică beneficiile expansiunii economice și profilul politic și cultural distinct odată cu tentativele de a transpune în fapt paradigmele etice și structuri instituționale, dar și perioada crizei structurale provocate de reculul demografic și depresiunea economică și contestarea forurilor tradiționale de legitimitate, evoluții care generează la nivelul mentalului colectiv atitudini ce oscilează în izbucniri de entuziasm aproape revoluționar cu revirimente ale conservatorismului social și confesional². Aparenta contradicție între imaginea optimistă a unității lumii creștine restaurate în deplină fidelitate față de imaginea Cetății lui Dumnezeu propusă de Sfântul Augustin, reflectată în planul artei gotice de imaginea cerului Ierusalimului și climatul general de insecuritate generat de criza de primele manifestări ale competiției între noii actori instituționali și forurile medievale de legitimitate, fenomene secundate de apariția noului tip de pietate, introspectivă, continuă să asigure resursele unor ample dezbateri istoriografice în legătură cu semnificațiile de profunzime ale Evului Mediu pentru evoluția unor concepte readuse în actualitate de sensibilitățile publice, precum națiunea, statul, religia sau libertatea.

Autorii care privilegiază importanța dezvoltărilor spectaculare cu care se identifică Renașterea și Reforma găsesc în aceste contradicții argumente pentru identificarea Evului Mediu cu un timp al stagnării economice și al imobilismului social,³ în

care inițiativa individuală era circumscrisă interesele familiale, iar conștiința etnică nu era în măsură să genereze acte de solidaritate colectivă sau inițiative politice⁴. Adepții teoriilor etno-simboliste identifică în revirimentul înregistrat de interesul pentru Evul Mediu ca timp al genezei națiunilor europene oportunitatea legitimării propriei filosofii a istoriei, fondate pe o evoluție lineară, lipsită de cenzuri și reinterpretări, a istoriei națiunilor și statelor, care începe la finele Antichității și continuă în contemporaneitate. La rândul lor, istoricii interesați de preliminariile dezvoltării unor instituții și manifestări identitare ajunse la maturitate în epoca modernă și contemporană identifică în dezbaterile universitarilor Evului Mediu, în controversele juriștilor aflați în serviciul suveranilor sau ai republicilor medievale⁵ și în manifestările identitare ale comunităților etnice rezultate ale sintezei care a urmat destructurării *orbis romanus*⁶ date care certifică valoarea experienței medievale pentru prezervarea și adaptarea valorilor lumii clasice greco-latine și mai ales pentru definitivarea structurii etnice și etatice a Europei.

Sinuozitățile pe care le înregistrează istoria secolului al XIII-lea demonstrează în ultimă analiză aprecierea istoricului Johan Huizinga conform căreia nota dominantă a dezvoltării instituțiilor medievale este căutarea unui echilibru între structurile cu disponibilități universaliste și multitudinea de jurisdicții generate de nevoile de securitate ale locuitorilor⁷. O analiză *ad litteram* a datelor salvate pentru memoria istorică prin consemnarea lor în cronicile, geste și istoriile redactate de autorii Evului Mediu⁸ epoca așa-numitei Monarhii Papale reprezintă triumful viziunii Sfântului Scaun asupra

*Cercetător științific, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca

Christianitas, atât din perspectiva infrastructurii politice, cât și a paradigmei sociale.

Acest triumf al bisericii romane era consecința succesului reformei inițiate în cadrul Abației de la Cluny, la finele căreia primatul moral al papei în calitate sa de urmaș al Apostolului Petru devine sursă de legitimare a ierarhiilor și loialităților politice, precum și forul suprem de arbitraj pentru litiganți. La nivel ecleziologic, noua poziție a suveranului pontif era rezultatul afirmării poziției sale de succesor al lui Iisus, menționate în documentele conciliare de la sfârșitul secolului al XII-lea⁹, iar în planul realității efective, biserica valorifica, finaliza eforturile sistematice de reorganizare a societății în succesiunea Marii Spaima, în conformitate cu normele sale etice prin intermediul concilor regionale care decretau Pacea lui Dumnezeu¹⁰. Compatibilitatea între obiectivele politicii ecleziastice inițiate de papalitate și agenda societății legale care în ultimă analiză a inspirat externalizarea parțială a disponibilităților violente ale cavalerilor în serviciul cruciadei a asigurat resursele victoriei Sfântului Scaun în îndelungata sa dispută jurisdicțională cu Imperiul, odată cu destructurarea ansamblului guvernat de suveranii dinastiei Hohenstauffen¹¹ și pentru încheierea temporară a competiției cu patriarhia ecumenică, în contextul Cruciadei a IV-a și înființării Imperiului Latin de Răsărit¹² devenit partenerul privilegiat al Sfântului Scaun în relația cu structurile politice de la frontierele sud-estice ale *Christianitas*. Caracterul spectacular al acestei restaurări a unității lumii creștine și ponderea de care s-a bucurat în cadrul scrierilor medievale, dată fiind apartenența majorității oamenilor de cultură la clerul regulat sau secular, au favorizat ignorarea unor evoluții sociale și politice simultane sub aspect cronologic, dar cu efecte mai durabile în durată lungă pentru istoria relației stat-societate. Analiza mutațiilor care intervin în percepția individuală și colectivă a raporturilor cu autoritatea spirituală sau laică și a transferului de loialitate, imperceptibil în faza sa inițială, dinspre instituțiile consolidate după anul 1000 către statul teritorial, considerat de intelectualii epocii drept o formă mai eficientă de gestiune a afacerilor publice în raport cu vechii poli regionali de jurisdicție¹³ și mai conectați cu interesele locuitorilor decât Imperiul sau papalitatea. Examinarea preliminarilor statului teritorial consolidat prin suportul acordat de majoritatea comunității locuitorilor animați de solidarități etnice amendează teoria faliilor care separă lumea creștină apuseană

de răsăritul ortodox, unde în circumstanțe instituționale specifice, pot fi documentate evoluții similare, materializate prin intrarea în ordinea politică și spirituală recunoscută a statelor românești și a Lituaniei. Ascensiunea noilor depozitari ai loialităților colective a fost consecința logică a pluralismului etnic și social medieval¹⁴ care impunea Sfântului Scaun identificarea unui partener politic în măsură să asigure exercitarea concretă a autorității în relație cu societatea. Tentativele de restaurare a puterii imperiale inițiate la finele primului mileniu și încununate de succese parțiale, precum politicile împăratului Otto al III-lea (983–103)¹⁵, au sfârșit prin a activa competiția jurisdicțională și morală între sacerdoțiu și Imperiu, așa cum consolidarea statelor slave din Balcani va activa competiția pentru succesiunea imperială între Bizanț și dinastia bulgari și sârbi¹⁶.

Opțiunea Sfântului Scaun a constat în anihilarea contestației venite dinspre dinastiile care s-au succedat în fruntea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană prin legitimarea poziției suveranilor teritoriali, în relație cu propriii supuși și cu pretențiile de suzeranitate ale împăratului și prin difuzarea unei producții culturale activării solidarităților civice împotriva atrocităților săvârșite de germani¹⁷. Impactul acestor apeluri care își datorează supraviețuirea prin încorporarea în discursurile identitare moderne și susținerea acordată unor centre regionale de putere în teritoriile aflate sub autoritatea nominală a împăratului au asigurat primatul politic al Sfântului Scaun la mijlocul secolului al XIII-lea, dar a creat sursele viitoarelor contestații, în care poziția sa era subminată de evoluția pietății în direcția introspecției care va genera în ultimă analiză instituționalizarea unor disidențe teologice și la creștinarea profundă a Occidentului pe durata Reformei¹⁸. Fenomenul și-a avut originile în încercarea bisericii de a modela comportamentele sociale prin convocarea sinoadelor provinciale și încurajarea predicilor în vernacular, inovație a noilor ordine monastice mendicante, implicate activ în eforturile de convertire a populațiilor păgâne și în actele de politică ecleziastică ale Curiei Romane.

Expresia instituțională a noilor tipuri de loialitate care animă sau contrapun comunitățile medievale este ascensiunea statului teritorial, condus de o dinastie legitimată prin origine ilustră, consacrată prin ritualul încoronării și validată prin succesele militare ale suveranilor. Tentația către simplificare a favorizat opțiunea scrisului istoric pentru o tipologie

care operează cu diferența majoră între modelul etatic articulat în nord-vestul Europei și structurat în paradigma franceză și statele multietnice și pluri-confesionale, guvernate conform principiilor Teoriei Sfintei Coroane. Înțelegerea faptelor și a normelor care inspiră deciziile elitei și conduita demonstrează similitudini între obiective, între realități aflate la limitele geografice ale creștinătății medievale, dar și importanța circumstanțelor locale care face din aceste experiențe instituționale o serie de studii de caz. Franța dinastiei Capetienilor beneficiază de suportul documentar asigurat de continuitatea instituțională de la disoluția Imperiului Carolingian la identificarea frontierelor teritoriale ale statului francez cu limitele jurisdicției domeniului regal. Monarhia a valorificat oportunitățile generate de utilizarea unuia dintre instrumentele esențiale ale papalității, combaterea ereziei prin transferul cruciadei împotriva inamicilor interni ai *Christianitas*. Combaterea ereziei valdense prin intermediul unei alianțe *avant la lettre* între tron și altar a asigurat lichidarea centrelor de putere din Aquitaine și Provence, care se evidențiaseră în secolele precedente prin evoluții culturale specifice¹⁹ și evoluau spre o identitate politică în parteneriat cu regatele din Peninsula Iberică. În altă ordine de idei, anexarea acestor regiuni prospere la domeniul regal asigurau suveranului o bază de resurse absolut necesară pentru fidelizarea partizanilor săi și pentru susținerea unei politici externe active. Solidaritatea monarhiei cu inițiativele Sfântului Scaun a atins apogeul odată cu domnia regelui Ludovic al IX-lea cel Sfânt (1228–1270), devenit idealul suveranului medieval, datorită devoțiunii sale religioase care a inspirat cultul sfințeniei dinastice,²⁰ dar și datorită politicilor sale administrative destinate eficientizării actului de guvernare²¹. Aceste auspicii au favorizat transferul loialității clerului și poporului dinspre papalitatea, tot mai angajată în confruntările din Italia, spre puterea regală cu o legitimitate certificată prin identificare cu însăși misiunea cruciată care s-a realizat aproape imperceptibil, iar argumentele aduse de justiția regelui Filip al IV-lea cel Frumos (1285–1314) în disputa sa cu papa Bonifaciu al VIII-lea²² au conferit dimensiunea teoretică și legală unei stări de spirit preexistente. Exponenți ai nobilimii de robă, precum Guillaume de Nogaret sau Guillaume de Plesaine, invocă în serviciul cauzei regelui francez argumentele fidelității tradiționale a Franței față de credința catolică și de puritatea credinței francezilor, puse în antiteză cu

imoralitatea italienilor. Concluziile acestor raționamente vizează două aspecte esențiale pentru dezvoltările ulterioare, datoria clerului francez de a se supune în primul rând regelui, punând astfel în cauză autoritatea spirituală a papalității și dreptul francezilor la ocuparea scaunului apostolic. Decesul papei și nevoia unui compromis au preliminar alegerea unui papă francez și transferul reședinței suveranului pontif la Avignon, inaugurându-se așa-numita captivitate babilonică a papilor²³.

Mutații similare la nivelul mentalităților elitei intelectuale medievale au putut fi constatate și în cazul națiunilor de la frontiera occidentală a *Christianitas*, în contextul implicării regelui Alphonso al IX-lea al Castiliei (1252–1284) în competiția pentru Coroana imperială pe durata Marelui Interregnum din Imperiu (1254–1273). Legitimitatea aspirațiilor sale este certificată de pledoaria juristului Vicentius Hispanus, care face apel la vechimea națiunii spaniarde și la meritele sale în cruciada permanentă împotriva sarazinilor, pentru a justifica dreptul acesteia la demnitatea imperială ultragiată de conduita suveranilor germani²⁴. Dacă proiectele suveranului nu s-au materializat pe termen scurt, entuziasmul național activat de victoriile împotriva maurilor și conștiința identitară a locuitorilor regatelor iberice își vor dovedi forța pe durata schismei care a afectat biserica occidentală la finele secolului următor. Încercările de mobilizare a națiunii în serviciul unor cauze de interes general se manifestă și în Anglia Plantagenetilor, unde politicile regelui Eduard I (1272–1306) au vizat anihilarea potențialului de insurgență al aristocrației prin activarea unei politici de expansiune în Walles și Scoția, legitimate prin nevoia restabilirii ordinii legale, perturbate de vasali cu opțiuni profesionale incerte. Ca și în cazul relației Sfântului Scaun cu partenerii săi laici, această opțiune era viabilă în măsura în care suveranul dispunea de calitățile politice și militare în măsură să-i asigure loialitatea vasalilor fidelizați prin acordarea de fiefuri în teritoriile anexate. Chemarea la luptă pentru apărarea patriei devine frecventă în proclamațiile regale din ultimele două decenii ale secolului al XIII-lea²⁵, iar tema înțelegerii cu dușmanul scoțian dă substanță acuzațiilor de trădare aduse partizanilor lui Thomas of Lancaster în 1312²⁶. Succesiunea lui Eduard al II-lea (1306–1326) va ilustra vulnerabilitățile acestei strategii, deciziile suveranului generând ostilitatea baronilor care își datorau poziția politică tocmai participării la campaniile militare împotriva

inamicilor țării. Insurgența condusă de regina Isabella care va determina abdicarea regelui este legitimată în corespondența cu Sfântul Scaun prin conduita iresponsabilă a regelui²⁷ care a nesocotit legile țării și drepturile nobilimii și siguranța cetățenilor. Avem de-a face cu o primă consemnare a relației directe între suveranitate și responsabilitatea puterii, teză dezvoltată de speculația teologică la finele secolului²⁸. Activarea unor solidarități corporative implicând și o dimensiune xenofobă se vor dovedi suficient de puternice pentru a produce revenirea regatului la paradigma conservatoare. Politicile proactive ale reginei, materializate prin încheierea Tratatului de la Northampton, care inițiau acele alianțe dinastice care vor asigura pe termen lung uniunea cu Scoția, vor provoca rebeliuni în rândul unor foști susținători ai regentei, aristocrați care își pierduseră fiefurile scoțiene pe durata războiului²⁹.

Semnificațiile solidarităților etnice și corporative în structurarea unor politici publice pot fi documentate și la frontiera răsăriteană a *Christianitas*, unde specificul conferit de proximitatea cu lumea ortodoxă, șocul provocat de invazia mongolă și de spectrul încorporării în ansamblul dominat de cea mai eficientă creație etatică a populațiilor stepei eurasiene³⁰, dar mai ales competiția internă între forțele investite de tradiția istoriografică cu rolul de fondatori ai patriei³¹ generau un dialog insolit între putere și societate, cu atitudini similare celor evidențiate de Jean Berenger în cazul experimentului cu care s-a identificat Casa de Austria³². Un caz care evidențiază similitudini cu evoluțiile contemporane din Franța și Anglia este cel al Boemiei regelui Ottokar al II-lea (1253–1277) pe durata disputelor pentru succesiunea patrimoniului familiei Babenberg. În contextul conflictului cu împăratul Rudolf I de Habsburg (1273–1294), fostul campion al ordinii legale și participant activ la cruciada împotriva slavilor rămași păgâni³³ și care încurajase fondarea unor centre urbane prin colonizarea unor teritorii cu oaspeți germani, se recomandă drept apărătorul libertăților poloneze amenințate de împăratul german, conform Manifestului către Polonezi, redactat în vederea mobilizării acestora din urmă împotriva inamicului comun al slavilor³⁴. Textul redactat de italianul Henric de Isernia identifică libertatea cu accețiunea corporativă pe care o regăsim și în luările de poziție ale baronilor revoltați împotriva regelui Henric al III-lea al Angliei (1216–1272) și presupune dreptul exclusiv al exponenților națiunii, de această dată în sensul pri-

vilegial social al termenului, la oficiile laice și ecleziastice ale țării de origine. Tema străinilor care uzurpă drepturile legitime ale națiunii cunoaște o carieră spectaculară în cele două regate apostolice vecine ale Boemiei, Ungaria ultimilor Arpadieni și Polonia Piaștilor.

În primul caz, influența anturajului reginei Gertrude de Meran asupra regelui Andrei al II-lea (1205–1235) pune în cauză chiar loialitatea dinastică și provoacă acte de insurgență ale nobilimii, culminând cu asasinarea reginei³⁵. Dacă prezența episodică a Cavalerilor Teutoni în Țara Bârsei nu a lăsat urmări durabile în privința autorității regale în Transilvania, tentativele repetate ale comunităților germane din sudul voievodatului de a obține organizarea unei structuri ecleziastice de sine stătătoare va declanșa un litigiu cu episcopia de Alba Iulia. În contextul crizei de autoritate care afecta regatul după moartea regelui Ștefan al V-lea (1270–1272), sașii răsculați incendiază reședința episcopală și îi masacrează pe locuitorii maghiari „după obiceiul tătarilor”, așa cum consemnează documente dietale de la începutul secolului al XIV-lea³⁶.

Alianțele dinastice contractate de ultimii suverani arpadieni în lumea ruteană și cumană provoacă în și mai mare măsură ostilitatea nobilimii, la temerile legate de influența străinilor asupra deciziilor politice și a patrimoniului Coroanei, adăugându-se și mefiența față de opțiunile confesionale ale auxiliarilor regelui. Chiar dacă aportul militar al cumanilor la campaniile ungare în Austria și Moravia a fost unul notabil³⁷, ostilitatea față de instalarea unor nobili cumani în regiuni slab populate care interesau nobilimea regatului și suspiciunile legate de caracterul formal al convertirii lor la creștinism în contextul destructurării puterii lor după înfrângerea suferită din partea mongolilor la Kalka (1223)³⁸ au generat solidarizarea elitei sociale maghiare pe pozițiile unui naționalism defensiv și xenofob, legitimat sub aspect ideologic prin necesitatea continuării misiunii apostolice în paradigma avută în vedere de conciliile din anii imediat următori Cruciadei a IV-a și potențat economic de interesul în acapararea de fiefuri în regiuni locuite de comunități necatolice³⁹. Forța acestor solidarități în rândul elitei sociale maghiare s-a manifestat pe durata convocării primelor diete ale regatului, iar dimensiunea confesională a acestora a oferit Sfântului Scaun resursele de influență necesare rezolvării crizei provocate de desherența dinastiei arpadiene în

1301 în favoarea lui Carol Robert de Anjou (1308–1342), în opoziție cu opțiunile marilor familii de magnați care exercitau puterea efectivă în regat. De altfel, cariera napoletană a dinastiei angevine ilustrează viziunea politică a Curiei Romane, conform căreia acordarea demnității regale în frontierele *Christianitas* era responsabilitatea suveranului pontif⁴⁰, iar argumentul principal al propagandei inițiate de legații papali a vizat descendența noului rege din vechii și sfinții regi ai Ungariei. Apartenența la dinastiile care i-au dăruit creștinătății pe Sfântul Ludovic, Sfântul Ștefan și Sfântul Emeric, devine principala sursă de legitimare a poziției dinastiei angevine în Ungaria și în sudul Italiei⁴¹. Revenirea regalității la paradigma apostolică sub auspiciile căreia s-a plasat regatul Ungariei încă de la originile sale a presupus abandonarea toleranței *avant la lettre* atribuite de scrisul istoric medieval regelui Ștefan cel Sfânt (998–1038) la restaurarea autorității regale în raport cu categoriile înzestrate cu un statut legal prin consolidarea loialității acestora din urmă prin împărțirea aceleiași credințe. În regiunile de la est de Tisa, eforturile regelui Carol Robert și mai ales ale succesorului său Ludovic I (1342–1382) destinate condiționării posesiei de posesiuni de deținerea unei diplome emise de cancelaria regală, rezervată în principiu credincioșilor bisericii romane, a presupus integrarea parțială a elitei nobiliare românești în *nobilitas* cu prețul pierderii identității confesionale sau degradarea socială a disidenților⁴². Aceste opțiuni de politică internă au avut importanța lor în accelerarea procesului de formare a statelor medievale românești, prin creșterea bazei de resurse umane ale structurilor politice de la sud și est de Carpați, alimentate prin aportul ardelenilor expatriați. Relația între loialitatea etatică, etnie și confesiune și ponderea pe care aceasta o căpătase în mentalul oamenilor instruiți ai vremii este evidențiată de scrierile vicarului Bosniei, Bartolomeu de Alverna, prelat profund implicat în organizarea misiunii catolice în Banat⁴³.

Activarea solidarităților naționale în accepțiuni privilegiate dar, în egală măsură, etnice a generat stabilizarea raporturilor de putere în Europa Centru-Orientală la începutul secolului al XIV-lea prin restaurarea unității regatului Poloniei sub autoritatea unui reprezentant al dinastiei Piast. Concretizarea acestui proiect avut în vedere de suveranii Przemislizi ai Boemiei pe durata secolului precedent a fost catalizată de reacția defensivă a nobililor polonezi care, conform relatărilor lui Jan Dlugosz, erau

nemulțumiți de faptul că regele Ladislas al II-lea (1277–1301) numise oficiali cehi în cetățile poloneze⁴⁴. Mobilizarea nobilimii în serviciul cauzei regelui Vladislav Lokietek (1301–1333)⁴⁵ avea loc sub impulsul relației între apartenența la o categorie socială cu originea etnică implicită și drepturile politice și patrimoniale. Loialitatea față de interesele naționale își demonstrează primatul în raport cu loialitatea dinastică în cazul micii nobilimi din Glogow care anulează prin hotărâri ale dietelor locale drepturile ereditare ale ducilor sub acuzația alianței acestora cu inamicii germani ai Poloniei și recunoaște autoritatea regelui⁴⁶. Participarea comunității la lupta pentru restaurarea unității interne implică națiunea în sensul său etnic, dincolo de apartenențele sociale medievale, fapt demonstrat de participarea populației rurale la luptele cu orașenii germani din Krakovia, revoltați împotriva regelui sub conducerea burgmeisterului Albrecht și aliați cu suveranul german al Boemiei⁴⁷. Succesul restaurației Piaștilor pe tronul Poloniei s-a datorat și redefinirii priorităților politicii Sfântului Scaun, papii de la Avignon fiind mai puțin sensibili la agenda ofensivă a Ordinului Cavalerilor Teutoni⁴⁸, dar mai ales alianței cu Ungaria angevină care avea să genereze după 1370 prima uniune personală a celor două regate apostolice sub domnia regelui Ludovic I. Interesele generale ale cruciadei în Europa Centru-Orientală, dar și un anumit pragmatism politic, a determinat preluarea în strategia politică a suveranilor Ungariei a opțiunilor politice ale magnaților din familiile Aba și Csak, susținători ai rebeliunii poloneze împotriva regelui Boemiei. Echilibrul între militantismul identitar al supușilor și o viziune politică ancorată în realitățile din proximitatea regatului au inspirat politica regelui Cazimir cel Mare (1333–1370), remarcabilă prin disponibilitățile sale aproape xenofile în relație cu dinamicele comunități de comercianți și artizani evrei și armeni, cărora li se acordă privilegii juridice și anumite imunități fiscale⁴⁹, în măsură să asigure activizarea schimburilor economice în regiunile eliberate de sub autoritatea tătarilor. În aceeași ordine de idei, disponibilitățile bisericii poloneze către prioritizarea persuasiunii în convertirea păgânilor și schismaticilor la credința catolică a favorizat stabilirea unor alianțe temporare cu Lituania, unde singura națiune europeană rămasă la jumătatea secolului în afara bisericii creștine edificase un experiment politic de succes, fondat pe dualitatea puterii celor doi fii ai marelui duce Gediminas, Xtutis și Algirdas⁵⁰

responsabili de apărarea și eventuala extindere a frontierei vestice și răsăritene. Autoritatea regelui Poloniei a sfârșit prin a fi acceptată de elita cnezială ortodoxă din fostul cnezat Halici-Volhinia, unde desherența dinastică a pus capăt experimentului politic inițiat de Daniel Romanovici (1220–1264) care perpetua în circumstanțe locale tradiția politică a Kievului⁵¹, iar parteneriatul cu noua uniune polono-lituaniană perfectată în succesiunea creștinării lituanienilor a devenit o opțiune pentru Moldova primilor Bogdănești.

Mutațiile economice și dinamica ierarhiilor sociale medievale au generat premisele activării solidarităților etnice, mai coerente prin manifestări și impact în comparație cu afinitățile familiale și gentilice și în evoluție spre forma clasică de manifestare a identității naționale pe care a cunoscut-o epoca modernă, dar suficient de puternice pentru a influența conduita factorilor implicați în configurarea specificului instituțional, devenind astfel creație de istorie.

Note

¹ Fernand Braudel, *La civilisation materielle, economie et capitalisme*, vol. I, *Les jeux du change*, (A. Collin, Paris), 1979, p. 24–31.

² Pentru detalii, vezi Jean Delumeau, *Le peche et la culpabilisation en Occident, XIIIe–XVIe siècle*, (Fayard, Paris), 1973, p. 43–47.

³ Vezi Hans Kohn, *Modernity of Nationalism*, în vol. *Nationalism in the Middle Age*, (ed. C. Leon Tipton, New York), 1972, p. 9–14.

⁴ Ernest Gelner, *Nations et nationalismes*, (Gallimard, Paris), 1994, p. 29–31.

⁵ Pentru detalii cu privire la misiunea poporului ales în Evul Mediu, vezi Anthony David Smith, *Chosen People: Sacred Sources of National Identity*, (Oxford University Press, Oxford), 2003, p. 15–16.

⁶ Stelian Brezeanu, *Identități și solidarități medievale: controveerse istorice*, (Corint, București), 2001, p. 8–11.

⁷ Johan Huizinga, *Nationalism in the Middle Age*, în vol. *Nationalism in the Middle Age*, (ed. C. Leon Tipton, New York), 1972, p. 17.

⁸ Pentru o analiză a genurilor preferate de istoricii medievali, vezi Bernard Guenee, *Histoire et culture historique dans l'Occident medieval*, (Flamarion, Paris), 2011, p. 26–34.

⁹ Joseph Gill, *Histoire des conciles oecumeniques*, 7, (Editions de l'Orante, Paris, 1966, p. 19–22.

¹⁰ Georges Duby, *Les temps du cathedrales: Art and societe, 1080–1420*, (Gallimard), Paris, 1976, p. 87–94.

¹¹ Pentru o analiză globală a epocii împăratului Frederick al II-lea, vezi David Abulafia, *Frederick II: a Medieval Emperor*, (Allan Lane Printpress), London, 1987, p. 49–61.

¹² În legătură cu criza Imperiului Bizantin, vezi Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'etat byzantine*, traduit par J. Gourdlac, (Payet), Paris, 1956, p. 178–184.

¹³ Marc Bloch, *La societe feodale*, vol. II, *Les classes et le gouvernement*, (Edition Albin Michel), Paris, 1939, p. 38–39.

¹⁴ Georges Duby, *The Three Orders. The Feudal Society Imagined*, (Chicago University Press), Chicago, 1981, p. 23–26.

¹⁵ Gert Althoff, *Otto III*, (Pennsylvania University Press, 2005, p. 117–122.

¹⁶ Boris Todorov, *The Value of Empire: the Tenth-Century Bulgaria between Magyars, Pechenegs and Byzantium*, in „Journal of Medieval History”, 30 (2010), p. 8–11.

¹⁷ John McLoughlin, *Nations and Loyalties: the Outlook of a Twelfth-Century Schoolman (John of Salisbury, c. 1120–1180)*, in vol. *Faith and Identity, Christian Political Experience*, eds. David Loades, Katherine Walsh, Oxford, 1990, p. 24–31.

¹⁸ Pentru evoluția pietății în lumea ortodoxă, vezi Yulia Mikhailova, David C. Prestel *Cross Kissing and Keeping One's Word in Twelve-Century Rus*, în „Slavic Review”, (70, 1, Summer 2011), p. 8–11.

¹⁹ Vezi Jean-Marc Bienvenu, *Alinor d'Aquitaine et Fontevraud*, in „Cahiers de civilisation medieval”, (XXIX, 1986), p. 16–21.

²⁰ Marc Bloch, *Les rois thaumaturgues. Les etudes sur le caractere surnaturel de la puissance royale en particulier en France et Anglitterre*, (A. Collin, Paris), 1961, p. 24–35.

²¹ C.W. Jordan, *Anti-Corruption campaigns in Thirteenth-Century Europe*, in „Journal of Medieval History”, (35, 2, June 2009), p. 204–207.

²² Pentru detalii, vezi Ernest Kantorowitz, *Patriotic Propaganda*, in vol. *Nationalism in the Middle Age*, (ed. C. Leon Tipton, New York), 1972, p. 88–91.

²³ Pentru o analiză a conduitei clerului, vezi Melanie Bruner, *Disorder, Depts and Excommunication: Pope John XXII and the Reform Grandmont's Order*, in „Journal of Medieval History”, (38, 2, 2010), p. 431–437.

²⁴ Gaines Posts, *Legal Theory*, in vol. *Nationalism in the Middle Age*, (ed. C. Leon Tipton), New York, 1972, p. 79–86.

²⁵ Kim E. Barnaby, *England*, in vol. *Nationalism in the Middle Age*, (ed. C. Leon Tipton), New York, 1972, p. 112.

²⁶ Ian Mortimer, *Death of Edward II on Berkeley Castle, 1326*, in „English Historical Review”, (120, 2005), p. 1175–1190.

- 27 Sophia Menake, *Isabelle of France, Queen of England: a Reconsideration*, in „Journal of Medieval History”, (10, 1984), p. 121–139.
- 28 Florian Dumitru Soporan, *Loyalty and Hostility: Mixed Marriages in Royal Families in the Middle Age: cases from the Borders of Christendom*, in vol. *Inter-marriage throughout History*, (eds. Luminița Dumănescu, Daniela Mârza, Marius Eppel), Cambridge Scholars Publishing, 2014, p. 120–129.
- 29 Lisa Hilton, *Queens consorts in England in the Middle Age*, (Barnes & Noble), London, 2005, p. 29–32.
- 30 A.I. Iakubovski, B. D. Grekov, *Hoarda de Aur și decăderea ei*, Ed. Enciclopedică, București, 1953, p. 54–62.
- 31 Pentru dimensiunea politică încorporată de primele opere ale scrisului istoric maghiar medieval, vezi Stelian Brezeanu, *Identități și solidarități medievale: controversă istorice*, (Corint), București, 2001, p. 156–163.
- 32 Jean Berenger, *Histoire de Empire des Habsbourgs, 1273–1918*, (Gallimar), Paris, 1994, p. 116.
- 33 În primii ani ai domniei, regele Boemiei participase la campaniile organizate de Ordinul Cavalerilor Teutoni împotriva populațiilor păgâne de pe litoralul Mării Baltice și fondase în teritoriile cucerite orașul Königsberg. Pentru detalii, vezi Paul Milliman, *The Sleepy Memory of Men: the Place of Pomerania in Medieval Kingdom of Poland*, Drill, 2013, p. 89–92.
- 34 Francis Dvornik, *Les slaves. Histoire et civilisation: dans la fin de l'antiquité au debut de l'époque contemporaine*, (Edition de Seuil), Paris, 1970, p. 4.
- 35 Printre autorii acestui act de *nota infidelitatis*, s-a aflat și Marele Palatin, cel mai înalt oficial al regatului. Pentru detalii, vezi W.Z. Kozstolnyik, *Hungary in Thirteen Century*, (Boulders, East European Monographies), New York, 1997, p. 24–35.
- 36 Tudor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, (Presa Universitară Clujeană), Cluj-Napoca, 2002, p. 189.
- 37 Regele Boemiei și prelații cehi au insistat în corespondența cu Sfântul Scaun asupra participării păgânilor la expedițiile maghiare în Moravia, evocând riscul recăderii Ungariei în erezie. Pentru detalii, vezi Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci, români în veacurile XIII–XVI*, (Tiparul Tipografiei Progresul, Sibiu, 1944), p. 46–47.
- 38 Cronistica rusă atribuie responsabilitatea înfrângerii suferite de coaliția ruso-cumană trădării acestora din urmă. Pentru detalii, vezi *The Chronicle of Novgorod, 1016–1471*, (trad. par Michel and Michels Mary Forbes, Royal Historical Society), London, 1914, p. 163.
- 39 Șerban Papacostea, *România în secolul al XII-lea: între Cruciată și Imperiul Mongol*, (Editura Enciclopedică), București, 1993, p. 126–130.
- 40 Carol de Anjou devenise rege al Neapolelui prin succesul cruciadei proclamate de papă împotriva ultimilor Hohenstauffeni. Pentru detalii, vezi Jacques Le Goff, *La civilisation de l'Occident medieval*, (Arthaud), Paris, 1964, p. 32.
- 41 Engel Pal, *The Realm of Saint Stephen. A Medieval History of Hungary (995–1526)*, (Royal Historical Society), London-New York, 2001, p. 278–280.
- 42 Pentru efectele acestor politici în prima jumătate a secolului al XV-lea, vezi Costin Feneșan, *Cavalerii Teutoni în Banatul Severinului în prima jumătate a secolului al XV-lea* (Muzeul Banatului Montan), Caransebeș, 2014, p. 59–61.
- 43 Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc: studii critice adăugite*, (Corint), București, 1999, p. 78–84.
- 44 Jan Dlugosz, *Annales seu cronica incliti Regni Poloniae*, vol. III, p. (Warsaw), 1964, p. 69–70.
- 45 Norman Davies, *History of Poland*, vol. I *God's Playground*, (Oxford University Press), Oxford, 2005, p. 78.
- 46 Jan Dlugosz, *Annales seu cronica incliti Regni Poloniae*, vol. III, (Warsaw), 1964, p. 98–100.
- 47 Țăranii din satele din jurul Krakoviei îi opreau pe orășenii care părăseau cetatea, obligându-i să pronunțe cuvinte în limba polonă și îi ucideau pe cei care se dovedeau a fi germani. Acte similare au fost documentate în Sicilia și în Flandra, îndreptate împotriva francezilor. Vezi Adam Zamoyski, *Poland. A History*, (Harper Press), London, 2009, p. 34–36.
- 48 William L. Urban, *Baltic Crusade*, (Northern Illinois University Press, Illinois), 1975, p. 179–182.
- 49 W. P. Knoll, *The Rise of Polish Monarchy: the Poland Piast in East-Central Europe*, (Chicago, Chicago University Press), 1974, p. 120–126.
- 50 S.C.Rowell, *Lithuania Ascending: a Pagan Empire within East-Central Europe (1299-1345)*, (Oxford, Oxford University Press), 1994, p. 113–119.
- 51 Orest Subtelny, *Ukraine. A History*, (Toronto, Toronto University Press, 1988, p. 37–239.

Ludovic Mrazec și geologia petrolului

*Corneliu Dinu**

Ludovic Mrazec a început activitatea de cercetare geologică după anul 1890 și a continuat neîntrerupt în primele patru decenii ale secolului XX, perioadă din care pentru cercetări privind geologia petrolului a cuprins cea mai mare parte (1900–1940). Cel mai intens cercetată a fost zona colinelor subcarpatice din Muntenia și partea de sud a Moldovei (până la Valea Bistriței), arie bogată în zăcăminte de petrol și sare, dar și Bazinul Transilvaniei, precum și mai multe sinteze la scara întregului teritoriu al României.

În 1900 a avut loc Expoziția Internațională de la Paris, unde România a avut un stand bine organizat și unde Ludovic Mrazec a prezentat prima hartă a formațiunilor de sare din România, bine apreciată de specialiști. În 1901, Mrazec și Teisseyre au publicat o lucrare privind zăcămintele de sare din România [1]. În același an, ei au fost însărcinați de ministrul de Domenii, ca în colaborare cu alți geologi (Sava Athanasiu, I. Simionescu, G.M. Murgoci și V. Popovici-Hațeg) să strângă datele pentru o hartă geologică a zonelor petrolifere din țară. În noiembrie, Ludovic Mrazec a prezentat la minister harta solicitată, iar în ianuarie 1902 a adus această realizare la cunoștința MS Regelui. A fost întocmit un raport asupra distribuției geologice a zăcămintelor de petrol realizat de L. Mrazec, W. Teisseyre, V. Popovici-Hațeg, S. Atanasiu, I. Simionescu și G.M. Murgoci. Urmare a acestor activități, precum și din cercetările anterioare, Ludovic Mrazec a elaborat și a publicat o serie de lucrări asupra geologiei regiunilor noastre petrolifere, privind distribuția geologică a zonelor petrolifere din România în 1902 [2], studiul formațiunilor petrolifere din România în 1903 [3], vârsta stratelor petrolifere în 1903 [4], geologia zonei Câmpina și Gura

Acad. Ludovic Mrazec

Ocnitei-Moreni în 1903 și 1905 [5, 6], observații asupra genezei petrolului în România în 1905 [7, 8].

Din inițiativa guvernului liberal, condus de D. Sturdza, în 1903 a fost constituită **Comisiunea petrolului**, condusă C. Alimănișteanu, V.I. C. Brătianu și L. Mrazec. În anii 1903–1904, Comisiunea petrolului a desfășurat o intensă activitate, concretizată într-un vast plan de lucrări menite să înlesnească dezvoltarea industriei de țitei în România, având ca obiective: înfăptuirea cercetării geologice a teritoriului țării în scopul depistării zonelor petrolifere, construirea unor conducte de transport la mare, instalarea unor rezervoare la Constanța.

Ca membru al **comisiei petrolului**, Ludovic Mrazec s-a ocupat de cercetările geologice pentru

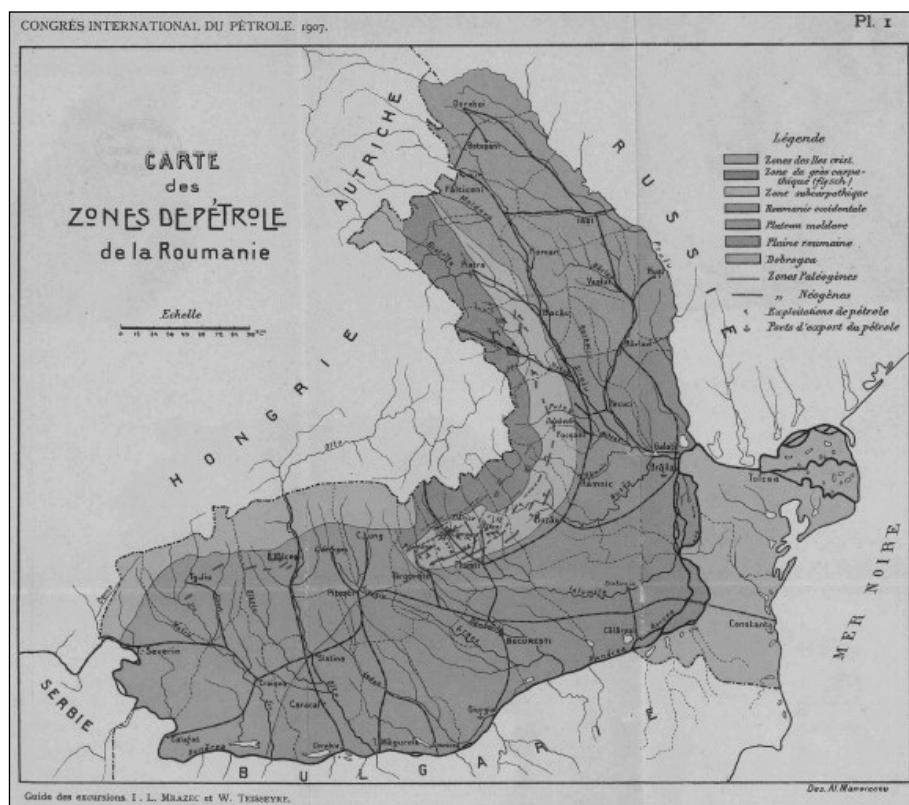

Fig. 1 Harta tectonică a României cu distribuția zăcămintelor de petrol pe principalele unități tectonice (Zona Flișului, Zona Subcarpatică și Colinele României apusene) (Mrazec și Teisseyre, 1907)

inventarierea și identificarea zonelor cu potențial de petrol. În acest scop l-a atras și pe G.M. Murgoci, care cercetează Oltenia colinară, pe când el, împreună cu W. Teisseyre, au rămas în Muntenia de Răsărit (regiunea dintre valea Bistriței și valea Dâmboviței), iar S. Atanasiu în regiunea dintre valea Bistriței și frontiera Bucovinei.

În **Raportul Comisiunii de petrol, din martie 1904**, Ludovic Mrazec a sintetizat datele asupra distribuției geologice a zăcămintelor de petrol, pe care le-a grupat în trei mari subdiviziuni corespunzătoare celor trei mari unități tectonice (zona flișului, zona subcarpatică și Colinele României apusene) și pe care le-a reprezentat, deosebit de sugestiv și corect pe o hartă geologică anexată, hartă care a fost ulterior prezentată și la Congresul internațional al petrolului din 1907 (Fig. 1):

– Zona flișului, în cadrul căreia a separat de la nord la sud opt zone cu zăcămintele de petrol (la sud de valea Bistriței, din valea Tazlăului, din valea Troțușului, din valea Oituzului, din valea Slănicului de Buzău și zona de la vest de Cătiaș).

– Zona subcarpatică unde a separat trei regiuni: Moldova de Nord, Moldova de Jos și Muntenia orientală, fiind inventariate succesiv zăcămintele

safierului din Moldova și Muntenia, zăcămintele Sarmaticului din Moldova și Muntenia, zăcămintele Meoticului și zăcămintele Stratelor cu Congerii și *Vivipara bifarcinata*.

– Colinele României apusene cu trei zone: zonele de petrol dintre insula cristalină și marginea nordică a păturii compacte pontice, urmele de petrol de la Slătioara și Mărgărești, precum și regiunea de la Bălteni.

Pentru fiecare dintre aceste zone s-au determinat producțiile de petrol pe fiecare formațiune geologică, datele fiind sintetizate pe vârste și localități, determinându-se astfel potențialul și contribuția principalelor formațiuni, care, la scara țării și la nivelul anului 1903, contribuiau la producția țării cu următoarele procente: Flișul paleogen din Moldova 2,32 %; Saliferul din Moldova 0,18 %; Saliferul din Muntenia 1,64 %; Sarmaticul (din Moldova și Muntenia) 1,50 %; Meoticul 87,74 %; Stratele cu Congerii și *Vivipara* 6,77 %.

În 1906, a publicat lucrarea privind structura geologică a regiunii Câmpina-Buștenari (în colaborare cu W. Teisseyre) [9], însoțită de o hartă geologică cu distribuția zăcămintelor de petrol (Fig. 2).

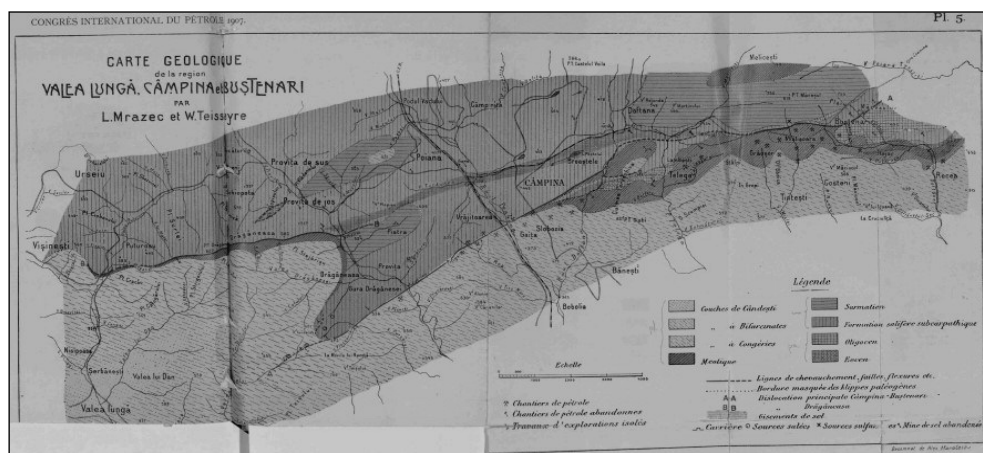

Fig. 2 Harta geologică a regiunii Valea Lungă-Câmpina-Buștenari cu poziționarea principalelor șantiere petrolifere (Mrazec și Teissyre, 1906)

În anul 1907, Ludovic Mrazec a devenit membru titular al Academiei Române. Cu această ocazie a prezentat un discurs de recepție cu tema *Despre formarea zăcămintelor de petrol*, cu un răspuns al lui Anghel Saligny, lucrare apărută în lucrările celui de al III-lea Congres internațional de petrol de la București [10] (Fig. 3). Tot în anul 1907 a fost organizat la București cel de al III-lea Congres Internațional de Petrol, eveniment de mare amploare și de recunoaștere a progreselor marcante și a prestigiului școlii românești de petrol. Acest congres a fost pregătit cu multă atenție, fiind elaborate mai multe lucrări de sinteză, ghiduri de excursie și materiale anexe sugestive, deosebit de utile participanților.

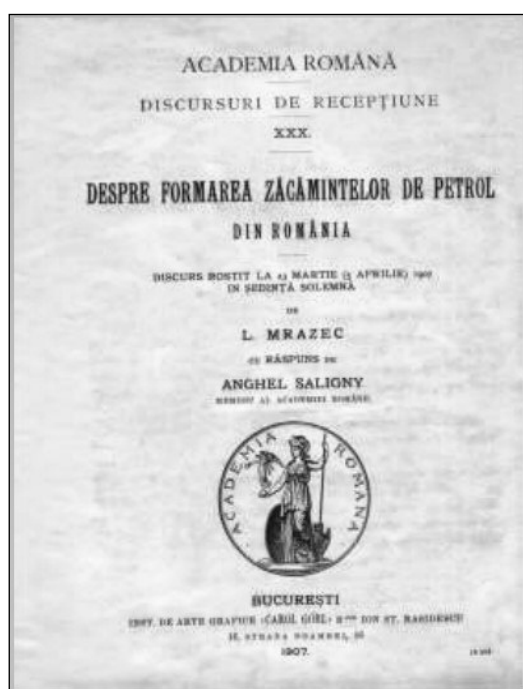

Fig. 3 Discursul de recepție la Academia Română

Al III-lea Congres internațional al Petrolului, București, 1907

În 1900 a avut loc Expoziția Internațională de la Paris, unde România a avut un stand bine apreciat. Standul României a găzduit, în 1901, Primul Congres Internațional de Petrol. La acest congres, Ludovic Mrazec a prezentat prima hartă a formațiunilor de sare din România, bine apreciată de specialiști.

În 1902, G.M. Murgoci într-o conferință susținută la Clubul Conservator privind organizarea celui de al doilea Congres internațional al petroliștilor, hotărâtă la primul congres internațional de la Paris, a prezentat argumente pentru organizarea acestuia la București [11]. În sprijinul organizării congresului, președintele primului congres, dl Lippmann, la propunerea delegatului Franței dl ing. Lesseur, a solicitat, printr-o scrisoare, sprijinul Maiestăților Lor, Regele Carol I și Regina Elisabeta (Fig. 4). Maiestățile Lor au înțeles importanța unei asemenea reuniuni internaționale și au răspuns, prin intermediul însărcinatului cu afaceri, dl C. Popovici, că sunt întru totul de acord cu organizarea congresului la București (fig. 4).

Deși argumentele aduse au fost consistente, privind avantajele atât economice, cât mai ales prestigiul adus țării și specialiștilor, politicienii au tergiversat luarea unei decizii și abia în anul 1907 s-a putut organiza cel de al III-lea congres la București, între timp fiind organizat cel de al doilea congres în 1904 la Liège.

În august 1907 a avut loc la București al treilea Congres Internațional al Petrolului, organizat de Institutul Geologic al României. Ca o recunoaștere a

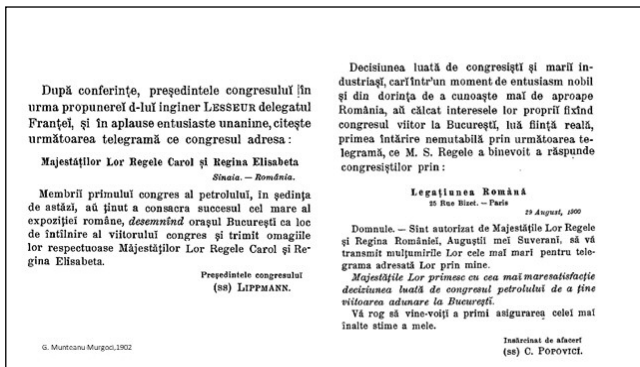

Fig. 4 Scrisoarea președintelui Congresului internațional al petrolului de la Paris către Majestățile Lor Regele Carol I și Regina Elisabeta și scrisoarea de răspuns a MS Regele către congresiștii de la Paris, cu acceptarea propunerii de a organiza următorul congres de petrol la București (după Murgoci, 1902)

meritelor sale, Ludovic Mrazec a fost ales președinte al Congresului Internațional al Petrolului.

În cadrul Institutului Geologic, pentru Congresul Internațional al Petrolului din 1907, au fost pregătite șase volume cu lucrări de sinteză și ghiduri ale unor excursii, între care se regăsesc lucrări la care Mrazec a fost autor sau coautor (primele trei volume) privind (fig. 5): *Schița tectonică a României* [12], *Schița tectonică a Subcarpaților din valea Prahovei* [13], *Excursie în regiunea petroliferă din valea Prahovei* [14], *Excursie la Salina Slănic* (districtul Prahova) [15].

Tot la Congresul Internațional al Petrolului au fost prezentate trei mari realizări științifice ale profesorului Mrazec: Teoria diapirismului și a cutelor diapire; Originea organică a petrolului; Apele de zăcământ asociate petrolului.

Teoria diapirismului și a cutelor diapire

A marcat o nouă etapă în geologia petrolului cu mare răsunet în explorarea și producția zonei neogene cutate dintre valea Buzăului și valea Ialomiței. Mrazec a elaborat teoria diapirismului încă din 1906 și publicată în 1907, a introdus termenul de „diapir” și fenomenul de „diapirism” (deformări plastice și ridicarea sării prin străpungerea formațiunilor de deasupra zăcământului) pentru sarea gemă, demonstrând că structurile diapire pot oferi capcane eficiente pentru zăcămintele de hidrocarburi [16, 17]. Petrolul este localizat în flancurile anticlinalelor diapire, iar sarea formează nucleul lor. În acest context, prof. Mrazec a explicat distribuția acumulărilor de hidrocarburi în zona neogenă subcarpatică, elaborând, în 1914, harta geologică cu poziția structurii

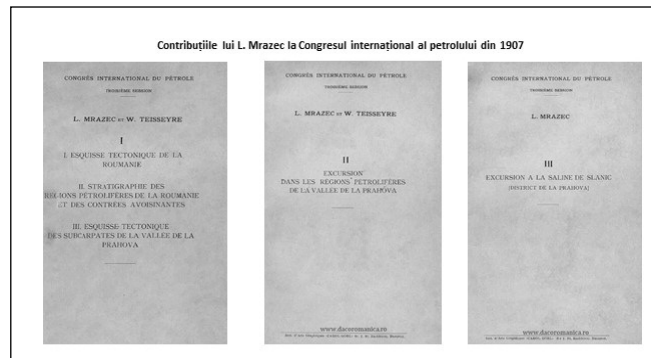

Fig. 5 Coperțile volumelor cu contribuțiile lui L. Mrazec, editate pentru Congresul internațional al petrolului din 1907

lor diapire în zona dintre valea Ialomiței și Urlați-Cricov (Fig. 6). Aceasta a avut un impact deosebit în explorarea și exploatarea petrolului și a gazelor naturale, deoarece a deschis perspective noi. Până atunci, singurul model de capcană erau domurile anticlinală închise pe toate cele patru laturi. Problemele complexe ale cutelor diapire și ale diapirismului au fost reluate, dezvoltate și rafinate mecanismele de formare și evoluție, extinse și la alte tipuri de roci, cu consecințe practice privind zăcămintele de hidrocarburi, sintetizate în lucrările din 1915 și 1927 [18, 19]. Astfel, Mrazec (1915) exemplifică existența zăcămintelor de petrol: **în nucleul diapir** (în Sarmațianul și Meoțianul anticlinalului Berca-Policiori-Arbănași), **în stratele traversate** (în flancul sudic și vestic al anticlinalului Moreni, în flancurile sudice ale diapirelor de la Băicoi și Ochiuri), **în bolta cutei** (Anticlinalul Țintea și Băicoi Vest) (Fig. 6). De asemenea, a explicat originea domurilor cu sare din Gulf Coastal Plain din statele Texas și Louisiana (SUA).

O altă consecință practică o reprezintă dezvoltarea capcanelor de petrol la diverse nivele stratigrafice penetrate de nucleele de sare și dezvoltarea zăcămintelor suprapuse pe verticală. S-a demonstrat acest concept pe zona cutelor diapire unde sondele deschid succesiv și produc din zăcămintele Dacianului, de la adâncimi care nu depășesc 1000 m, iar după introducerea forajului rotativ ele ating adâncimi de peste 2000 m și deschid zăcămintele Meoțianului în toate câmpurile deja productive ale Dacianului. Acest fapt a permis atingerea unei producții maxime de petrol în 1936 de 8,8 mil. tone.

Originea organică a petrolului

Încă din anul 1907, Ludovic Mrazec a lansat, pentru prima dată în România, ipoteza originii orga-

Fig. 6 Schița tectonică a zonei subcarpatice dintre valea Ialomiței și valea Cricovului cu evidențierea anticlinalelor diapire (Mrazec, 1915)

nice a petrolului și a afirmat că originea petrolului românesc este legată de formațiunile de vârstă Eocen superior-Oligocen inferior și Miocen inferior (Stratele de Cornu). Ludovic Mrazec a atribuit formarea hidrocarburilor unui **proces de bituminizare a substanței organice** provenite din descompunerea microfaunei și faunei din zonele pelagice ale mărilor, din apele golfurilor, lagunelor, zonelor deltaice sau lacurilor sărate acoperite de sedimente formate din mълuri.

De rezolvarea problemelor privind originea petrolului și geneza zăcămintelor de petrol era legată activitatea practică de cercetare și de explorare a zăcămintelor.

Studiind zăcămintele de petrol din România Ludovic Mrazec le-a categorisit în: **zăcăminte „de tip fliș paleogen”**, formate în Eocen-Oligocen și **„de tip mio-pliocen”**, formate în depozite mio-pliocene, dar pentru ambele tipuri de zăcăminte atribuie rolul de rocă sursă **„formațiunii salifere” din Miocen**. Ulterior, admite drept rocă sursă și șisturile bituminoase oligocene, dar numai pentru zăcămintele din flișul paleogen [20].

Migrația fluidelor ar fi avut loc pe distanțe scurte, în cazul primului tip de zăcămintă și pe distanțe lungi, prin căile de migrație deschise de sare, pentru cel de al doilea tip de zăcămintă.

Ludovic Mrazec a susținut, pentru prima dată, „poziția autohtonă” a petrolului doar în zăcămintele oligocene (zăcămintă primare) și a

separat trei arii cu cele mai importante zăcămintă de petrol din Depresiunea precarpatică, astfel: zona colinară subcarpatică din Moldova; zona cutelor diapire din Muntenia; Depresiunea Getică (la vest de valea Dâmboviței).

Apele de zăcământ

În ceea ce privește apele de zăcământ, Ludovic Mrazec a fost unul dintre primii cercetători din lume care le-a studiat și a constatat că aceste ape „veterice” sau „fosile” au o concentrație în săruri mai mare decât apele marine sau lagunare, predominând clorura de sodiu, dar că o caracteristică aparte a acestor ape o constituie prezența borului și a iodului. Prezența borului este considerată de Ludovic Mrazec drept o dovadă a originii marine a apelor, iar prezența iodului este un argument pentru originea organică a petrolului.

Pe baza asocierii apelor de zăcământ cu petrolul, Mrazec definește, pe baza originii și compoziției lor chimice, **ape primare de zăcământ** (ape singenitice sau veterice), migrate concomitent cu petrolul din roca mamă și **ape secundare de zăcământ** care provin din rocile rezervor ale petrolului sau din amestecul acestor ape cu cele primare.

Teoriile elaborate de Mrazec privind originea organică a petrolului și relațiile acestuia cu apele de zăcământ, sărate, asociate din Miocenul și Oligocenul Zonei Flișului, Depresiunii Precarpatice și din Bazinul Transilvaniei au orientat cercetările în pro-

blemele geologiei petrolului și au constituit un punct de plecare în activitatea lor practică [21].

În perioada 1907–1915, profesorul Mrazec a susținut Cursul asupra zăcămintelor de petrol, la Școala de Poduri și Șosele din București, în cadrul căroră a dezvoltat teoria diapirismului și formarea cutelor diapire și implicațiile acestora asupra formării zăcămintelor de petrol, originea organică a petrolului, migrația acestuia, precum și rolul apelor de zăcământ. Mai târziu, în 1922, a publicat cursul de zăcăminte de petrol [22].

Progresul realizat în dezvoltarea industriei petroliere din România a fost brusc întrerupt de distrugerile provocate la începutul campaniei militare a României din anii 1916–1918. Pentru a lipsi Puterile Centrale de posibilitatea de a folosi țițeiul nostru în războiul purtat contra Antantei, guvernul român a dispus – în preajma retragerii în Moldova (1916) – distrugerea întregii regiuni petrolifere din Muntenia. Cu acel prilej, în județele Prahova, Dâmbovița și Buzău s-a procedat la astuparea a peste 1500 sonde și la incendierea altor 1000 de puțuri și sonde. În următorii doi ani (1916–1918), administrarea teritoriului a revenit nemijlocit germanilor, care prin eforturi susținute, au reușit în scurt timp să înlăture într-o anumită măsură efectele distrugerilor petroliere până la sfârșitul anului 1916, astfel că în februarie 1917 au reușit să pună în funcțiune prima sondă de țiței, apoi, numărul sondelor în producție a sporit continuu până la 492, în septembrie 1918. După victoria Antantei din noiembrie 1918, a urmat retragerea trupelor germane de ocupație din Muntenia, iar industria de țiței a fost abandonată fără a mai suferi, la ordinele exprese ale lui Mackensen, grave distrugeri.

La Conferința de pace de la Paris din 1919, Franța și Marea Britanie s-au arătat deosebit de interesate de petrolul românesc și au propus primului ministru I.I.C. Brătianu încheierea unei „antante” pentru exploatarea petrolului. Ion I.C. Brătianu a delegat pe L. Mrazec să negocieze cu comisarul francez Bérenger, temându-se ca nu cumva respingerea *de plano* a ofertelor prezentate să dăuneze poziției României la Conferința de pace, determinând o atitudine „mai puțin binevoitoare” a puterilor în cauză față de țara sa.

Tratatul cu Marea Britanie și Franța în problema petrolului românesc s-au desfășurat în baza unui *Aide-mémoire* propus de Mrazec lui Bérenger. La 4 aprilie 1919, Sir John Cadman, H. Bérenger și I.I.C. Brătianu au semnat un „Memorandum”, care

admitea colaborarea anglo-franceză la exploatarea țițeiului românesc, obliga România să-i țină la curent pe partenerii ei asupra întregii „orientări pe care o va da politicii sale petroliere”. După părerea membrilor delegației române la Conferința de pace, documentul în discuție *nu angaja efectiv* guvernul de la București în materie de petrol, ci constituia numai o „declarație de principii”. Partea română a obținut includerea în „Memorandum” a prevederii că, pe viitor, va veghea la o exploatare „rezonabilă și activă” a resurselor petrolifere și în conformitate cu interesele superioare ale țării. Guvernele englez și francez, recunoscând acest principiu, s-au oferit să coopereze la dezvoltarea industriei române de petrol. I.I.C. Brătianu a fost de părere ca „Memorandumul” să fie cunoscut și aprobat și la București, și în acest scop l-a trimis pe Mrazec în țară. Întrunit la 17 aprilie 1919 sub președinția lui M. Pherekyde, cabinetul de la București a aprobat „Memorandumul” adus de Mrazec și l-a autorizat pe I.I.C. Brătianu să continue negocierile petroliere cu Aliații potrivit prevederilor sale.

În 1918, Ludovic Mrazec a făcut o călătorie în SUA pentru a vizita zonele cu zăcăminte de petrol și diapire de sare din statele Texas și Louisiana, în urma căreia a elaborat și a prezentat, în 1920, lucrarea *Originea domurilor cu sare (Salt Domes) din Gulf-Coastal-Plain, șesul Golfului de Mexico din statele Texas și Louisiana* [23].

Prelegerile susținute la Sorbona (1921) și la Universitatea din Praga (1931) au avut ca subiect zăcămintele de petrol [24]. Cu aceste ocazii, Ludovic Mrazec a arătat generalitatea fenomenului de bituminizare, evoluția zăcămintelor de petrol și tectonica lor. Mai târziu, în 1924, analizând condițiile geologice și geografice ale petrolului, a precizat: „...se poate defini o **formațiune petroliferă**, un complex de roci impregnate cu hidrocarburi gazoase și lichide acompañate de ape sărate fosile” [25]. Se pot separa **formațiuni petrolifere primare** (unde petrolul, gazele și apele sărate se găsesc în sedimentele unde s-au născut) și **formațiuni petrolifere secundare** (în cadrul căroră petrolul, gazele și apa, sau numai două dintre ele, au ajuns prin migrație și au impregnat rocile în care sunt cantonate). Rocile mamă de petrol sunt cele în care hidrocarburile au luat naștere și au fost fixate prin sedimentație. Acestea sunt roci argiloase și uneori roci silicioase.

Legea minelor din 1924

Profesorul Mrazec a întocmit în primăvara anului 1915 un raport pentru uzul exclusiv al guvernului,

intitulat *Problema petrolului în România față de problema mondială din 1915* (raportul nu avea să fie publicat de autor decât peste un sfert de veac), în anul 1940 [26] în care a subliniat necesitatea unei politici hotărâte de stat în domeniul petrolului ca fiind de „importanță capitală”.

„...Independența economică – scria Mrazec – înseamnă același lucru cu independența politică; o independență economică fără generatori de energie proprii nu se poate concepe”. Tocmai pentru a se mai salva „ce mai poate fi salvat”, autorul a indicat ca statul „să inaugureze o nouă politică de petrol favorabilă și corespunzătoare intereselor economice și politice ale țării”. Acest deziderat nu putea fi realizat dacă statul român recurgea la „jumătăți de măsură”. Pentru început, autorul a recomandat introducerea unui monopol de stat asupra petrolului, ceea ce venea în contradicție cu regimul petrolifer stabilit prin legea minieră din 1895. Ea a fost împărțită imediat și fără rezerve de către Vintilă Brătianu și a condus, în cele din urmă la întronarea „marelui principiu” al naționalizării subsolului minier în 1923.

Legea din 1924 a fost rezultatul unui serios și îndelung travaliu, îndeplinit de un grup de specialiști români în materie, în frunte cu L. Mrazec, I. Tănăsescu, I. N. Angelescu ș.a. Textul legii miniere adoptat în 1924 este incomparabil mai precis și mai complex decât al celei precedente din 1895 și, în multe privințe (clasificarea zăcămintelor minerale, stabilirea modului de valorificare a lor, prevederile relative la comasare, cărțile miniere etc.), avea să rămână aproape neschimbat în cuprinsul legilor miniere ulterioare, de la 1929 și 1937, care doar au modificat, iar nu înlocuit, cele mai multe dintre cele statuate în 1924. Considerentele expuse justifică pe deplin denumirea de „cod minier” care s-a dat legii din 1924.

La propunerea Institutului Geologic al României, din inițiativa lui Ludovic Mrazec, în 1929, s-a admis prin legea minelor, că acordarea unor concesiuni de exploatare era condiționată de lucrări simultane de explorare în zonele necunoscute; dar principiul nu s-a respectat și nici n-au fost aplicate sancțiuni. De asemenea, autorul insista pentru conservarea zăcămintelor, prin exploatarea rațională, colaborarea între societăți, comasarea terenurilor etc.

În 1922, Ludovic Mrazec era secretar general al Ministerului de Industrie și Comerț și în această calitate a condus Comisia pentru studiul electrificării țării și a coordonării exploatării combustibilului, în cadrul **Comisiei pentru studiul electrificării țării și coordonării exploatării facto-**

rilor ei naturali producători de energie dinl Ministerul Lucrărilor Publice și a prezentat o dare de seamă a acestei comisii în anul 1926. În acest raport complex, pentru domeniul petrolului, a făcut o evaluare a zăcămintelor de petrol. În acest scop el a creat la Institutul Geologic al României un serviciu al evaluărilor asupra potențialului de petrol care cuprindea: culegerea datelor necesare privind structura fiecărui zăcământ, exploatarea, producția și evoluția în timp a acestuia; evaluarea zăcămintelor de petrol pe unități și formațiuni geologice.

În 1924, Ludovic Mrazec a propus ca pe hărțile geologice executate la scara 1: 1 000 000 și 1: 500 000 să se reprezinte structurile de adâncime folosind datele obținute cu ocazia efectuării forajelor. Tot din inițiativa lui, unul dintre subiectele abordate la Congresele internaționale de foraje, desfășurate în perioada 1925–1939 se referea la metodologia folosirii datelor din foraje pentru studiul litosferei, adică a părții solide de la exteriorul unei planete și care, în cazul Pământului, variază de la câțiva km până la câteva sute de km.

Bazinul Transilvaniei

În anul 1926, SONAMETAN (înființat în 1924), începe o cercetare programată a Bazinului Transilvaniei. Cercetările de teren au revenit în sarcina tinerilor geologi A. Vancea și D. Ciupagea, sub directa îndrumare a lui Ludovic Mrazec, cercetările fiind concentrate mai cu seamă pe domurile gazeifere din zona centrală a depresiunii. Între anii 1924–1927, geologii I. Atanasiu și E. Jekelius de la Institutul Geologic au studiat domurile de gaze de la Zău de Câmpie, Bazna, Saroș (Deleni) și Sărmășel.

Cu ocazia Congresului pentru avansarea geologiei Carpaților din 1927, L. Mrazec și E. Jekelius au publicat un studiu privind structura neogenului și zăcămintele de gaz metan ale Bazinului Transilvaniei [27].

În lucrarea *Considerations sur l'origine des depressions internes des Carpates Roumaines*, publicată de L. Mrazec [28], sunt reliefate principalele elemente stratigrafice și structurale ale depresiunilor intracarpatică și în special asupra Bazinului Transilvaniei. În lucrare se arată că Bazinul Transilvaniei are un fundament alcătuit din elementele pânelor mezocretacice și cuvertura lor cretacic superioară, peste care se dispun sedimente paleogene și neogene (remarcând prezența șisturilor oligocene cu pești). Din punct de vedere tectonic și al faciesurilor

sedimentare au fost distinse trei arii de extensiune (de la exterior spre interior): **o bordură a stratelor neogene**, dispuse discordant pe fundament, necutate sau slab cutate și faliante, cu înclinări mici spre centrul bazinului, alcătuite din depozite predominant grezoase în facies litoral, continental cu cărbuni, bogat fosilifere; **o zonă intens cutată cu diapire tipice cu nuclee de sare**, predominant argilo-marnoase; **cuveta interioară a bazinului**, cu structuri de domuri, care cuprinde masa principală a sedimentelor depresiunii, cu grosimi mari care pot atinge 3500 m în centru, fiind dominant argiloase în partea inferioară și grezoase la partea superioară.

Depresiunea Transilvaniei este o cuvertură post-tectonică, ulterioară formării pânzelor mezocretacice, născută probabil la sfârșitul Oligocenului, poate chiar în Miocen și evoluția ei este concomitentă cu încălecarile succesive ale pânzelor flișului.

În anul 1935, Ludovic Mrazec a publicat lucrarea *Statul și politica națională a petrolului* [29] în care reputatul om de știință recomanda reglementări ferme pentru prospecțiuni și deschiderea unei ofensive pentru explorări pentru petrol, dacă nu se dorea ca în următorii zece ani să survină scăderea drastică a producției. Era obligatorie asigurarea unui raport just între extracție și rezerve, exploatarea trebuia să fie rațională, iar cercetarea să conducă la descoperirea de noi rezerve, care să le înlocuiască pe cele extrase.

Bibliografie

1. Mrazec L., Teisseyre W., *Aperçu géologique sur les formations salifères et les gisements de sel en Roumanie*. Moniteur Petr. Roum., 1901.
2. Mrazec L., *Distribuirea geologică a zonelor petrolifere în România*. Raport – Monitorul Int. Petrol Rom., III, p. 271–281, 1902.
3. Mrazec L., *Contribution à l'étude des formations pétrolifères de Roumanie*. Mon. Petr. Roum., 1903.
4. Mrazec L., *Communication préliminaire sur l'âge des couches pétrolifères de la Roumanie*, 1903.
5. Mrazec L., *Geologie de la zone de Câmpina*. Mon. Petr. Rom., V, 1903.
6. Mrazec L., *Contribuțiune la geologia regiunii Gura Ocnitei-Moreni*, 1905.
7. Mrazec L., *Observații asupra genezei petrolului în România*. Mon. Petrol Rom., VI, 1905.
8. Mrazec L., *Observations sur la genese du pétrol en Roumanie*. Bul. Soc. de Științe, 1905.
9. Mrazec L., Teisseyre W., *Communication préliminaires sur la structure géologique de la région Câmpina-Buștenari*. An. Acad. Roum., 1906.
10. Mrazec L., *Despre formarea zăcămintelor de petrol în România*, București, Tip. Carol Göbl, Discurs de recepție la Academia Română, XXX, 1907.
11. Murgoci G.M., 1902. *Congresul petroliștilor la București*. Rev. Română politică și literară, no. 6, 41 p.
12. Mrazec L., Teisseyre W., *Esquisse tectonique de la Roumanie*. Congr. Geol. Inter. Petrole, I, p. 3–17, 1907.
13. Mrazec L., Teisseyre W., *Esquisse tectonique des Subcarpathes de la Vallée de la Prahova*. Congr. Geol. Inter. Petrole, I, p. 18–50, 1907.
14. Mrazec L., Teisseyre W., *Excursion dans les régions pétrolifères de la Vallée de la Prahova*. Congr. Geol. Inter. Petrole, II, p. 53–133, 1907.
15. Mrazec L., *Excursion à la Saline de Slănic (District de la Prahova)*, Congr. Geol. Inter. Petrole, III, p. 137–157, 1907.
16. Mrazec L., *Sur les plis de percements*. Communication faite a la Soc. des Sciences de Bucarest, 1906.
17. Mrazec L., *Despre cute cu simbare de străpungere*. Bul. Soc. de Științe, România, 16, p. 6–8, 1907.
18. Mrazec L., *Les plis diapirs et le diapirisme en général*. C.R. Inst. Geol. Roum., VI (1914–1915), p. 226–270, 1915.
19. Mrazec L., *Les plis diapirs et le diapirisme en général*. C. R. Inst. Geol. Roum., VI, p. 226–270, 1927.
20. Mrazec L., *Sur la formation des gisements Pétrolifères de Roumanie*. Mon. Petr. Roum., 1907.
21. Mrazec L., *Despre compoziția apelor fosile din zăcămint din formațiunile de petrol și originea iodului lor*. D. S. Inst. Geol. Rom., VI, (1914–1915), p. 10–115, 1923.
22. Mrazec L., *Leçons sur les gisements de pétrol*. An. Min. Rom., V, 1922.
23. Mrazec L., *Originea domurilor cu sare (Salt Domes) din Gulf-Coastal-Plain, șesul Golfului de Mexico din statele Texas și Louisiana*. D. S. Inst. Geol. Rom., p. 47–61, 1920.
24. Mrazec L., *Aperçu sur le caractère des gisements de pétrole de la Roumanie*. Publications de la Faculté des Sciences de l'Université Charles, Prague, 118 p. (Résumé en Ref. Bul. Lab. Min. Gen. Univ. București, 1, p. 136–139, 1931.
25. Mrazec L., *Le pétrole. Conditions géologiques et géographiques*. Annales de Géographie, 33, n°186, p. 505–522, 1924.
26. Mrazec L., *Problema petrolului în România față de problema mondială din 1915*, București, p. 41, 1940.
27. Mrazec L., Jekelius E., *Aperçu sur la structure du Bassin Néogène de Transylvanie et sur ses gisements de gaz*. Assoc. pour l'avanc. de la Geologie des Carpathes, Bucarest, 1927.
28. Mrazec L., *Considérations sur l'origine des dépressions internes des Carpathes roumaines*. Bul. Soc. Rom. Geol., 1, 115–125, 1932.
29. Mrazec L., *Statul și politica națională a petrolului*. Anale Economice și statistice no. 10–15, p. 182–192, 1935.
30. Mrazec L., Atanasiu I., *L'anticlinal diapir Moreni-Gura Ocnitei: Guide des excursions*, p. 171–193, 1927.
31. Mrazec L., *L'industrie de pétrol en Roumanie. Les gisements de pétrol*. Min. Ind. Com. Buc., 1910.

Dimitrie Vatamaniuc (1920–2018)

Academia Română anunță stingerea din viață a criticului și istoricului literar Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, reputat eminescolog și un fervent apărător și promotor al culturii și civilizației românești din Bucovina de Nord.

Născut la 25 septembrie 1920, la Sucevița, Dimitrie Vatamaniuc a urmat școala primară în comuna natală, apoi a studiat la Cernăuți, unde a absolvit Școala Normală de Învățători, iar la Rădăuți, a fost absolvent al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi”. Licențiat în 1947 al Facultății de Litere și Filosofie din Cluj-Napoca, cu specializare în istoria literaturii române, estetică literară și istoria românilor, Dimitrie Vatamaniuc a susținut, zece ani mai târziu, teza de doctorat la Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei Române, avându-l conducător științific pe George Călinescu.

A fost profesor de limba și literatura română la Liceul „Andrei Mureșanu” din Dej, redactor la „Almanahul literar” din Cluj, cercetător la Institutul de Istorie Literară și Folclor, lector la Universitatea din București, iar din 1964 șef de secție la Centrul de Documentare și Informare Științifică al Academiei Române. Din 1974 a fost cercetător la Institutul de Teorie și Istorie Literară al Academiei Române. Odată cu angajarea la Muzeul Literaturii Române, în anii '70, a preluat, la îndemnul lui Alexandru Oprea, continuarea ediției integrale a operei lui Mihai Eminescu, inițiată și coordonată de Perpessicius în 1939 și întreruptă în 1963. A consacrat studiului operei eminesciene peste 30 de ani, devenind unul dintre cei mai importanți eminescologi români.

Sub îngrijirea sa, între anii 1977–1993, au apărut volumele VII–XVI din integrala operei eminesciene, ediție ce avea să fie desăvârșită în 1999. Pe baza ei, Dimitrie Vatamaniuc a editat apoi mai multe serii de *Opere ale poetului național* (Editura

Univers Enciclopedic și Editura Academiei Române, 1999–2003; Fundația Națională pentru Știință și Artă sub egida Academiei Române, 2015), precum și *Publicistica lui Mihai Eminescu. 1870–1877* (1977), *Eminescu. Manuscrisele* (1988), *Eminescu. Contribuții documentare* (1993), *Eminescu și Transilvania* (1993), *Publicistica lui Eminescu. 1877–1883, 1888–1889* (1996); *Caietele lui Eminescu. Mitologie și document* (1998), *Bucovina între Occident și Orient* (2006), *Eminescu în ediția academică integrală* (2010), *Eminescu în ediții integrale* (2013).

Activitatea sa literar-științifică s-a concretizat, de asemenea, în zeci de studii monografice, între care: *G. Coșbuc. O privire asupra operei* (1967); *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut* (1968); *Ioan Slavici. Opera literară* (1970); *Ion Agârbiceanu*

(1970); *Lucian Blaga. Biobibliografie* (1977), *Lucian Blaga. Contribuții documentare* (1998), *Tudor Arghezi. Biobibliografie* (două volume, 2005). A editat opera lui Ioan Slavici, în 14 volume (1967–1987) și *Avatarii Faraonului Tlâ* de G. Călinescu (1979).

Născut și crescut în Bucovina de Nord, Dimitrie Vatamaniuc s-a implicat cu dăruire în studierea, apărarea și promovarea valorilor culturale românești din această zonă locuită de români, rămasă sau nu în granițele țării. A fost director al Centrului pentru Studierea Problemelor Bucovinei din Rădăuți al Academiei Române, transformat, în 1992, în Institutul Național „Bucovina”; redactor-responsabil al revistei „Analele Bucovinei” și coordonator al *Enciclopediei Bucovinei în studii și monografii*; director al revistei „Septentrion”, publicație a Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina.

Îndelungata și bogata sa activitate culturală și științifică i-a adus recunoașterea celui mai înalt for de consacrare al țării, Academia Română alegându-l membru de onoare în 2011. A fost, de asemenea, ales membru al The International Academy „Mihai Eminescu” (India, 1998) și al Centrului Internațional „Mihai Eminescu” (Chișinău, 2001).

Universitățile „Lucian Blaga” din Sibiu și „Ștefan cel Mare” din Suceava i-au acordat titlul *doctor honoris causa*, iar The American Biographical Institute l-a declarat „Om al Anului” și i-a acordat „Diploma de onoare” în anii 1999 și 2000.

În 2002 a primit Premiul de Excelență al Fundației Culturale a Bucovinei. A fost ales cetățean de onoare al comunei Sucevița, al municipiului Rădăuți și al comunei Șiria din Arad.

Membrii Academiei Române se despart cu regret de confratele lor și își exprimă întreaga solidaritate cu familia îndoliată.

Marius Sala (1932–2018)

Academia Română anunță stingerea din viață a academicianului Marius Sala, reputat lingvist, cu o prodigioasă carieră internațională, vicepreședinte al Academiei Române în perioada 2006–2014 și directorul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” vreme de peste 20 de ani.

Născut în 1932 la Vașcău, județul Bihor, Marius Sala a urmat studiile liceale la Beiuș, iar pe cele universitare la Facultatea de Filologie de la Universitatea din București. A făcut stagii de specializare în Franța, Suedia, Cuba, Columbia, Peru și Venezuela. În 1967 a devenit doctor în filologie, iar în 1974 a primit titlul de *doctor docent*.

După absolvirea facultății, la vârsta de 23 de ani, a devenit cercetător la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti” din București, în cadrul căruia a activat peste 60 de ani și al cărui director a fost din 1994 până în 2017. Cercetările sale au vizat domeniile: lingvistică romanică, hispanistică, istoria limbii române, lingvistică generală, dialectologie română, onomastică etc.

Marius Sala este autorul unei impresionante opere științifice, de peste 300 de lucrări, studii, articole, cărți de autor sau în colaborare, publicate în țară și în străinătate: *Estudios sobre el judeo-español de Bucarest* (1970); *Contribuții la fonetica istorică a limbii române* (1970, publicată în limba franceză în 1976); *Phonétique et phonologie du judéo-espagnol de Bucarest* (1971); *Limbile lumii. Mică enciclopedie* (1981, în colaborare, publicată în limba franceză în 1984); *Etimologia și limba română* (1987, în colaborare.); *Enciclopedia limbilor romanice* (1989, în colaborare); *Lenguas en contacto* (1997, ediție în limba română în 1998); *De la latină la română* (1998, tradusă în franceză, 1999, japoneză, 2001, spaniolă, 2002, italiană, 2005, engleză, 2005, greacă, 2008); *Introducere în etimologia limbii române* (1999); *Limbile Europei* (2001, în colaborare); *Aventurile unor cuvinte*

românești (2005, ed. II, 2006, vol. II, 2006); *Cuvintele – mesageri ai istoriei* (2009), *101 cuvinte moștenite, împrumutate și create* (2010).

În paralel cu activitatea de cercetare, Marius Sala a dezvoltat o bogată carieră universitară. A susținut cursuri și seminarii la Universitatea din București, în perioada 1963–1973, la Universitatea de Vest din Timișoara, începând din 1996 și la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, din anul 2000. A fost profesor invitat la universitățile din Malaga, Heidelberg, Madrid, Mexico City, Köln, Frankfurt, Oviedo, Udine, Lima. A fost redactor-șef al celor mai importante reviste de lingvistică editate de Academia Română: „Limba română”, „Revue roumaine de linguistique” și „Studii și cercetări lingvistice”. A fost membru în comitetul de redacție al revistei „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane” și în consiliul de conducere al revistelor internaționale: „Iberoromanica”

(Tübingen), „Anuario de Lingüística Hispánica” (Valladolid), „Lexis” (Perú).

Odată cu alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Române, în 1993, a deținut o serie de funcții și a coordonat importante proiecte și programe: a fost președinte al Comisiei de cultivare a limbii române a Academiei Române, redactor responsabil al lucrărilor: *Dicționarul limbii române*, *Mic dicționar academic*, *Dicționarul etimologic al limbii române*, *Istoria limbii române* și organizator, începând cu 1995, al ciclului de conferințe bilunare ale Academiei Române „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”.

Marius Sala a activat, de asemenea, într-o serie de organisme naționale și internaționale dedicate studiului limbilor romanice, atât ca membru, cât și în calitate de coordonator: a fost director al Biroului din România al Uniunii Latine, director al Pavilionului României la EXPO '92 de la Sevilla și la EXPO '98 de la Lisabona, membru de onoare în Biroul Societății de Lingvistică Romanică; membru în Comitetul Internațional al Atlasului Lingvistic Mediteranean, în Comitetul Internațional de Științe Onomastice, în Comitetul Internațional Permanent al Lingviștilor, în Comitetul Atlasului Lingvistic Romanic; coordonator pentru România al proiectului PATROM. În 1978 a fost ales membru corespondent al Real Academia Española, apoi membru al Instituto Mexicano de Cultura (1981), al Academia Nacional de Letras din Uruguay (1994) și al Academia Peruana de la Lengua (2004). A primit titlul de *doctor honoris causa* din partea mai multor universități românești, între care Universitatea de Vest din Timișoara (1999), Universitatea din Oradea

(2000), Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad (2001), Universitatea din Craiova (2002), Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (2005), „Dunărea de Jos” din Galați, „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. A primit de trei ori Premiul Academiei Române (1970, 1981, 1989) și i-a fost decernat Premiul Centenarului Academiei Mexicane (1975).

Președinția României i-a acordat Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de Comandor, în anul 2000, avansat în grad de Ofițer în 2009. Tot în 2009 a primit Trofeul „Celebritatea anului pentru cercetare”.

Activitatea sa științifică a fost recunoscută și recompensată și pe plan internațional: a fost distins cu titlurile „Commendatore dell’Ordine della Stella della Solidarietà Italiana” (Italia, 2004), Officier de l’Ordre de la Couronne (Belgia, 2008), Officier de l’Ordre des Arts et des Lettres (2011), Chevalier de l’Ordre National de la Légion d’Honneur (2013).

Academia Română l-a ales membru corespondent în 1993, iar în 2001, membru titular. În 2006 a susținut discursul de recepție cu tema „Cei doi stâlpi ai înțelepciunii”. În perioada 26 aprilie 2006–24 aprilie 2014 a deținut două mandate de vicepreședinte al Academiei Române.

Stingerea din viață a academicianului Marius Sala, un model de hărnicie și rigoare intelectuală, de devotament instituțional, de echilibru și blândețe, el însuși „un stâlp al înțelepciunii”, va fi resimțită cu mare tristețe de comunitatea academică din țară și din străinătate.

Membrii Academiei Române aduc un respectuos omagiu la despărțirea de confratele lor.

Iulie

3 iulie: Academia Română și Ministerul pentru Românii de Pretutindeni au semnat un protocol de colaborare în care se prevede intensificarea demersurilor comune pentru întărirea relațiilor dintre românii din țară și din afara frontierelor ei cu scopul păstrării, dezvoltării și manifestării identității lor etnice, lingvistice, culturale și religioase. Ceremonia s-a desfășurat la Clubul Academicienilor. Din partea Academiei Române, Protocolul a fost semnat de academicianul Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, și doamna Natalia Elena Intotero, ministrul Pentru Românii de Pretutindeni.

6 iulie: Academia Română a dat publicității poziția sa față de proiectul Ministerului Educației Naționale intitulat „Strategia națională de educație parentală”. Academia Română consideră că acesta propune „legiferarea unui sistem de educație parentală fără niciun specific românesc, cu implicații enunțate explicit împotriva familiei tradiționale, ca nucleu al vieții sociale, culturale, morale și creștine, milenare a românilor și presupune o educație uniformă a copiilor, fără diferențe de sex, de particularități antropologice și psihologice, de mediu comunitar (rural, urban), etnic”. Proiectul echivalează cu o încercare, asemănătoare celor din statele cu regimuri totalitare internaționaliste sau globaliste, de obținere a ceea ce s-a numit mereu „omul nou”, fără familie, fără naționalitate, fără țară, fără identitate. În anul Centenarului Marii Uniri a românilor, când se face și bilanțul realizărilor de excepție ale românilor, educați în spiritul tradițiilor noastre, renunțarea la aceste tradiții ar însemna un act de trădare națională. Faptul că Strategia amintită a fost precedată de numeroase cercetări, făcute de instituții internaționale și ONG-uri, cu fonduri private străine, nu îndreptățește cu nimic ridicarea ei la nivel de „strategie națională” a României. Acceptarea ei ar însemna dublarea învățământului tradițional cu unul susținut de instituții străine, finanțate de Statul Român, cu sume

imense, care ar putea fi destinate unor obiective stringente de igienizare, eficientizare și bună administrare a școlilor. În plus, introducerea amintitei Strategii ar agrava și mai mult situația disperată a copiilor fără părinți, care ar urma să fie educați într-un spirit inadecvat nevoilor noastre sociale. Publicațiile mai mult sau mai puțin științifice pe tema educației parentale sunt, firește, libere să exprime diferite puncte de vedere, dar ipotezele educaționale așa-zis „moderniste” nu pot și nu trebuie să devină obligatorii într-un stat național, independent și democratic. În concluzie, Academia Română consideră că proiectul de Strategie de educație parentală este inoportun și inadecvat pentru învățământul și educația românilor, meniți să-și conserve specificul național în cadru european.

12 iulie: În Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române s-a desfășurat dezbateră cu tematică filatelice dedicată împlinirii a 160 de ani de la apariția primului timbru românesc, legendarul „Cap de Bour”, și 150 de ani de la prima emisiune de mărci poștale „Carol cu favoriți”. Au susținut alocuțiuni acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Ionel Haiduc, dr. Adrian Majuru, director al Muzeului Municipiului București, criticul de artă Pavel Țușară, membru al Comisiei Naționale Filatelice, și Cristina Popescu, director general Romfilatelia.

19 iulie: În cadrul Programului dedicat Centenarului Marii Uniri, Academia Română a organizat la Conacul General Berthelot din comuna cu același nume, județul Hunedoara, seria de manifestări „100 de ani de la Marea Unire. Contribuția Franței și a Misiunii Militare Franceze conduse de generalul Henri Mathias Berthelot la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial”.

Evenimentul a debutat cu o sesiune omagială moderată de acad. Victor Voicu, vicepreședinte al Academiei Române, coordonator al programului aniversar „Generalul Berthelot și Misiunea Militară Franceză în România”. Au luat cuvântul acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, Ioan Moșteanu, director de cabinet în cadrul Ministerului Apărării Naționale, Marina Huzoni, primarul comunei General Berthelot.

Sesiunea a fost urmată de prezentarea întregului poștal „General Berthelot” emis de Romfilatelia și

de semnarea panoului filatelic dedicat Centenarului Marii Uniri. Cu acest prilej a fost decernată Medalia aniversară „General Berthelot”. Evenimentul a continuat cu ceremonia depunerii coroanelor de flori la bustul generalului H.M. Berthelot și plantarea unui stejar în curtea Conacului.

La Conacul Berthelot a fost prezentată expoziția „Generalul Henri Mathias Berthelot pe frontul românesc (1916–1918)”, organizată de Institutul Cultural Român, în parteneriat cu

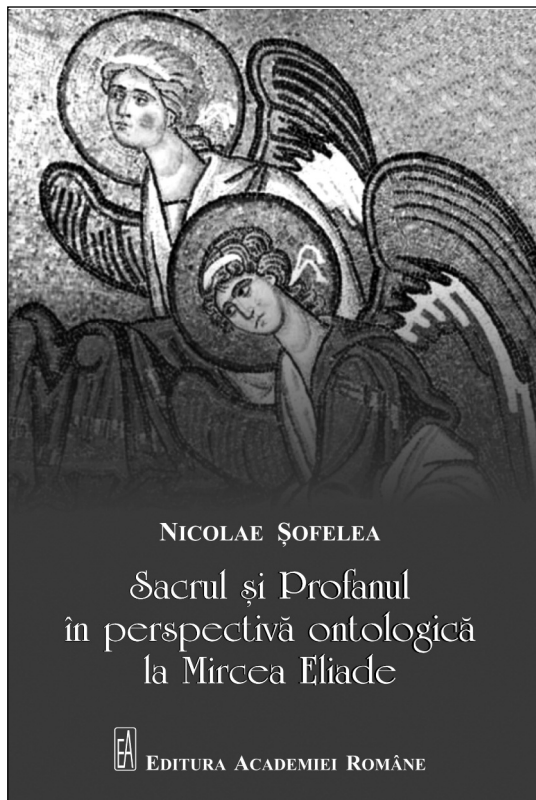
Muzeul Național de Istorie al României și Muzeul Național Militar.

Manifestările s-au încheiat cu proiecția filmului documentar „Francezii și românii în Marele Război” și cu difuzarea interviului acordat de Jean Claude Dubois, nepotul generalului Berthelot.

La evenimente au participat personalități din lumea academică și din Ministerul Apărării Naționale, cadre militare, istorici, reprezentanți ai comunității locale.

August

31 august: Sub semnul Centenarului Marii Uniri, Academia Română și Academia de Științe a Moldovei, cu participarea Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, au organizat, la Chișinău, sesiunea de „Lecturi academice”, dedicată sărbătoririi Zilei Limbii Române. La eveniment a participat acad. Eugen Simion, președintele Secției de literatură și filologie a Academiei Române, care a susținut prelegerea *Cultura națională și provocările globalizării*. A urmat lansarea volumelor *Proza lui Mihai Eminescu* de Eugen Simion și *Modelul de existență Eugen Simion*, autor Mihai Cimpoi.

**SACRUL ȘI PROFANUL
ÎN PERSPECTIVĂ ONTOLOGICĂ
LA MIRCEA ELIADE**

Nicolae ȘOFELEA

Tematica lucrării vizează filosofia religiei, în special, și experiența religioasă, aflate sub raportul ce a oscilat în delimitarea spațiului lor disciplinar de-a lungul timpului. Indiferent de perspectiva hermeneutică din care este citit sacrul, nu se poate elimina raportarea la Ființă. Astfel, autorul se oprește asupra unuia dintre cei mai importanți „lectori ai sacrului”, Mircea Eliade fiind cel care a introdus în abordarea sa o triplă metodă de interpretare: morfologică, istorică și fenomenologică, distanțându-se de școala franceză și de orice analiză ce îl reduce la nivelul unui fenomen social sau psihologic. Cele cinci capitole punctează relația dintre filosofie și filosofia religioasă, experiența religioasă, sacralizarea și simbolismul religios, relațiile dintre sacru și profan, precum și ontologia sacrului, unificând în același discurs metafizica și religiosul în totalitatea raporturilor cu Lumea.

**BĂLȚI
1818-1944**

Mihai BĂRBULESCU

În contextul apropierii Centenarului Marii Uniri și a bicentenarului orașului Bălți, autorul readuce în prim-plan fascinanta poveste a orașului și a locuitorilor săi, de la crearea acestuia până la „eliberarea” de către sovietici.

„Legat strâns prin înaintași de acea lume, autorul alege să-i evoce avatarurile, nu o dată dramatice, printr-o narațiune curgătoare și captivantă, împănată cu fragmente din documente și relatări de epocă elocvente. Sunt absolut remarcabile și imaginile care însoțesc povestirea, variate, excelent selectate, ce facilitează incursiunea în registrele cotidiene, în istoria «măruntă», dar încărcată de fior uman, a unui loc parcă uitat de timp” (prof. univ. dr. Ovidiu Ghitta).

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române ([www.acad.ro/ alte-Info/pag_norme_orto.htm](http://www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm)).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Tălpeanu Ioana)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 106 PAGINI

PREȚUL 6 lei